T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

İSTANBUL TEŞVİKİYE MAHALLESİ'NDEKİ ÇALIŞAN KADINLARIN VE EV KADINLARININ AİLE YAŞANTILARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK SOSYAL ANTROPOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Aksoy

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

İSTANBUL TEŞVİKİYE MAHALLESİ'NDEKİ ÇALIŞAN KADINLARIN VE EV KADINLARININ AİLE YAŞANTILARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK SOSYAL ANTROPOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Aksoy

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zafer İlbars

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ANTROPOLOJİ
ANABİLİM DALI

İSTANBUL TEŞVİKİYE MAHALLESİ'NDEKİ ÇALIŞAN KADINLARIN VE EV KADINLARININ AİLE YAŞANTILARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK SOSYAL ANTROPOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zafer İlbars

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Zafer İlbars	
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı	
Doç. Dr. M. Muhtar Kutlu	
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi 03.10.2006

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi……..iv
Önsöz……...…….....x
Giriş ……....xi

BÖLÜM I : ARAŞTIRMANIN KONUSU, SORUNU, ÖNEMİ VE AMACI

1. Araştırmanın Problemi 1

2. Araştırmanın Amacı 1

3. Araştırmanın Önemi 2

4. Araştırmanın Sınırlılıkları 2

5. Araştırmanın Tanımları..... 4

BÖLÜM II : YÖNTEM VE TEKNİKLER

1. Araştırma Modeli..... 5

2. Evren ve Örneklem.....6

3.Verilerin Toplanması ve Sunulması…….....6

BÖLÜM III: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Antropoloji ve Feminizm 8

a. Feminizm ve Türleri ….....9

b. Türkiye'de Feminizm …….….11

(1) Türkiye'de Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketleri…….13

(2) Türkiye'de Feminizmin Sorunları …….... 14

2. Feminist Antropolojide Tartışılan Kavramlar ve Temel Sorunlar …..…….. 16

a. Toplumsal Cinsiyet …… 16

(1) Toplumsal Cinsiyetle ilgili Temel Kuramlar ……... 20

b. Cinslerarası Hiyerarşi ……..... 25

c. Kamusal / Özel İkilemi …….. 28

d. Patriyarki ……...……. 30

(1) Türkiye'de Ataerkil Yapılar ……..... 34

3. Feminist Antropolojide Benimsenen Yöntemler ……..…… 35

4. Disiplinlerarası Çalışmaların Feminist Antropolojiye Katkıları ……..……. 36

a. Psikolojik Antropoloji ……..... 36

b. Bilişsel Antropoloji ……..... 38

(1) Literatürdeki Bilişsel Antropolojik Çalışmalara Örnekler ……...39

5. Türkiye'de Kadın Kategorisine Genel Bakış ……..….....42

a. Cumhuriyet Sonrası Politikalarının Kadınlar Üzerindeki Etkileri …….…… 42

b. Toplumsal Değişimin Kadın Kategorisi Üzerindeki Etkisi ……... 44

c. Türkiye'deki Kadının Konumunun Farklı Kültürlerdeki Kadın Konumlarıyla Karşılaştırmalı İncelenmesi……..46

(1) Norveç – Türkiye Karşılaştırması……... 46

(2) Akdeniz ve Asya'daki Bazı Devletler …… 48

d. Sayılarla Kadınların İşgücüne Katılımları ……..... 50

e. Kadınların Kentsel Ekonomik Faaliyetlere Katılımındaki Yetersizlikler ….. 54

f. 80'lerden sonra Türkiye'de kadının konumu ……. 55

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR

1. Araştırmanın İlk Sorusuna Yönelik Bulgular Ve Yorumlar …….. 58

2. Araştırmanın İkinci Sorusuna Yönelik Bulgular Ve Yorumlar ……..79

3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna Yönelik Bulgular Ve Yorumlar …….125

BÖLÜMLER V: SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar ve Öneriler…….142

ÖZET ……..……..145

ABSTRACT …….……....146

KAYNAKÇA..... 147

EK-1……. 151
KAP 1: Çalışan kadın Yapılandırılmış Görüşme Formu

EK-2……. 159
KAP 2: Çalışmayan Kadın Yapılandırılmış Görüşme Formu

EK-3 ……..165
Teşvikiye Mahallesi Haritası

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1/1 Ankete katılan kadınların yaşları……..…..59

Tablo 2/2 Çalışan ve Çalışmayan kadınların medeni durumları……....59

Tablo 3/3 Çalışan ve Çalışmayan kadınların hanedeki kişi sayıları……..…….60

Tablo 4/4 Çalışan ve Çalışmayan kadınların hanelerindeki kişilerin
akrabalık düzeyleri…….…….61

Tablo 5/5 Çalışan ve çalışmayan kadınların eğitim durumları…….……..62

Tablo 6/6 Çalışan ve çalışmayan kadınların üniversiteden
mezun oldukları bölüm……..……63

Tablo 7/7 Araştırmaya katılan kadınların annelerinin eğitim seviyeleri……..…..64

Tablo 8/8 Çalışan ve çalışmayan kadınların annelerinin
çalışıp çalışılmadıklarına göre gruplandırılması……..…….……65

Tablo 9/9 Ankete katılan kadınların babalarının eğitim durumları……..…….…65

Tablo 11/11 Ankete katılan kadınlardan liseye gidenlerin
kendilerini bu dönemde ne kadar başarılı gördükleri…...…….……66

Tablo 12/12 Çalışan ve çalışmayan kadınların kariyer hedefleri……..…….….67

Tablo 14/14 Çalışan ve çalışmayan kadınların öğrencilik
yıllarında çalışıp çalışmadıkları…...…….….67

Tablo 15/15 Çalışan ve çalışmayan kadınların okurken
çalışma nedenleri…….…….....68

Tablo 16/16 Çalışan ve Çalışmayan kadınların bölümlerini isteyerek seçip
seçmedikleri……...…….……69

Tablo 17/17 Çalışan ve çalışmayan kadınların okudukları
bölüme istemeyerek de olsa girme nedenleri……..……...69

Tablo 18/18 Çalışan ve çalışmayan kadınların asıl okumak
istediği bölüm……..……..…..70

Tablo 19/19 Ankete katılan kadınların bölüm seçerken ailelerinin tepkisi……71

Tablo 23/22 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinin bu kadınların çalışması ile ilgili görüşleri……...…72

Tablo 20.2 Çalışmayan kadınların çalışmayı hiç düşünüp düşünmediği……...……..…73

Tablo 21.2 Çalışmayan kadının eğitimini tamamladıktan sonra çalışmaktan vazgeçme nedeni……...……..…74

Tablo 22.2 Çalışmayan kadınların çalışmadıkları için pişmanlık duyup duymadıkları...……...……..……75

Tablo 24.2 Çalışmayan kadınların herhangi bir gelirlerinin olup olmadığı……..……75

Tablo 25.2 Çalışmayan kadınların gelir kaynağının ne olduğu…….…….76

Tablo 26.2 Çalışmayan kadınları bu gelirlerini nasıl değerlendirdikleri…….……76

Tablo 27.2 Çalışmayan kadınların kişisel harcamaları için parayı nasıl temin ettikleri……..…….77

Tablo 20.1 Çalışan kadınların eğitimlerini bitirdikten sonra hemen çalışmaya başlayıp başlamadıkları……..…….....80

Tablo 21.1 Çalışan kadınların eğitimlerini tamamladıktan sonra hemen çalışmama nedenleri……...……..……80

Tablo 23.1 Çalışan kadınların ait oldukları meslek grupları……...……81

Tablo 24.1 Çalışan kadının çalışmayı istemesinin temel nedeni……82

Tablo 25.1 Çalışan kadınların işlerinden memnun olup olmadıkları…….…….……83

Tablo 26.1 Çalışan kadınların çalıştıkları işten memnun olmama sebepleri……...……83

Tablo 27.1 Çalışan ve işinden memnun olmayan kadınların iş değiştirmeyi düşünüp düşünmedikleri……...……..…84

Tablo 28.1 Çalışan ve iş değiştirmeyi düşünen kadınların nasıl bir işte çalışmayı düşündükleri…….……..85

Tablo 29.1 Çalışan kadınların işinin kendilerini mutlu eden yönleri…….80

Tablo 30.1 Çalışan kadınların çalışmayı bırakmayı
hiç düşünüp düşünmediği……..……87

Tablo 32.1 Çalışan kadınların işini değiştirmekten
vazgeçmesinin nedenleri……..…...88

Tablo 34.1 Çalışan kadınların işlerinin seyahat gerektirip
gerektirmediği……...……..……88

Tablo 35.1 Çalışan kadınların seyahat etmesinin herhangi bir
açıdan sorun yaratıp yaratmayacağı…….…..89

Tablo 36.1 Çalışan kadınların seyahat etmelerinin hangi açılardan
sorun yaratacağı……..90

Tablo 37.1 Çalışan kadınların mesaiye kalmasının gerekip
gerekmediği…….....90

Tablo 38.1 Çalışan kadınların mesaiye kalmasının sorun
olup olmayacağı……...…….……..91

Tablo 39.1 Çalışan kadının mesaiye kalması sorun olup olmama nedenleri……..…92

Tablo 40.1 Çalışan kadınların aylık maaşı…….…….…92

Tablo 41.1 Çalışan kadınlar kazandıkları parayı nasıl değerlendiriyorlar……..……93

Tablo 43.1 Çalışan kadınların işinin ne kadar stresli olduğu……..……94

Tablo 45.1 Çalışan kadınların işten eve dönüş saati……...……95

Tablo 31/47 Çalışan ve Çalışmayan evli kadınların kaç senedir
evli oldukları…….....……..……96

Tablo 32/48 Çalışan ve Çalışamayan kadınlarının eşlerinin işten stresli gelip
gelmediği…….....…97

Tablo 33/49 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşlerin işten stresli gelirse
benimsedikleri tavır……...…….……97

Tablo 34/50 İş ile ilgili sıkıntıların çalışan ve çalışamayan kadınların evlilik
hayatlarını etkileyip etkilemediği……...……99

Tablo 35/51 İş ile ilgili sıkıntıların çalışan ve çalışmayan kadınların
evlilik hayatına olası etkileri……..……99

Tablo 39/54 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinde ortak mülk alınıp alınmaması……..……..……..101

Tablo 40/55 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinde ortak mülk alınırken kararların nasıl alındığı…….……..…….101

Tablo 42/56 Çalışan ve Çalışamayan kadınların eşlerinin işten kaçta çıktıkları…….……102

Tablo 43/57 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri işten çıktıktan sonra beraber yaptıkları şeylerin olup olmadığı……...…...……..103

Tablo 44/58 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri işten çıktıktan sonra beraber yaptıkları aktiviteler…….……...104

Tablo 45/59 Çalışan kadının eşi ile yeterince vakit geçirip geçiremediği hakkında ne düşündüğü……..105

Tablo 46/60 Çalışan ve çalışmayan kadınlar neleri eşleri ile beraber yapamamaktan şikayetçiler……..106

Tablo 47/61 Çalışan ve Çalışmayan kadınların eşlerinin beraber yapamamaktan yada yapmamaktan şikayetçi oldukları şeylerin olup olmadığı….107

Tablo 48/62 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri neleri beraber yapmaktan yada yapmamaktan şikayetçi……108

Tablo 49/63 Çalışan ve çalışmayan kadınların evliliklerinden memnun olup olmadıkları…….……...……109

Tablo 50/64 Çalışan ve çalışmayan kadınların evliliğinin hangi yönlerinin kendilerini memnun ettiği…….…110

Tablo 51/56 Evliliğinin hangi yönden kendisini memnun etmediği……...……..111

Tablo 52/66 Çalışan kadınların evliliklerinin kariyer planlarını etkileyip etkilemediği……112

Tablo 53/ 67 Çalışan ve Çalışmayan kadınların evliliklerinin kariyer planlarını ne şekilde etkilediği……..…113

Tablo 28.2 Eşlerinin çalışmayan kadınların çalışmaması ile ilgili görüşleri…..…..114

Tablo 53.1 Eşlerinin çalışan kadınların işleri ile ilgili şikayetleri……...…115

Tablo 46.1 Eşinin kazancının çalışan kadınla karşılaştırılması……...…116

Tablo 55/68 Çalışan ve çalışmayan kadınların çocuklarına hangi konularda yardımcı olduğu……...……..117

Tablo 56/69 Çalışan ve çalışmayan kadınların çocuklarınım eğitimleri konusunda yönlendirip yönlendirmediği……..117

Tablo 57/70 Çocukların eğitimi konusunda ailede kimin yönlendirici olduğu……118

Tablo 59/72 Çocuklar küçükken bakımlarını kimin üstlendiği...…….118

Tablo 60/73 Annenin bu bakımdan memnun kalıp kalmadığı……..……120

Tablo 62/75 Çalışan ve çalışmayan kadınlar devlet ya da işyerlerinin çalışan kadınlara yardımcı olup olmaması gerektiğini düşünüp düşünmedikleri…...……..121

Tablo 63/76 Ailede çocuklarla ilgili konularda kararları alan kişi…….……...……122

Tablo 64/77 Çalışan yada çalışmayan kadınların çocukları ile yeterince vakit geçirip geçiremedikleri…….122

Tablo 66/80 Çalışan ve Çalışmayan kadınlarda ev işlerini kimin yaptığı……...….126

Tablo 67/81 Çalışan ve Çalışmayan kadınlar için ev işlerinin yorucu olup olmadığı……...…….126

Tablo 69/83 Çalışan ve Çalışmayan kadınların eşlerinin ev işi yapıp yapmadığı ……...……..…128

Tablo 70/84 Çalışan ve Çalışmayan kadının eşinin ev işini yardım olarak mı görev olarak mı gördüğü……...……129

Tablo 71/85 Çalışan ve Çalışmayan kadınların günlük rutinlerinden hoşnut olup olmadıkları……130

Tablo 72/86 Çalışan ve Çalışmayan kadınlar nelerin eksikliğini Hissediyorlar……..……131

Tablo 73/87 Çalışan ve çalışmayan kadınlara göre içinde yaşadığımız toplumun değer yargılarına göre başarılı kadının tanımı ne olduğu…….…133

Tablo 74/88 Çalışan ve çalışmayan kadının kendi değer yargılarına göre başarılı kadının tanımı ……..……...…136

Tablo 78.1.a Çalışan kadınların işten çıktıktan sonra vakitlerini nasıl geçirdikleri……138

Tablo 78.1.b Çalışan kadınların işten çıktıktan sonra vakitlerini nasıl geçirdikleri……...……138

Tablo 79.1.a Çalışan kadınların haftasonlarını nasıl geçirdikleri…….…...……139

Tablo 79.1.b Çalışan kadınların haftasonlarını nasıl geçirdikleri…….....…..139

Tablo 65.2.a Çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl geçirdikleri……...……..140

Tablo 65.2.b Çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl geçirdikleri……..…140

ÖNSÖZ

Öncelikle, araştırmanın her aşamasında yorumlarını ve görüşlerini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Zafer İlbars'a, antropoloji disiplinini bana sevdirip bu alanda eğitim almam konusunda beni destekleyen sevgili hocam Prof. Dr. Belkıs Kümbetoğlu'na teşekkür ederim. Bu bölümü tercih ettiğim günden, mezun olduğum güne kadar bana maddi ve manevi destek olan, her zaman ve her koşulda yanımda bulduğum babam İsmail Aksoy'a , annem Seçkin Aksoy'a, dedem Sedat Özöngen'e, kitaplarımın ve anketlerimin evde yarattığı dayanıklığa katlanmak durumunda kalan anneannem Nezahat Özöngen'e, bana her türlü konuda yardımcı olan kardeşim Cenk Aksoy'a, ayrıca anketlerin uygulanma ve tezimin yazılma aşamasında beni yalnız bırakmayan, ve yardımlarıyla hep yanımda olan arkadaşlarım, Mahmutcan Tarzi'ye, Funda Demiray'a, Ece İşçi'ye, Özge Malkoç'a ve Özge Koyun'a da teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul, Haziran 2006 CEREN AKSOY

GİRİŞ

Feminist edebiyatçı Virginia Woolf kadının düşünme yeteneği üzerine şunları demiştir:

> "Kadınlar yüzyıllardır erkek görüntüsünü gerçek boyutlarının iki katında gösterebilen enfes bir güce sahip büyülü birer ayna görevini yerine getirmişlerdi. Bu güç olmasaydı, belki de dünya hala bataklıktan ve sık ormanlardan ibaret olurdu…Kadın gerçeği söylemeye başlarsa erkeğin aynadaki görüntüsü küçülmeye başlar; yaşam karşısındaki uyumluluğu yok olur. Erkek sabah kahvaltısında ve akşam yemeğinde kendini gerçek boyutlarının en az iki katında görmezse, kararlar vermeyi, yerlileri uygarlaştırmayı, yasalar koymayı, kitaplar yazmayı, özenle giyinip, yemekli toplantılarda konuşma yapmayı nasıl sürdürecektir?...Aynadaki görüntü son derece önemlidir, çünkü canlılığı pekiştirir; sinir sistemini harekete geçirir. Bunu elinden aldığımızda erkek kokaini elinden alınan bir uyuşturucu bağımlısı gibi ölüp gidebilir (Woolf 2004,40).

Dünyanın neresine gidilirse gidilsin bir toplumda yaşayan kadınlar, o toplumda yaşayan erkelerden daha farklı roller, tutumlar, davranışlar sergilemektedirler. İster biyolojik farklılıklar nedeniyle açığa çıkmış olsun ister kültürel bir evrim sürecinin sonunda oluşmuş olsun, her toplumda gözlemlenebilen bu farklılıklar, toplumsal değişimden etkilenmekte ve değişmeye devam etmekte

yada değiştirilmeye çalışılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerindeki varolan düzeni değiştirmeye çalışanlara bakarsak, değişimi dürtükleyen tarafın kadınlar olduğunu görürüz. Erkeklerse varolan yapının üstünde kıpırdamadan oturmaya devam etmektedirler, kimi zaman bu değişimi görmezden gelerek kimi zaman da bu değişime direnerek.

Günümüzde, her toplumda kadınlar her gün yeni haklara kavuşmaktadırlar. Bunun yanısıra kadınlar, gerek aile içinde gerek yaşadığı toplum içinde şimdiye kadar kendisinin sorumluluğunda olduğunu düşündüğü yada toplum tarafından kendi sorumluluğu görevi yada rolü olarak gösterilen, öğretilen pek çok tutum ve davranışı sorgulamaya başlamıştır. Adı ister patriyarki olsun ister başka bir şey, kadının toplum içindeki konumunu erkeğin arkasına koyan herhangi bir ideoloji feminizmin savaştığı ve değiştirmeye çalıştığı bir ideoloji olacaktır. Kadın ve erkek kuşkusuz farklılıkları olan iki kategoridir ama bu farklılıklar birinin diğerinden daha üstün daha yararlı olduğu anlamına gelmemelidir.

Kadınlar, toplumsal hayatta erkeklerle eşit haklara kavuştukça evin dışında kendini gösterme imkanı bulmuş ve sosyal yaşamın her alanında erkeklere ortak olmuşlardır. Her ne kadar ideolojik açıdan kadının kendi bağımsızlığını kendi ellerine alması toplumun her kesiminde aynı şekilde kabul görmese de, bir gün ulaşılmak istenen nokta her erkeğin, kadını sadece korunması, sahip çıkılması, kontrol edilmesi gereken bir nesne değil kendi özgür kararlarını alabilen, kendi eşiti bir birey olarak görebilmesidir.

Bu araştırma, İstanbul' da orta ve üst gelir seviyesinden insanların ikamet ettiği bir semt olan Teşvikiye Mahallesi'nde 30 tane çalışan kadının ve 30 tane çalışmayan kadının kendi ağızlarından aktardıkları deneyimlerine odaklanmaktadır.

Araştırmada, Teşvikiye Mahallesi'nde oturan ev kadınlarının ve Teşvikiye Mahallesi'nde çalışan kadınların kendi yaşantılarını nasıl deneyimledikleri, hayata bakış açıları, hayattan beklentileri, aile yaşantıları ve aile içi ilişkilerini ne şekilde sürdürdükleri sorgulanıp sosyal antropolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu kadınların yaşantıları hakkında derinlemesine bilgi edinmek için niteliksel bir yöntem tercih edilmiştir. Kimdir bu çalışmayan kadınlar,çalışma yaşantısından ve para kazanmaktan kendi istekleri dahilinde mi öte durmuşlardır, yoksa ataerkil yapıların etkisi kendi iradeleri dışında etkili olmuş mudur çalışan kadınlar kimdir, nasıl olmuş da çalışmaya kendi hayatlarını sürdürmek için gerekli olan paraya kendileri çalışıp kazanmak yönünde bir tercihte bulunabilmişler, çalışan kadınların eşleri ve çocuklarıyla olan ilişkileri çalışmayan kadınlarınkinden çok mu farklıdır ya da hangi noktaya kadar benzerdir, çalışsın ya da çalışmasın bu kadınlar boş zamanlarında ne yaparlar, nelerin eksikliklerini hissederler, hayatlarında benzer şeyler den mi şikayetçiler, ataerkil sistemin dayattıklarını aynı ölçüde mi hissediyorlar, yoksa her iki gruptan kadın da bu tür bir toplumsal baskı mekanizmasından bağımsız mı yaşamaktadır. İşte bu çalışmada tüm bu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır, feminist yazarların altını çizdiği ataerkil ilişki ağları bu kadınların ne derece etkilemektedir, kadınların yanıtlarına bakarak bu ataerkil örüntülerin yaşantılarında ne derece etkili olduğunu ve kadınların verdikleri cevaplardan yola çıkarak onların kendilerini konumlandırırken sorumluluklarını

ideallerini aile içi ilişkilerini yürütmeye çalışırken bu süregelen ideolojinin onları nerelerde sıkıştırdığını nerelerde zorlamaya devam ettiğini nerelerde kırılmaya başlayıp nerelerde can çekiştiğini anlamaya çalışacağız.

Bu araştırma kapsamında ilk bölümde araştırmanın problemi önemi ve amaçları üzerindeki durulmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın hangi yöntem dahilinde yürütüldüğü ile ilgili bilgi verilip araştırma için nasıl bir veri toplama tekniği uygulandığı anlatılmıştır. Üçüncü bölüm, literatür taramaları sonucunda oluşturulan kavramsal çerçeve bölümüdür. Bu bölümde, feminist bakış açısının antropoloji bilimine katkılarından başlayarak, feminist antropolojinin temel kavramlarına değinildikten sonra, feminist antropolojiye katkısı olacağı düşünülen psikolojik ve bilişsel antropoloji gibi disiplinler arası bakış açıları tanıtılmıştır, son olarak, yine literatürden yaralanılarak Türkiye'deki toplumsal cinsiyet ve bir kategori olarak kadın konularında taramalar yapılmış ve bu taramalar sonucu önemli bulunan çalışmalara değinilmiştir. Dördüncü bölümde, çalışan ve çalışmayan kadınların anketlerinden elde edilen bulgular, tablolar aracılığı ile sunulup nitel araştırmanın veri analizi teknikleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Daha sonra çalışan ve çalışmayan kadınların bulguları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Son bölümde ise elde edilen sonuçlarla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN KONUSU, SORUNU, ÖNEMİ VE AMACI

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Teşvikiye Mahallesi'nde oturan çalışmayan kadınların ve Teşvikiye Mahallesi'nde çalışan kadınların kendi yaşantılarını nasıl deneyimlediklerinin, hayata bakış açılarının, hayattan beklentilerinin, aile yaşantıları ve aile içi ilişkilerini ne şekilde sürdürdüklerinin Türkiye'deki ataerkil kültürel çevre bağlamında ele alınıp sosyal antropolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi bu araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı aşağıdaki sorulara cevap bulmaktır:

- Çalışan kadınların meslek ve iş seçim süreçlerinin, çalışmayan kadınların yaşantılarını biçimlendiren süreçlerle ne gibi farklılıklar gösterdiği,
- Çalışan kadınların iş hayatlarının ve aile içi ilişkilerinin birbirleri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunun incelenmesi; çalışan kadınların işlerine ve ailelerine nasıl bir önem atfettikleriyle çalışmayan kadınların ailelerine nasıl bir önem atfettiğinin karşılaştırılması bu iki grup arasında karşılaştırılan özellik bağlamında ne tür farkların ve benzerliklerin bulunduğu,
- Çalışan ve çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl değerlendirdikleri serbest zamanlarında nelere vakit ayırmaya çalıştıkları ve bu zaman diliminde neleri

yapmaya öncelik verdikleri, hayatlarından genel anlamda memnun olup olmadıkları ve eksikliğini duydukları şeyler varsa bunların çalışan ve çalışmayan kadınlarda ne olduğunun ortaya çıkarılması, benzer yanların ya da farklılıkların değerlendirilmesi.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmadan elde edilecek bulgularla Türkiye'de orta sınıf kentli kadınların homojen olarak yaşadığı bir semtteki bir grup kadının deneyimlerinden yola çıkarak bu sınırlı sayıda kadının hayatları üzerinde patriyarkal ilişki ağlarının çalışan kadınlar ve çalışmayan kadınlar üzerinde ne şekilde etkili olduğunu, bu ilişki ağlarının kadınların bugün geldikleri noktayı nasıl şekillendirdiğini, günlük hayatlarını aile içi ilişkilerini nasıl etkilediğini, kendi hayatlarında ve aile yaşantılarında benimsedikleri tutumları ve davranış biçimleriyle ne şekilde etkileşim içinde olduğunu anlama fırsatına sahip oluruz. Kadınların eğitim sürecinde, kariyer sürecinde aile içi ilişkilerinde ataerkil yapının süregelen etkilerinin bilincinde olursak bu yapıları kadınların lehine geliştirme gücüne de sahip oluruz.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Nitel araştırma genellemeyi temel amaç olarak görmez. Bir durumun yada olayın yeterli ölçüde ayrıntılı çalışılması ve önceden keşfedilmemiş ilişkilerin sınırlı bir çerçeve içinde anlaşılması daha önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003:37). Bu çalışmada, hem İstanbul'un Şişli İlçesi'ne bağlı olan Teşvikiye Mahallesi'ndeki işyerlerinde çalışan kadınlarla hem de bu mahallede ikamet edip çalışmayan 60 kadına yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır. Fakat nitel araştırma yöntemi gereği elde ettiğimiz bulgulardan yola çıkarak ne Türkiye'deki kadınlar ne de şehirli kadınlar üzerine genellemeler yapmamız mümkün olacaktır.

Nitel araştırmada araştırılan sosyal olgular bulundukları ortama göre biçimlendikleri için ancak bu ortam içinde yorumlanmalarının bir anlamı olacaktır başka ortamlara doğrudan genelleme yapmak mümkün değildir. Nitekim genellenebilirlik nitel araştırmanın önemini ve gereğini saptamada önemli bir ölçüt değildir. Önemli olan araştırmaya dahil edilen bireylerin deneyimlerinin ve algılarının en doğru şekilde ortaya konabilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003, 21).

Bu araştırmanın tek bir kişi tarafından kısıtlı bir süre içinde yapılmış olması gerek soru adedi gerekse görüşülen kişi miktarını sınırlamıştır. Kadınların aile yaşantılarını anlayabilmek açısından sorulmasında yarar görülen daha pek çok soru varken, bunlar şartlar göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca genel bir çerçevede sorulup yanıt alınmaya çalışılmıştır. Bu da önemli bir takım detayların gözden kaçmış olabileceği anlamına gelmektedir.

5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Teşvikiye Mahallesi'nde Çalışan Kadın: Teşvikiye Mahallesi'ndeki bir iş yerinde tam zamanlı olarak maaş karşılığı çalışan yada kendi iş yeri olan evli bekar yada dul kadınlar.

Teşvikiye Mahallesi'ndeki Çalışmayan Kadınlar: Teşvikiye Mahallesi'nde ikamet edip, daha önce hiç çalışma tecrübesi olmamış yada daha önce kısa bir süre çalışmış olsa da çeşitli nedenlerle iş yaşamından çekilmiş kadınlar.

Serbest Zaman: Çalışan kadınların iş saatleri dışında kalan zaman dilimi.

BÖLÜM II

YÖNTEM VE TEKNİKLER

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Yapılan araştırma, amacına göre betimleyici ve durum saptayıcı bir araştırmadır. Bu tip araştırmalar, çevredeki olayların özelliklerinin ve sıklık derecelerinin sayılmasına, durum saptamasına yöneliktir. Olaylar arasında gözlenen bazı ilişkilerden yola çıkarak, hipotez amacına yönelik olarak yapılan bu tür çalışmalar eğilim belirleyici sonuçlara götürmekle beraber bunlarla genellemelere varılmaya çalışılmaz. (Gökçe, 1999: 65-67).

Araştırma benimsediği metotlar açısından niteliksel bir araştırmadır. Sosyal bilimler alanında yapılan alan araştırmalarında, araştırılan problem hakkında derinlemesine bilgi elde edebilmek için, nitel bir yaklaşımın kullanılması önerilmektedir (Sproull 1988; Drever 1997).

Bilindiği gibi nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla, sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu tanımda "kuram oluşturma" toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları birbiri ile ilişkisi içinde açıklayan bir modelleştirme çalışmasın anlamına gelir (Glaser, 1978 aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2003: 19).

2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Nitel araştırmanın yöntemlerinden olan görüşme, araştırılan konuyu ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçlerin ortaya konulmasına olanak sağlar.

Uygulanan teknik açısından uygulamalı bir araştırmadır ve derinlemesine bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Teşvikiye Mahallesi oluşturmaktadır. İstanbul gibi kozmopolit bir şehirde orta ve orta üst sınıf kentli kadınlara ulaşabilmek açısından gelir düzeyi homojen olan bu semt seçilmiştir. Örneklemi Teşvikiye Mahallesi'nde oturan çalışmayan kadınlar- ki burada çalışmayan kadınlar kapsamına daha önce bir dönem çalışmış olsa da çeşitli nedenlerle iş hayatından uzaklaşmış yada uzaklaşmak zorunda kalmış ama aktif olarak uzunca bir süre çalışmayan kadınlar girmektedir ve Teşvikiye Mahallesi'nde kendi iş yeri olan yada maaş karşılığı Teşvikiye Mahallesi'ndeki bir iş yerinde çalışan 22-56 yaşları arasındaki kadınlar oluşturmaktadır.

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE SUNULMASI

Kişiler kartopu örneklem usulü ile bulunmuş olup, çalışan kadınlar ve çalışmayan kadınlar için ayrı ayrı hazırlanan "standartlaştırılmış görüşme formları" (Yıldırım ve Şimsek, 2003 : 96) , araştırmacı tarafından yüzyüze görüşme tekniği ile bizzat uygulanmıştır. Standarlaştırılmış görüşme formunda olgusal soruların yanısıra,

davranış tutum ve görüşleri ortaya çıkarmaya yönelik açık uçlu ve kapalı uçlu olmak üzere farklı soru tipleri yer almaktadır.

Bu görüşmelerden elde edilen verilerin analizi yapılırken, araştırmanın amaç kısmında sorulan sorular, incelenen ana başlıklar olarak düşünülmüştür. Ankette yer alan sorular aracılığıyla toplanan veriler okunmuş, okunduktan sonra açık uçlu sorular kendi içinde kategorilere ayrılmış, ve kadınların vermiş oldukları cevapların frekansları sayılarak hesaplanmış ve tablolaştırılmıştır. İlk tablolarda yüzdeler verilmişse de cevaplayan kadın sayısının az olması nedeniyle daha sonraki sorularda yüzdeli tablolar yerine sadece verilen cevapların frekanslarını gösteren tablolar oluşturulmuştur.

Tablolar ilgili oldukları araştırma sorusunun başlığı altında bir araya getirilip teker teker betimlenip yorumlanmış ve karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM III
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ANTROPOLOJİ VE FEMİNİZM

Antropologlar, evrensel gibi görünen kadınların bağımlılığının kökenleri tartışmasını yeniden canlandırdılar. Bazıları cinsiyet eşitsizliğinin evrensel olduğu sonucuna varırken; bazıları, yerli toplumlar arasında yaygın, göreli olarak eşitlikçi ilişkiler tarafından dönüştürüldüğünü iddia ederler.

Feminist Antropolojinin temel sorunlarına değinirsek, kadın ve erkek arasındaki iktidar farklılıklarını belirleyen düzenleyici ilkeler ataerkilliğe ya da toplumsal cinsiyet rejimlerine ilişkin kuramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Ataterkilliğin deneyimlenen farklı biçimlerinin yanı sıra kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ontolojik temeliyle ilgili tartışmalarda feminist antropolojinin yanıt aradığı sorunlardan biridir. Cinsler arası farklılıkların biyolojik olarak mı yoksa kültürel olarak mı veya her ikisinin birleşimi ile mi belirleniyor türünden tartışmalar yapılmaktadır. Bir başka sorun da, batı merkezci ve etnosantrik yaklaşımların öncelikle siyah ve etnik azınlığa mensup feministler tarafından eleştirilmesi ile açığa çıkmıştır. Bu eleştiri daha sonra post modernist yapı çözümcü feminist analizlerde de yerini almıştır.

a. FEMİNİZMİN TÜRLERİ

Kandiyoti'nin de belirttiği gibi, cins eşitsizliğini açıklama çabaları, liberal, Marksist/sosyalist, psikoanalitik, ve son zamanlardaki post-yapısalcı etkileri de bünyesine katan çeşitli feminist teorilerle zenginleşmiştir (Kandiyoti, 1995: 125).

Liberal feministler kadınların ezilmelerinin sebeplerini, kadınların kamusal alana girmelerini engelleyen geleneksel ve yasal sınırlamalar ile kadınların kapasitelerine ilişkin klişeler ve önyargılarda görüyorlar. Bu yaklaşım, kadınların çalışma ve ev yaşamına ilişkin olarak cinsiyet rolleri ile ayrımcılığın farklı boyutları hakkında değerli çalışmalar üretmiştir. Ancak cinsiyete dayalı ezilmenin bütün sistemi etkileyen köklü yapısını değerlendirmekte başarısız olması ve bunu açıklamada bir çerçeve sunamaması nedeniyle eleştirilmiştir.

Radikal feministler, doğurganlık ve cinselliklerinin kontrolü yoluyla, bir grup olarak kadınların baskı altında tutulmasını sürdüren erkek egemenliğini anlatmak için zaman dışı, evrensel bir sistem olarak patriyarki kavramından faydalanmışlardır.

Üçüncü dünyanın gelişmesiyle ilgilenen akademisyenler, değişen uluslararası işbölümü ile cinsiyete dayalı iş bölümü arasındaki ilişkiler hakkındaki araştırmalara öncelik vermişlerdir. Aynı zamanda bir çoğu Üçüncü dünya kadınlarının deneyimlerinin özgünlüğüne dikkat çekerek, esas olarak

beyaz, orta sınıf akademisyenlerden kaynaklanan feminist teorilerin evrenselliğini sorgulamıştır.

Bu arada önemli bir gelişme, feminist post-yapısalcıların, bir kategori olarak "kadın" dan "toplumsal cinsiyet" kategorisine doğru yavaş fakat önemli bir kaymayı gerçekleştirmeleridir.

1980'lerin ortalarıyla birlikte bu alanın konusu önemli ölçüde kadın araştırmalarından toplumsal cinsiyet araştırmalarına kaymıştır, yani insan toplumunun tüm yönleri, kültür ve ilişkilerin analizine cinsiyet öğesi dahil edilmiştir.

Cinsiyet üzerine yoğunlaşmak, devlet ve askeri kurumlar gibi kadınların genellikle dışlandığı ve cinsiyetin kavranması açısından nadiren çözümlenen kurumların da feminist araştırmalara katılmasının önünü açmıştır.

Aileler, eğitim kurumları, hukuk, piyasa, devlet, ordu gibi toplumsal kurumlar tek bir patriyarkik mantığı yansıtmasalar da hepsi kültürel cinsiyet yapıları tarafından biçimlenir ve bu yapıların yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Bu karşılıklı ilişkilerin dikkatli bir şekilde çözümlenmesi gerekmektedir.

b. TÜRKİYE'DE FEMİNİZM

Kadın araştırmaları alanında özgün ve yerli bir dil yaratılması yerli bir feminizme doğru atılacak önemli bir adımdır. Kendimize has kültürel öğelerin yarattığı özgün cinsiyet yapılarımızı dışardan ithal edilen kavramlarla açıklamaya çalışmak bizi yanlış yönlere götüreceği gibi kendi toplumsal gerçeklerimizi yanlış yorumlamamıza da neden olacaktır.

Kültürler toplumsal cinsiyet bağlamında incelenirken, kadınların kendi gerçekliklerini kavrayışları ve bu kavrayış üzerinden davranışları ile, bunu dışarıya nasıl sunduklarının farklı olduğunun altını çizen Kümbetoğlu'nun, farkı gözden kaçırmanın bizleri yanıltıcı sonuçlara götüreceği konusundaki kaygısını paylaşıyorum (Kümbetoğlu 2001).

Önceleri daha sınırlı kadın deneyimlerini biriktirmeye, kavramsallaştırmaya yatkın olan feminist araştırmacılığın, artık dünyanın farklı bölgelerinde, farklı kadınların deneyimlerini de içine almaya çalıştığını görmekteyiz.

Feminizm, temsil edilemeyen cinsiyet grubunun temsilini gündeme getirip, kadın ezilmesinin evrenselliğine vurgu yaparken, evrenselliğin nasıl nerede kurulduğunu-niçin sadece Batı'daki deneyimleri kapsadığını –tartışmayı gözden kaçırmış, tek bir patriyarki soyutlaması üzerinden hareket etmiş, evrenselliğin içeriğini tartışmayı ise sıklıkla ihmal etmiştir (Akgökçe, 2001: 56).

Batı'da belli tarihsel süreçlerde ve maddi pratiklerden hareketle ortaya çıkan ve o süreçleri anlamaya, anlamlandırmaya elverişli olan kavramlar, farklı bir tarihsel kesitte, farklı dinamikleri olan bir toplumdaki toplumsal cinsiyet pratiklerini anlamaya ve anlamlandırmaya bu yüzden elverişli olamayabilir (Akgökçe, 2001 65).

Feminizm kadın deneyimlerinin bu deneyimleri yaşayanlar tarafından dile getirilmesini savunur. Yerli feminizm ataerkilliğin farklı sosyal yapılar içerisinde incelenmesini gerekli kılmaktadır (Oktik, 2001: 487).

"Batılı feminizm bize uymaz" gibi laflar etmenin ötesinde, onların kavramsal çerçevesinin bizim deneyimimizle sınayarak, kendi kavramlarımızı ve çerçevemizi oluşturmaya çalışarak özgün bir feminist bakışın oluşmasına katkıda bulunabileceğimize inanıyorum..deneyim sadece yaşadığımız şeyler değil, bizim onları nasıl anlamlandırdığımız da demektir (Bora, 2001).

Türkiye'nin kendine has modernleşme sürecinde ortaya çıkan koşullar, özellikle yüksek öğrenimli ve uzman mesleklerde çalışan kadınlar arasında "Türk kadını özgürdür ve erkeklerle eşit haklara sahiptir" yanılsamasına yol açmıştır. Bu yanılsama çok temel sorunların görülmesi ve gündeme getirilmesini engellemektedir. Örneğin diğer OECD ülkelerine oranla, Türk kadınının çalışma hayatına katılma oranı çok düşük kalmaktadır. Yerli feminizm, Türkiye'ye has bu sorunları gündeme getirmeyi ve Türkiye koşullarına uygun çözümler geliştirmeyi amaç edinmelidir.

(1) TÜRKİYE'DE BİRİNCİ VE İKİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKETLERİ

Yeni dalga feministleri, milliyetçi olamadıkları gibi, Kemalizm'in otoriterliğine de yaklaşımları eleştireldir. Öte yandan kendilerini "Müslüman" olarak da tanımlamazlar. Din önünde nötr yada ateisttirler;kökten dinci kadınlar karşısında, genellikle, Kemalist kadınların "yok saymacı" tutumunu benimsememektedirler. Ama Türkiye'nin laiklikten kopması ve islami bir devlete dönüşmesi konusunda onlar da kaygılıdır. Hem İslamiyet hem de Kürt sorunu karşısında demokratikleşmeyi savunmaktadırlar (Tekeli, 1998: 342).

Batı feminist hareketiyle yapılacak bir karşılaştırmada dikkati çeken nokta, batı feminizmini iki dönemde de yakından izlemesine ve ortak bir çok tema olmasına karşılık, toplumun Batı'ya göre konumu ve özgül tarihi gelişmesine bağlı olarak Batı feminizminden farklılaşmasıdır. Türkiye'de feminizmlerin daha "üçüncü dünyacı" bir çizgide geliştiği söylenebilir (Tekeli, 1998 : 343).

Türkiye, nüfusu hızla artan, göç eden, ama şehirleşemeyen bir köylü toplumudur. Demokratik gelenekleri zayıftır. Az gelişmiş ekonomisi neredeyse kriz durumundadır. Sınıf, gelir, bölge farkları öylesine derin, kitlelerin günlük yaşam derleri öylesine yoğundur ki.

"kadınların ezilişi" diğer sorunların yanında hep ikinci planda kalmaya sanki mahkumdur. Temel ideolojiler, İslam, Kemalizm ve 1980'li yıllar boyunca sosyalizm, feminizmi küçümseseler de, hep büyük tehlike olarak gördüler ve karşı çıktılar. Türkiye'de şiddete, silaha, vurup kırmaya yatkın bir kültür söz konusudur. Bunun kadınları ilgilendiren yönü "maçoluk", yada bu toprakların diliyle söylersek "kabadayılık", kökleri çok eskiye dayanan ve derine giden ve feminizm karşıtı ideolojilerce hep canlı tutulan "yüceltilen" bir tutumdur. (Tekeli, 1998: 346).

(2) TÜRKİYE'DE FEMİNİZMİN SORUNLARI

Türkiye'de feminist hareket gelişmeye başladığında, Batı'da feminist teori ikinci evresine geçmişti. Kadınlar artık cinsler arasındaki sosyalizasyon yoluyla yaratılan eşitsizlikleri kadının ezilmesinin ana nedeni olarak görmüyorlardı. Tersine, şimdi kadınların erkeklerden farklı yanlarının kadın özgürlüğünün tohumlarını içerdiği düşünülmekteydi. Erkeklik ve kadınlık arasındaki kutuplaşmayı azaltmak yerine, kadınların tarihsel ve psikolojik deneyimlerinden onlar için güç kaynağı olacak yanlar bulunup tanımlanmaya çalışılıyordu. Türkiye'deki feministler de hemen hemen en baştan "farklılığı" vurguladılar. Ama bu farklılığın ne olduğunu tam olarak tanımlayamadılar.

Feminizm Türkiye'de fazla yaygınlaşamasa da, yalnızca kadınların bilincinde değil, toplumda küçümsenemeyecek bir etki yaratmayı başardı. Aile içi şiddet ve tecavüz ilk kez tartışılmaya başlandı. Bugün Türkiye'de kadınların ezildiğini söyleyenlere, artık "Türkiye'de kadınlara bütün haklar sağlanmıştır", teziyle karşı çıkılmıyor. 1990'larda, devlet ilk kez, önce Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nü, sonra Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nı oluşturarak kadınların sorunları olduğunu zımnen kabul etti. Yasadaki kadınlar aleyhine kimi maddeler iptal edildi, Basın ve televizyonda kadın sorunları günlük işlenen konular haline geldiler (Kılıç, 1998 : 359).

Türkiye'de bir yanda Kemalist, laik akımlarla, öte yandan politik İslamcılar arasında giderek politikleşen ortam, kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları ortak sorunları ikinci plana itmektedir. Kadınları ilgilendiren -1980'lerin görece apolitik ortamında tanımlanmış-ortak konular, bir kez daha toplumsal bir projenin içinde eritilmektedir. Geçen on yılın feminist hareketlerine aktif olarak katılmış kadınların çoğu, aynı dönemde başlamış bir süreç olan ortak kadın platformlarını engelleyen, karşılıklı olarak birbirini dışlayan laik ve İslamcı bölünmelerin ortaya çıkışından hayal kırıklığına uğramıştır. Kemalist feministler ile türbanlı feministler artık ayrı ayrı platformlar oluşturmakta ve ortak feminist söylemlerini terk etmektedirler. Bu platformların temsilcileri

arasında iletişim giderek güçleşmektedir. Türkiye'deki aşırı politikleşme çerçevesinde feminist söylem bir kez daha bunalımla karşı karşıyadır (Kadıoğlu, 1998: 100).

2. FEMİNİST ANTROPOLOJİDE TARTIŞILAN KAVRAMLAR VE TEMEL SORUNLAR

Bu bölümde feminist antropolojinin gündemini belirleyen kavramlara ve bu kavramların ne şekilde tartışılıp geliştirildiğine değinilecektir.

a. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal Cinsiyet, biyolojik cinsiyetin sosyal bir olgu olarak kurumlaşmış biçimidir. Bu kavram sadece cinsler arası eşitsizlikleri vurgulayanlarca değil, cinsler arası farklılaşmanın sosyal olarak inşa edildiğini savunanlar tarafından da kullanılmaktadır. Friedle'a göre (1975), "kadının ve erkeğin biyolojik doğaları bir yasak alan olarak algılanmamalı toplumsal rollerin inşasının üzerine gerçekleştiği bir temel olarak algılanmalıdır" (Aktaran Kottak, 2001: 442).

Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı bir kavramdır. Erkek ya da dişi olarak dünyaya geliriz, toplumsal cinsiyet ise bu biyolojik yapının şekillendirilmesiyle ilgilidir. Bu interaktif süreç sonunda maskülen ya da feminen oluruz. Önceden belirlenmiş bir takım davranış kalıpları bizim toplumsal cinsiyet rollerimizi oluştururlar. Rollerimizi ise doğumdan hemen

sonra öğrenmeye başlarız. Toplumsal cinsiyet rolleri zaman içinde ve kültürden kültüre değişiklik gösterebilir. Kadın ve erkek farklı kültürlerde farklı görevler üstlenmişlerdir. Farklı statülere ve farklı güce sahiptirler. Toplumsal cinsiyet teriminin bir yararı da hem erkek hem kadın rollerini kapsamasıdır. Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkinin nitelikleri toplumdaki pozisyonlarının belirlenmesinde önemlidir. Cinsiyete bağlı farklılıklar, biyolojiktir; fakat toplumsal cinsiyet, bir kültürün kadına ve erkeğe atfettiği tüm özellikleri kapsar (Kottak, 2001: 442).

Her toplum erkek ve dişiyi bir şekilde ayırt etmiştir. Aynı zamanda her toplum kurumlaşmış kadın ve erkek davranışlarını öngörmektedir. İdeal toplumsal cinsiyet tipleri her kültürde birbirinden farklı özellikler sergilese de araştırmacılar, cinsiyet rollerini kendi üyelerine benimsetme konusunda kültürlerin arasındaki benzerliklerin farklılıklara kıyasla büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini öne sürmektedirler. Bilim adamlarının bir çoğu, kültürler içerisinde standart kadın ve erkek rolleri olduğunda hem fikirdir. Özellikle erkeklik rolünün inşa ediliş biçimi ve çoğunlukla zorlayıcı ve dramatik öğeler barındıran erkekliğe giriş seremonileri bu benzerlikleri yakalamada dikkat çekicidir. Gerçek erkekliğin biyolojik erkeklikten daha farklı bir şey olduğu çoğunlukla kültürlerin sahip olduğu ortak bir anlayıştır. Her kültürün rollerin öğrenilip öğrenilmediğini test ettiği, kendi içinde farklılıklar gösteren yöntemleri mevcuttur. Bu testler zamanı gelince ergenler üzerinde uygulanırlar, testi geçen genç, erkek olmaya hak kazanır, geçemeyen genç ise toplum tarafından dışlanır ve ezilir. Türk kültürü de,

erkek çocuğunu kendi içinde benzer testlere tabi tutmaktadır. Annesinin sözünden çıkmayan ve otorite sergilemek konusunda eksiliği olan bir erkekle "ana kuzusu", "muhallebi çocuğu" gibi laflar vasıtasıyla dalga geçilir. Bu açıdan kazanılmış kadınlık ve erkeklik arasında da farklar vardır şöyle ki feminenitenin kazanılması için kültürlerde bir kanıta yada test yöntemine rastlanmaz. Erkekler için geçerli olan kurallar her zaman daha zorlayıcı ve baskıcı olmuştur.

Burada kültürler arası tüm bu benzerlikler nasıl açıklanabilir diye bir soru sorulabilir. Araştırmacıların büyük çoğunluğu hormonlarımızın, beynimizin ve anatomimizin davranışlarımız üzerinde etkili olduğunda hemfikirdir. Fakat biyolojinin tek neden olamayacağı da çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyetlerin vücuda gelmesinde kültürel ve ahlaki unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Biyolojik deterministlerin öne sürdüğü gibi tek neden anatomilerimiz olamaz.

Dökmen (2004), kitabının önsöz kısmında Toplumsal Cinsiyetin bütün sosyal bilimlerin ilgi odağı olduğunu belirtmiştir.

Kitabının ilk bölümünde bazı kavramlara açıklık getiren Dökmen (2004: 10)'in toplumsal cinsiyet farklılıkları ile ilgili yaptığı tanımı aynen aktarmayı faydalı buluyorum:

> "Toplumsallaşma sürecinde, erkek ve kız çocuklarının öğrendikleri, kültürün cinsiyetlerine "uygun" bulduğu duygu,tutum,davranış ve roller arasındaki farklılıklar ise toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınır…toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin beklentiler, cinsiyet kalıp yargıları biçiminde toplumda yaygın

> kabul gören inançlara dönüşürler ve sosyal davranışı büyük ölçüde biçimlendirirler…

Dökmen şöyle devam eder (2004: 16):

> ”Toplumsal cinsiyet rolleri terimi, cinsiyet kalıp yargılarını yada toplumun belirlediği cinsiyet farklılıklarını yansıtmak üzere kullanılır. Daha özelde bu terim, geleneksel olarak kadınla ve erkekle ilişkisi olduğu kabul edilen rolleri ifade eder...Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir. Sosyalleşme süreci ile kızlar ve erkek çocuklar, çeşitli nesneleri, etkinlikleri, oyunları, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için “uygun” yada “uygun değil” olarak ayırt etmeyi öğrenirler”.

Toplumsal cinsiyet rolleri bir kültürün cinsiyete atfettiği görevler ve etkinliklerdir ve bu roller çevreye, ekonomiye, uyum sağlama stratejisine, ve sosyal karmaşıklık düzeyine bağlı olarak değişim göstermektedir, zamana ve mekana bağlı olarak gösterdiği bu değişiklik gelecekte de değişim gösterebilecek esnek bir olgu olduğunu işaret eder (Kottak, 2000: 443-463).

Toplumun bir grup olarak kadınların ve bir grup olarak da erkeklerin göstermelerini beklediği özelliklere toplumsal cinsiyet kalıp yargıları denilmektedir (Franzoi, 1996; aktaran Dökmen, 2004: 19).

Cinsiyet çeşitli disiplinler tarafından ele alınan ve çok yönlü incelenen bir kavramdır. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerin yanı sıra biyoloji, nöroloji gibi fen bilimlerinin de inceleme alanına girmektedir.

1980'lerde cinsiyete bir sosyal kategori olarak bakılmaya başlanmış ve cinsiyet duruma bağlı olarak değişkenlik gösterebilecek bir özellik olarak düşünülmüştür. Toplumda varolan kadın erkek ilişkileri göz önünde bulundurularak bu tür toplumsal yapıların ve toplumsal gerçekliklerin bireyin düşünceleri davranışları ve hisleri üzerinde etkili olacağı varsayılmıştır. 1990'larda ise, daha önceki çok sayıda kurama toplumsal cinsiyeti kişiler arası düzeyde yada benlik düzeyinde ele alan yeni kuramlar eklenmiştir.

Bir toplum hakkında teknolojisi, siyasi gücünün konumlanışı, temel akrabalık birimleri hakkında birkaç şeyi bilerek o toplum hakkında pek çok şey tahmin edebileceğimize rağmen, kadın ve erkeklerinin birbirlerine nasıl baktıkları, birbirleriyle nasıl ilişkiler içinde olduklarını anlamak ve bu konuda doğru bir tahmin yürütmek daha zordur.

(1) TOPLUMSAL CİNSİYETLE İLGİLİ TEMEL KURAMLAR

Kadın antropolojisinin ilgi alanına giren konuların antropoloji disiplini içerisinde 19. y.y.'a kadar dayanan uzun bir geçmişi vardır. Feminist antropoloji içerisindeki farklı teorik yaklaşımlar cinsler arası asimetri evrensel mi değil mi, başka bir değişle kadınlar erkelere tarih boyunca hep bağımlı mı olmuşlardır sorusunun etrafında gelişmişlerdir (Moore: 1988,13).

Feministler tarafından geliştirilen teorilerin dayandığı 2 büyük temel disiplin psikoloji ve tarihtir. Psikolojiye dayanan teoriler, kadının niye annelik yaptığı sorusu üzerine yoğunlaşırlar. Nancy Chodorow, kadınların çocuk bakımına yönelmesinin erkeklerinse bireyselleşmeye ve kamusal alana yönelmesinin nedenini toplumsal cinsiyet yapısını derinden etkileyen ebeveynlik kurumunun cinsler arası farklılıklar gösteren uygulamalarında bulur. Chodorow'un değindiği bir diğer nokta da domestik alana odaklanmanın yeterli olmayacağı aynı zamanda iş yeri gibi kamusal alanlarda yapılan ayrımcılıkların da böyle bir eğilimi teşvik ettiği ve sürekli kıldığıdır (Okin, 1998: 126-7).

Tarihsel ve antropoloji odaklı teoriler ise toplumsal cinsiyeti insan topluluklarında evrensel olarak bulunabilen, birçok nedenden ötürü değişmeye açık, inşa edilmiş sosyal yapılar olarak incelerler. Kadının toplumsal pozisyonunu inceleyen günümüz antropologları, kadın bağımlılığının evrenselliği ve bu bağımlılığın orijinleriyle ilgilenmektedirler. Kendi aralarında, kadın ve erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin bu tartışmalardan biri kadın ve erkek arasındaki asimetrik ilişkilerin evrensel olup olmadığıdır. Bu konuyla ilgili olarak literatürde iki temel perspektife rastlamaktayız. Bu perspektiflerden ilki toplumsal cinsiyeti sembolik inşa olarak tanımlarken, ikincisi sosyal ilişki olarak görmektedir.

Birçok farklı kültürün bize sunduğu kadın ve erkek kategorilerini teker teker irdeleyip açıklayabilmek, kadın antropolojisi alanında karşılaşılan problemlerden biridir. Toplumsal Cinsiyet üzerine çalışan ve bu alandaki sembolleri inceleyen Ortner, kadın bağımlılığının evrensel olduğunu varsaymakta ve kültürel ideolojiler ve sembollerin bu yapıyı açıklayan öğeler olarak önemsenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Tüm bu varolan kültürlerde ortak olan şey nedir ki kadına böylesi düşük bir değer verilmesiyle sonuçlanmış olsun sorusuna cevap aramaya çalışmıştır. Ortner'a göre tüm kültürlerdeki kadınlar o kültürlerin değersiz bulduğu şeylerle özdeşleştirilmişlerdir (Moore, 1988: 14). Tüm kültürler toplum ve doğal çevre arasındaki ayrımı kabul etmekte ve bu iki alanı ayırmaktadırlar. Kültür doğayı kontrolü altında tutmaya çalışır ve onu daha yüksek amaçları için kullanmayı amaçlar. Kültürler incelendiğinde kadınlar simgesel olarak doğayla buna karşın erkekler kültürle özdeşleştirilmektedir. Büyük bir olasılıkla kadınların doğayla özdeşleştirilmelerinin nedeni, onların hayatlarının bir döneminde kamusal alanda aktif rol almalarını engelleyip domestik alana hapseden fizyolojileri ve üreme işlevleridir. Bu sembolleştirmeler kültürel inşalar olup bunları tanımlayan ve bunlar tarafında tanımlanan sosyal aktivitelerle daha etkin hale gelirler. Kültürlerde rastlanan bir diğer sembol de "kadın kirliliği"dir. Birçok kültürde kadının aybaşı halinde kirli olduğu ve uzak durulması gerektiği hatta bazı uç örneklerde tecrit edildiği bilinmektedir. Bu tür inanışlar ve bu

inanışların cinsel ideolojilerle ilişkisi de kadın bedeninin fonksiyonlarının doğayla özdeşleştirilmesine örnek teşkil eder.

Eleştirilere bakılırsa kadının doğa ile erkeği de kültür ile eşleştirildiği varsayımında bazı noksanlıklar da vardır.Örneğin pek çok kültürde kadının doğa ile özdeşleştirildiğini gösteren bariz sembollere rastlarken, erkeğin kültürle özdeşleştirildiğine ilişkin sembollere her kültürde rastlanmamaktadır.

Toplumsal Cinsiyeti sosyal ilişki olarak gören teorisyenler ise, kadınların bağımlılığını evrensel olmadığını iddia etmektedirler. Bu teorisyenler kadın ve erkeğin ne yaptığına bakarak toplumsal cinsiyet kavramına sosyolojik bir açıdan yaklaşmaktadırlar. Marxist antropolog Leacock, kadının erkeğe olan bağımlılığının ne annelik rollerine ne de domestik alana bağlı olmalarından kaynaklandığını savunur. Ona göre bağımlılık tamamıyla kadınların kaynaklara erişim imkanları olup olmadığıyla, işlerinin şartlarıyla, ve ürettikleri ürün dağıtımıyla bağlantılıdır. Irak toplumunu gözlemlediği araştırmasında, ev içi üretimin kamusal kabul edildiği küçük ölçekli topluluklarda kamusal/domestik ikiliği bir anlam ifade etmemektedir (Moore, 1988: 31).

Toplumsal cinsiyetin kazanımına ve cinsiyetler arası farklılıkların açıklanmasına ilişkin çeşitli kuramlar vardır. Bu farklı

kuramlar birbirlerini yanlışlamazlar, aynı davranışın farklı yönlerine ışık tutarlar (Dökmen, 2004; 31). Dökmen (2004), kitabında bu kuramları genel üç ana başlık altında toplamıştır: (1) Biyolojik kökenli açıklamalar getiren kuramlar (örneğin, psikanalitik kuram, biyolojik kuram ve sosyobiyoloji kuramı), (2) Bilişsel yaklaşımlı kuramlar(örneğin, bilişsel gelişim kuramı, sosyal bilişsel kuram), (3) Sosyal etkileri ve etkileşimi vurgulayan kuramlar (sosyal rol kuramı, benlik sunuşu kuramı).

Bu yaklaşımlardan, biyolojik kökenli yaklaşımlara biraz daha detaylı göz atarsak, İnsan davranışlarının hem biyolojik açıdan hem de çevre bağlamında açıklanabileceğini öneren Michael P. Ghiglieri, *Erkeğin Karanlık Yüzü* adlı kitabında, cinsel seleksiyon konusuna vurgu yapmıştır. Bu teori çerçevesinde üreme stratejilerinin kadın ve erkekte ne gibi farklılıklar gösterdiğini anlatır ve şu sonuca varır: kadınlar ile erkeklerin üremek için çaba sarfetme konusunda farklı olmaları, hem insan tabiatını hem de cinsiyetini kalıba oturtan ve cinsel seleksiyonu, kadınlar ve erkekleri farklı davranışlar sergilemeye mahkum doğacak şekilde tasarlama konusunda ateşleyen şeydir (Ghiglieri, 2003: 20). Anne Moir ve David Jesse'da *Beyin ve Cinsiyet* adlı kitaplarında, beyin yapılarından kaynaklanan farklar nedeniyle beyne gelen enformasyonların her iki cinste de farklı olarak değerlendirildiğini ve her iki cinsin de farklı davranışlar sergilemesine neden olduğunu anlatmaktadırlar. Her iki kitapta da saldırganlığın

kadınlardan farklı olarak erkelerin biyolojik yapısında varolduğu öne sürülmektedir. Erkek egemenliğinin tarihsel temelleri bu biyolojik farklılıklarla da ilişkilidir kuşkusuz. Her ne kadar günümüzde kaba kuvvete başvurulmasa da, saldırganlığın bir başka biçimi olarak nitelendirebileceğimiz yarışmacı psikoloji ve mücadele isteği gibi güdülere kadınlarda daha az rastlanması, kadınların erkeklere oranla fiziksel olarak daha dayanıksız olması gibi biyolojik ve anatomik özellikler, teoride kadınlara da her alanda erkeklerle eşit olanaklar sağlansa bile, pratikteki bir takım ayrımlaşmaların ve farklılıkların değişmeyeceğinin bir habercisidir. Zamanla değişmeyen farklılıkların varlığı her zaman bir cinsin diğer cinse kıyasla ikinci sınıf olduğu sonucuna da yol açmamalıdır.

Bilişsel yaklaşımların katkılarına ise 8. bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir

b. CİNSLERARASI HİYERARŞİ

Cins ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına ek olarak hiyerarşi kavramı önemlidir. Bu kavram, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin doğasını karşılıklı olarak incelememize ön ayak olur.

Cinsiyet hiyerarşileri hangi etkinlik alanın söz konusu olduğuna bağlı olarak farklılık gösterecektir. Friedle'ın (1967) da belirttiği gibi kadınların

statüsünün kamusal alanda erkeğinkinden düşük olmasına rağmen, özel alanda erkeğe kıyasla daha yüksek hatta bazı durumlarda dominant bile olabilmektedir (Miller, 1993:7).

Patriyarkinin ve erkek egemenliğinin bazı şekilleri istatistiki olarak bugünkü toplumlarım tamamına yakınını karakterize etmektedir. Sosyal evrimin insanlar arasında patriyarkiyi niçin ve neden artırdığı antropolojinin araştırdığı temel sorunlardandır. Yüzyıllar sonra bu trend tersine de dönebilir ama sonuç ne olursa olsun her iki durumda da geçmişte ve günümüzde patriyarkiye alternatif olarak varolmuş olan veya varolabilen sistemlerin de farkında olmalıyız. Cins ve toplumsal cinsiyetin eşit olduğu durumlar ve göreli olarak patriyarkinin hafifletilmiş versiyonları dikkatle incelenmelidir (Miller, 1993: 9).

Çok çeşitli olabilen cins ve toplumsal cinsiyet düzenlemelerinin nedenleri etkileşim içinde oldukları yapılar ve sonuçlarının ne olduğu gibi temel sorulara yer verilmelidir. Herhangi bir bağlamda patriyarkinin nasıl bir türü varolmaktadır bu top yekün, aşırı yada kadınların için ölümcül etkilere mi sahiptir; yoksa sınırlı, bazı alanlarda tersine dönebilen kadınlar üzerinde olumlu etkilere mi sahiptir. Dominant pozisyonda olanların deneyimlediği psikolojik stres ve sahip oldukları pozisyonu korumak için erkeklerin birbirleri ile yarışmalarının sağlıkları üzerindeki etkileri de dikkate alınıp incelenmelidir. Bunu yanı sıra erkek egemenliğinin tam tersinin yaşandığı durumlar da incelenmelidir. Daha eşitlikçi toplumlar nerde ortaya çıkıyor içsel dinamikleri

nelerdir. Gelişim ve değişim niye hep daha eşitlikçi olanın daha az eşitlikçi olan tarafından alt edilmesi sonucunu doğuruyor ya da bu sadece kötü bir genelleme mi diye sorar Miller (1993:16).

Cins ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerine uzun bir süreç ve geniş bir açıdan bakıldığında, zaman içinde erkek egemen ve eşitlikçi yapıların süreç içerisinde çok çeşitlilik gösterdiğini görürüz (Miller,1993: 22).

Kültürel determinist stratejileri benimsemek biyolojik olarak varolan farklılıkların cinsiyet hiyerarşilerindeki etkilerini görmezden gelmemiz anlamına gelmez. Bu biyolojik farklılıkların her türlü sosyokültürel sistem üzerindeki etkilerinin tek tip olmadığının farkında olduğumuz sürece bu biyolojik farklılıkları cinsiyet hiyerarşilerinin çıkış noktası olarak görmemiz uygun olacaktır (Harris, 1993: 57).

Cins ve cinsiyet hiyerarşileri toplumun diğer yapılarındaki farklı düzenlemelere, çevresel faktörlere, tarihe, ekonomik, siyasal, dini ve sosyal yapılara da bağlı olarak çeşitlilik gösterir.

Bir cinsiyetin diğerine göre pozisyonu iki cinsiyetin de toplumdaki cinsiyetçi olmayan kategorilerde yer aldıkları konum hesaba katılmaksızın doğru bir şekilde açıklanamaz. Baskı altındaki bir popülasyon elit bir popülasyona kıyasla kadın ve erkeklerini daha farklı sorunlarla kuşatacaktır (Berrelman, 1993: 388).

c. KAMUSAL/ÖZEL İKİLEMİ

Doğa-çevre tartışması, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsellik tartışmalarında ortaya çıkar. Erkek ve kadın genetik açıdan birbirlerinden farklıdırlar. Kromozom farkı kendini hormonel ve fizyolojik karşıtlıklarda gösterir. Ancak genler ve fizyolojiyle belirlenen bu özellikler, tam olarak ne derece farklılıklar gösterir? Bu farklılıkların, erkeğin ve kadının davranış biçimi üzerindeki etkileri nelerdir ve farklı kültürlerde bunlara ne tür anlamlar yüklenir?

Kadınlara yapılan baskıya ilişkin açıklamanın büyük bir kısmı, kadınların erkeklerden farklı bir toplumsal alana yerleştirilmeleriyle ilgilidir. Kamusal/özel ve doğal/uygar alan ayrımı bu türlü ikili ayrımlardır. Feminist literatürün büyük bir kısmı, bir yandan kadınların "tarihten gizlendiğine" işaret ederken ve buna karşı çıkarken (Rowbotham, 1973; aktaran Davis, 2003: 25) bir yandan da erkeklerin kamusal alandaki, kadınlarınsa özel alandaki doğallaştırılmış yerlerini kabul etmektedir.

Özel/Kamusal veya doğa/uygar türü genellemeler farklı toplumların çeşitliliğini homojenleştirmekte ve önemsizleştirmektedir. Ayrıca bunlar, "doğa" nın "kültür"den daha aşağı oluşuna dair özgül Batılı kültürel değerlerin, evrensel olduğunu ve tüm toplumlar tarafından paylaşıldığını varsaymaktadır (Davis, 2003: 27).

Doğa/kültür ikileminin daha ileriki bir boyutu da kamusal/domestik ikilemidir. Okin ve bazı feminist yazarlar siyaset bilimindeki kullanımından ötürü özel/kamusal ikilemindeki "özel" yerine "domestik" kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler. Siyaset bilimindeki kullanımıyla aile özelin içinde yer almaktadır böyle bir kullanım ailenin siyasi yönlerinin gözden kaçırılmasına yol açacağı ve ataerkil ilişkilerin sağlıklı analizini engelleyebileceği için ben de "özel" kelimesinin yerine "domestik" kelimesini tercih edeceğim. İşbölümü bu ikilemin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Erkekler iktisat ve siyaset alanlarıyla meşgul olurken, kadınlar domestik alan ve üremeyle ilgili şeylerle meşgul olurlar. Feministler, varolan kamusal/domestik ayrımının toplumu geleneksel erkek bakış açısıyla tanımladığı için ideolojik olduğunu öne sürmektedirler (Okin, 1998: 118). Bu bakış açısı kadın ve erkeğin rol dağılımını doğal olduğunu varsayar, feministler içinse, ev içi işlerin kadına ait olma olgusu ve kadınların çocuk bakımını üstlenmeleri sosyal olarak inşa edilmiş davranış kalıplarıdır,doğal olarak "üstlenilmiş" roller değil, "yapay olarak verilmiş" roller ve görevlerdir.

Kamusal/domestik alan ikilemi, kadının anne ve çocuğun bakımını üstlenen kişi olmasıyla da ilişkilidir. Bu ikiliğin, kültürler arası geçerliliği olduğuna dair güçlü iddiasını olmasının nedeni de tanımlanmış bir anne-çocuk ilişkisin içermesidir. Böylesi bir çekirdek kurumun tüm kültürlerin olmazsa olmazı olduğunu varsayar. Anne ve çocuğu toplumun yapıtaşı olarak görmesi, sosyal antropolojide süregelen ailenin orijini ve şekli ile ilgili tartışmaların bir devamı niteliğindedir. Bu da yine etnosantrik olmakla eleştirilebilecek bir

varsayımdır. Feministlerin sıklıkla eleştirdiği de bu "doğal" annelik varsayımıdır. Batı kültüründe annelik ve kadınlık o kadar iç içedir ki neyin inşa edilmiş neyin doğal olduğunu ayırt edebilmek imkansız gibidir. Bunun yanısıra, Avusturalya'da yaşayan Aborojinler'de, Amerikalı, Asyalı ve Afrikalı avcı-toplayıcılarda, kadın kavramının; annelik, üreme, bakım, doğurganlık gibi kavramlarla bu denli iç içe olmadığı araştırmacılarca saptanmıştır (Moore, 1988: 29).

d. PATRİYARKİ (ATAERKİLLİK)

Patriyarki kavramı ile erkek egemenliğini, erkeğin kadın üstünde egemenlik kurmasını sağlayan güç ilişkilerini ifade eder. Patriyarkinin değişik yorumlanması, feminist teorisyenlerin farklı politik yaklaşımlardan etkilenmelerinin bir sonucudur. Feminist yazar, Kate Millet'e göre patriyarki iki temel prensip etrafında organize olmuş toplumu ifade etmektedir. İlkin, erkekler kadınlar üstünde egemen olmalı, ikincil olarak da yaşlı erkekler gençler üstünde egemen olmalıdırlar (Sapiro, 1998: 131). Bu koşulların gerçekleştiği toplumlar ataerkil olarak nitelendirilebilir. Millet'e göre bu prensipler çerçevesinde birkaç istisna hariç tüm toplumlar ataerkil sayılabilirler. Millet, ailenin ataerkil yapının en önemli parçası oluğunu, çocuğu cinsiyet rollerini öğreterek sosyalleştirdiğini ve böylelikle kadının erkeğe olan bağımlılığının sürekliliğini sağlama işlevini gördüğünü de vurgular. Buna rağmen tarih boyunca hemen hemen tüm toplumlarda niye böyle bir ilişki sisteminin varolmuş olabileceğini sorgulamaz.

Devrimci feministler, erkeler tarafından kadınların üreme kapasitelerinin denetim altında tutulduğunu varsayan bir ataerkil teori ve cinsiyete dayalı sınıf sistemini geliştirmişlerdir. Kadınların biyolojik açıdan erkeklere olan bağımlılığı da eşitsiz bir güç ilişkisi sistemini ortaya çıkarmıştır. Bu tür bir yaklaşım bir çok eleştirmence indirgemeci bulunmuştur.

Baş Düşman adlı eserinde Christine Delphy (1999), patriyarkiyi incelemek için alternatif bir analiz formu geliştirir. Bu yeni formu materyalist feminizm diye adlandırmaktadır. İki çeşit üretim sistemi mevcuttur: birincisi,endüstriyel üretim, ikincisi aile üretim sistemi. Kadının aile içindeki sömürüsü, erkeğin, kadının hem üretim aktivitelerine hem de üreme aktiviteleri üzerinde kontrole sahip olmasından ileri gelir. Delphy, patriyarkiyi ve kapitalizmi birbirinden bağımsız iki ayrı alan olarak görmektedir. Aldığı eleştiriler, tek yönlü bir resim gösterdiği ve kadınların neden hem iş gücü piyasasında hem de aile içinde sömürüldüğünü açıklayamaması yönündedir.

Kadınların ezilmesinin evrensel, "orijinal" nedeninin araştırılması, dikkati farklı toplumlardaki cinsiyet ilişkilerinin tarihsel olarak kendine özgü oluşum biçimlerinden ve yeniden üretim biçimlerinden uzaklaştırmaktadır. Çalışma hayatı, hane üretimi, kültür, cinsellik, şiddet ve devlet gibi farklı toplumsal alanlardaki çeşitli ataerkillik biçimlerinin birbirinden ayrılması faydalı görülmüştür.

Ataerkilliği, toplumsal kurumlar, tarihsel dönemler ve coğrafi bölgelerle sınırlandırmanın bir sonucu olarak, bir çok toplumda bazı kadınların diğer kadınların yanı sıra kimi erkekler üzerinde de gücü olması gerçeğini göz ardı etmemize neden olabilir. Bunu yanı sıra, belirli durumlarda kadınların baskı altında tutulmasının diğer toplumsal baskı ve bölünmelerle iç içe olduğu ve bunlara eklemlendiği gerçeğini de dikkate almaz (Davis, 2003).

Ataerkillik kuramlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri, çoğunlukla biyolojik cinsel farklılığın etkilerine indirgenmiştir. Oysa bu kuramın ifade ettiğinin aksine kadınlar cinsiyet ilişkileri dahilinde hep pasif olan konumunda değillerdir. Aynı toplum içerisinde bile kadınların farklı zamanlar farklı ölçülerde baskılara maruz kaldıkları gibi kalmadıkları süreçlerde söz konusudur ve gözden kaçırılmaması gereken öneme sahiptirler.

> Kandiyoti, literatürdeki ataerkilliğin tanımlanış biçimini eleştiren bir yazısında, tekil bir ataerkillik kavramını benimsemenin sakıncalarına değinir ve bu yanlış kavramlaştırmanın biçimde kavramamıza engel olabilir ve kadınların benimsedikleri yaşam stratejilerini yok saymamıza neden olabileceğinden ve kadınların kültürü değiştirici güçlerinin göz ardı edildiğini belirtir.

> Deniz Kandiyoti, erkek egemenliğinin aldığı biçimleri daha hassas değerlendirmek için "ataerkil pazarlık" kavramını geliştirip

literatüre katmıştır. Bu kavramın mantığı Kandiyoti'ye göre şu şekilde işlemektedir:

> " Bütün egemenlik sistemlerinde olduğu gibi erkek egemenlik sistemlerinin de hem koruyucu, hem baskıcı öğeleri vardır ve her sistem içinde kadınların da kendi güç ve özerklik kavramları mevcuttur. Dolayısıyla onları eziyormuş gibi görünen sistemlere kadınlar da erkekler kadar bağlı olabilir ancak "ataerkil pazarlık"lar bir takım karşılıklı beklentilerin yerine getirileceği varsayımına dayanır ve bu beklentilerin niteliği toplumdan topluma değişebilir" (Kandiyoti 1996: 13).

Değişimlerin karşılıklı beklentileri geçersiz hale getirdiği ve ataerkil pazarlıkların sınırlarının zorlandığı durumlarda ise krizler yaşanmaya başlar. Böyle durumlarla, varolan örneklerden yola çıkarak denilebilir ki kadınlar bu tür kriz anlarında çıkış olarak, içinde varoldukları toplumun özelliğine göre, sistemi onarmaya yönelik yada sistemi kökten değiştirmeye yönelik tepkiler geliştirebilmektedirler.

ABD'de örneğini verirsek, 1950'lerden sonra artan boşanma oranları ile, ekonomik bağımsızlığı olmayan kadınlar ortada kalınca, aileyi baskıcı bir kurum olarak tanımlayan feministler ve karşısındaysa aileyi onarmaya yönelik statükocu bir anlayış benimseyen yani varolagelen ataerkil yapı ile pazarlık yapmaya çalışan sağcı kadınlar örneklerini bu iki stratejinin toplumdaki yansımaları olduğunu söyleyebiliriz.

Ataerkil ilişkiler çözümlenirken, araştırma gündemini, toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin yeniden üretiminde yapısal, ilişkisel, ve simgesel olarak etkili olan tüm toplumsal kurumları da dahil edecek şekilde genişletilmelidir. Kadınları kapsam dışı bırakırken erkeklik değerleri ve erkek kimliğini üretiminden birinci derecede sorumlu olan kurumların gündem dışında bırakılması ataerkil ilişkilerin bütünsel analizini imkansız kılacaktır.

(1) TÜRKİYE'DE ATAERKİL YAPILAR

Türkiye'de kırsal dönüşüm ve pazarla bütünleşme süreçlerine bağlı olarak aile yapısında meydana gelen değişiklikler yerleşik ataerkil sistemi dönüştürüp kadınların tarımsal aile içinde yüklendiği ağır iş gücünün hafiflemesine ve kadınların kendilerine ayıracak boş zamanlarının oluşumuna olanak tanımaya başlamıştır. Kasaba gibi yerleşim birimlerinde ise kadınları üretim faaliyetinin henüz içinde yer almasalar da sosyal etkinlik alanlarındaki bir takım edindikleri görevler vasıtasıyla toplumda dolaylı bir etki yaratmaya başladılar. Fakat bu gelişmelere rağmen, erkelere tanınan ayrıcalıklar bir şekilde kendini koruyor ve erkek egemenliği biçim değiştirip değişimlere adapte olarak etkisini sürdürür.

. Türkiye'de bir yandan aile yasası değiştirilerek kadınlara aile içindeki konumlarına eşitlik getiren yenilikler yapılsa da bu yenilikler başka yapılardaki ayrımcı uygulamalar düzeltilmedikçe tek alanda gerçekleşen değişikliklerin kadınların genel konumunda bir iyileştirme sağlayamayacağı açıktır. Devletin sosyal güvenliği sağlamadığı sistemlerde, kadınların çocuklar, hastalar, ve yaşlılarla ilgili olarak yüklendikleri bakıcı rollerinin devam edeceğini varsayabiliriz. Kadınların iş piyasasındaki yerlerini sağlamlaştırmaları eve geliri getiren kişi rolüne ortak olmaları, evlilik ilişkileri bağlamında hanedeki cinsiyete dayalı işbölümünün yeniden tanımlanmasını zorunlu kılabilmektedir.

3. FEMİNİST ANTROPOLOJİDE BENİMSENEN YÖNTEMLER

Stanley ve Wise, feminist teoriyi, feministlerin sorgulamalarıyla analitik açıdan güçlendirilen, deneyimlere dayalı, deneyimin ışığında sürekli gözden geçirilen ve herkes için erişilebilir olan, sadece özel kişiler ve teorisyenlere açık olmayan, sürekli yeniden yorumlanan, eleştiri üstü ve kutsal görülemeyecek bir teori olarak tanımlamışlardır.

Epistemoloji, kimin "bilen" olabileceği, neyin bilinebileceği, bilgiyi neyin oluşturduğu ve geçerli kıldığı, varolma ile bilme arasındaki ilişkinin ne olduğu yada olması gerektiği gibi temel sorunları cevaplamaya çalışan bilgi teorisidir.

Baskı ve ezilme ilişkilerinin objektif olarak ne olduğunu bilebilecek "dışarıdakilere" dayanan epistemolojiler olduğu gibi, "feminist postmodernizm" gibi evrenselciliği reddeden ve deneyimin ideolojik söylemlerle belirlendiğini iddia ederek, deneyimin görececi olduğunu savunan epistemolojiler de vardır (Stanley ve Wise, 1995).

4. DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMALARIN FEMİNİST ANTROPOLOJİYE KATKILARI

a. PSİKOLOJİK ANTROPOLOJİ

Feminizm ve Psikolojik antropolojinin birbirine katkıda bulunacağı pek çok şey vardır. Akademik feminizm psikolojik antropolojiye farklı yapıların içinde yer alan farklı kültürel psikolojilere sahip kadın aktörlerin perspektiflerini sunar; ayrıca inceledikleri toplumdaki kadın kategorisine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini göremezden gelebilecek erkek bakış açısının da sorgulanmasına ve bu bakış açısının gözden kaçırdıklarının tamamlanmasına imkan verir. Diğer yandan psikolojik antropoloji feminist antropologlara çoğunlukla kültürel antropolojik yaklaşımın da eksik bıraktığı kavramları inceleme fırsatı verir. Özellikle psikolojik antropolojinin bireylerin benlikleri, iç dünyaları, değerleri, duyguları, amaçları, stratejileri duygusal çatışmaları gibi kavramların, onların inançlarını ve davranışları toplumsal cinsiyet bazında nasıl

güdülendiğini, söz konusu toplumda varolan cinsiyetçi sembolleri ve kurumları da nasıl güçlendirdiğini anlamasına yardımcı olur.

Annelik konusu ile ilgili olarak batı literatüründe rağbet gören psikolojik teorilerin-ki Nancy Chodorow gibi psikanalitik antropoloji alanındaki bazı önemli isimler teorilerini anne-çocuk arasındaki benzersiz ilişki üzerine kurmaktadır- etnosantrik ve önyargılı olduğunun altını çizerek "fedakar anne" kavramının mit olduğunu belirtirler, onlara göre her şeyini çocuğuna adayan anne modeli batılı erkeklerin modernist bir kurgusudur bu modeli sorgularken kültürlerarası yapılan psikolojik antropoloji çalışmalarından yararlanırlar. Pek çok ülkede alan araştırması yapan psikolojik antropologlar, anneliğin gösterdiği kültürel farklılıkları vurgulayarak, anneliğin sadece kadınlara özgü bir aktivite olmadığını yeri geldiğinde topluluktaki erkeklerin ve çocukların da bu rolü üstlendiklerini örnek göstermişlerdir (Barlow, 2004). Yine birden çok kişi tarafında gerçekleştirilen çocuk bakımı pratiklerinin de başka kültürlerde yaygın olarak uygulandığını psikolojik antropologlarca belgelenmektedir (Seymour, 2004). Papua Yeni Gine gibi küçük ölçekli toplumların yanı sıra Hindistan'ın bazı bölgelerinde de uygulanan bir pratiktir. Çocuk bakımını söz konusu olduğunda dünya üzerinde uygulanan pratiklerden skalanın bir ucunda anne-çocuk yer alırken bir tarafında da komünal stile sahip topluluktaki grup bakımının geçekleştiği topluluklar yer almaktadır. Bu teori henüz batıda egemen olan çocuk gelişimi teorilerine meydan okuyacak kadar geliştirilmemiş olsa da özellikle kreşlerin çocuk gelişimini olumsuz etkilediğinin varsayıldığı, okullarda meydana gelen şiddet

olaylarında “annelerin” suçlandığı bir ortamda gündeme alınması acil olan bir teoridir.

Feminist psikolojik antropoloji, Özellikle Amerika’da yapılan çalışmalarda ve medyada kreşlerdeki bakımın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinden söz edilirken, ailenin diğer fertlerinin-anneanne, kızkardeş vs.- çocuk yetiştirmede payı olduğu ve yüksek gelir seviyesi olan kişilerin çocuklarını yüzyıllardır dadılarla büyüttükleri gibi uygulamalar görmezden gelindiğine işaret ederek bu yanlı bakış açısını eleştirmektedir.

b. BİLİŞSEL ANTROPOLOJİ

Feminist Antropolojinin, psikolojik antropolojinin yanı sıra bilişsel antropolojiyle de ortak çalışmalarının alana pek çok olumlu katkısı olacağını düşünüyorum. Bir sonraki bölümde, bu alanda yapılmış çalışmalardan bir kaç örnek vererek bu bakış açısı örneklenmeye çalışılacaktır.

Bilişsel antropolojide, cinsiyet konusu henüz başlı başına bir araştırma konusu olmasa da bilişsel antropologların elde ettiği bulguların feminist antropologlar tarafından analiz edilmesi kuşkusuz faydalı olacaktır.

Bilişsel antropolojiye göre bireylerin cinsiyet, eğitim, evlilik, akrabalık gibi sistemler üzerinde belirleyici olan kültürün içselleştirdiği süreçlerin incelenmesi gerektiğini savunur.

Ayrıca kültürlerin bireyleri belirli bir davranışta bulunmasına nasıl güdülediklerini çözümlemeye çalışır. Bilişsel antropoloji kültürel şema kavramını sıkça kullanmaktadır. Kültürel şemalar kültürel olarak paylaşılan zihinsel yapılardır (D'andrade, 1995: 132).

(1) LİTERATÜRDEKİ FEMİNİST BİLİŞSEL ANTROPOLOJİK ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER

Kariyer Planlarını Etkileyen Süreçlerin Bir Amerikan Üniversitesinde, feminist bilişsel antropolojik bir incelemenin sonucu ortaya konan çalışmadan elde edilen verilere göre, bazı işverenler kadınların aleyhinde ayrımcılık yapsa da, iş yerindeki cinsiyet boşluğu, üniversitede okuyan kız öğrencilerin kararları doğrultusunda da artmaktadır. Amerika'da bir üniversite kampüsünde yapılan bir araştırmaya göre erkeklerin ve kız öğrencilerin kariyer, evlilik ve aile oluşturma konularındaki değerleri ve öncelikleri birbirinden farklı olmaktadır.

Çalışma aynı zamanda erkekleri de kapsadığı için erkek ve kız öğrencilerin kariyer planlarını, kariyer oluşturma stratejilerini, evlilik, aile kurma ve ebeveyn olma kavramlarına da yükledikleri anlamları karşılaştırmaya imkan tanımaktadır.

Yapılan görüşmeler ve anketler sonucunda her iki cinsiyette başlangıçta kariyer odaklı görünmekte ve kariyerlerini hayattaki en önemli şey olarak belirmektedirler fakat hayatın daha ileriki aşamalarına yönelik planlardan bahsedilmeye başlandığında, özellikle "çocuk doğurmak" söz konusu olduğunda kızlar. Bu araştırmada kızlar ve erkekler arasındaki farklar kariyerlerine ulaşmak için uyguladıkları stratejilerde, kariyere güdüleniş biçimlerinde ve hazırlıklarında ortaya çıkmaktadır. Üniversiteden önce ve üniversite süresince öğrencilerin evlilik annelik gibi konularla ilgili olarak kafalarında belirli bir ideoloji oluşuyor. Bu ideolojiler giderek meslek tercihlerinde kariyer güdülenmelerinde etkisini gösteriyor. Berkeley üniversitesinde gerçekleştirilen sözü edilen bir başka araştırmada ise yüksek kariyer hedefleri ona aynı zaman da annelik konunda da planları olan kız öğrenciler söz konusu iken, bu örnekte orta düzeyde kariyer hedefleri olan yer, geldiğinde annelik rollerini kariyer hedeflerinin önüne koyacak kadınlar söz konusudur. Bu iki okulun Amerika'daki başarı sırlamasına bakılırsa daha hırslı çalışkan

ve başarılı öğrencilerin bulunduğu bir üniversitenin daha orta seviyede öğrencileri olan bir üniversite ile arasında bu türden farklılıklar göstermesi bir neden olarak ortaya atılabilir.

Holland ve Eisenhart'ın (1990), üniversite döneminde derslerin sıkıcılığı nedeniyle kızların kendilerini romantik ilişkilerin içinde buldukları yönündeki teorileri bu çalışmada açıklayıcılığını kaybetmiştir. Böylesi bir açıklama dersleri kız öğrencilerle aynı oranda sıkıcı bulan erkeklerin kariyer hedeflerinden sapmamaları gerçeğini açıklamamaktadır. Kaldı ki bu araştırmada kızlar dersleri sıkıcı buldukları yönünde açıklamalar yapmamışlardır.

Stone ve McKee, bu noktada emek piyasasındaki yarışma ve belirsizlik ortamından kaçmak için kadınların kendilerini ispatlama şanslarının olacaklarını düşündükleri "annelik" rolüne sığınabileceklerini varsayabileceğimizden bahseder (Stone & McKee, 2000). Tabii bunun geçerli bir neden olup olmadığı, kız öğrencilerin ev ve sınıfın dışında varolan dünyaya ait hislerinin nasıl bir ortak deneyim tarafından belirlendiğinin araştırılması ile mümkündür. Onların endişelerinin ve beklentilerinin araştırılması, güdülenimlerini, tercihlerini ve davranışlarını açıklamada daha çok yardımcı olacaktır.

5. TÜRKİYE'DE KADIN KATEGORSİNE GENEL BAKIŞ

a. CUMHURİYET SONRASI DEVLET POLİTİKALARININ KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ortadoğu ülkeleri arasında Türkiye, kadın hakları meselesini en erken tarihte ve en geniş kapsamlı olarak ele alan ilk devlettir. Türk kadınlarının yasal eşitliği, Atatürk'ün liderliğinde Kurtuluş savaşını izleyen yıllarda yapılan bir dizi yasal reforma gidilmesi ve laik bir cumhuriyetin kurulmasıyla elde edildi. 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak Türk Medeni kanununu kabul edildi, sonrasında 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934'te de genel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkı verildi. Bu haklar Batı da olduğu gibi mevcut bir kadın hareketi aracılığıyla kazanılmadı.

Kemalist reformlar uzun bir süre, özellikle ulusal ekonomiyle tam olarak bütünleşemeyen kırsal alanlarda etkisiz kalmıştır. Buna karşın bu reformların kentte yaşayan burjuva kadınları üzerinde doğrudan etkileri olmuştur. Kadınların eğitimine olumlu bakılması, üst ve orta sınıf kadınların prestijli ve yüksek ücretli uzman mesleklerde yetiştirilmesinde önemli bir işlev görmüştür.

Ancak, sınıfsal özellik gösterse de cumhuriyet reformlarının bazı uzun vadeli etkileri de olmuştur. Örneğin Öncü (1982), kadınların uzman meslek dallarında yetiştirilmesinin taşıdığı tarihsel özgüllüğe karşın, bu girişimin pek çok işin tek bir cinse özgü görülmesini sağladığını ve muhtemelen genç

kuşaklara rol modelleri oluşturduğunu belirtiyor (Öncü, aktaran Kandiyoti, 1997: 70). Bunun yanı sıra üniversitelerde öğrenim gören kızların sosyo-ekonomik statülerinin toplam erkek öğrenci nüfusununkinden yüksek olduğu bilinmektedir; bu durum kadınlar arasında seçkin yetiştirme örüntüsünün devamlılığının bir göstergesidir (Kandiyoti, 1997).

Devlet politikalarının kadınların konumunda yarattığı farklılıkların feminist bir bilince yol açıp açmadığına bakarsak, Türkiye'deki değişimler bir takım konulara, örneğin cinselliğe ilişkin çifte standarda ve kadınların rolünün tanımlanması gibi konulara neredeyse hiç dokunmamıştı.

Devlet tarafından çıkartılan yasalar, kadınların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik yapılmaya çalışılan reformlar bu gelişmenin zeminini hazırlasalar da, kendi başlarına bu tür değişimleri zorlayamazlar ve yaratamazlar. Atatürk reformları, özellikle kırsal alandaki kadınların günlük yaşam koşullarında köklü ve yaygın değişikliklere yol açmadıkları için eleştirilmiştir. Oysa, hiçbir yasal-kurumsal reformun kendi başına insanların yaşam tarzını değiştirmeyeceğinin baştan kabul edilmesi gerekir. Yaşam tarzlarını yada enformel yapıları, ekonomik koşullardan cinsiyet rollerine, dinsel inançlardan aile ve hane yapılarına kadar uzanan çok çeşitli faktörler oluşturur. Bu enformel yapıların değişmesi için, bir yandan toplumsal yapılarda, bir yandan da tutum ve inanç, ve değerlerde değişim yani kültürel değişimi de içeren topyekün toplumsal değişim gereklidir. Ancak böylesine köklü bir etki yapmadıkları için bu reformları önemsiz ve yada yüzeysel saymak da haksızlık olur. Tersine

enformel değişim süreçlerini kolaylaştıran formel yapı ve mekanizmaları sağlayan bu reformlara gereken önem verilmelidir. Bu tür formel yapılar olmadan enformel girişim ve talepler bir yere varamaz;buna karşılık enformel yapılardaki değişiklikler formel yapılardaki değişimleri harekete geçirebilir.

b. TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN KADIN KATEGORİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kadın, hane halkının üretim ve yeniden üretim faaliyetleriyle ailenin sürekliliğini sağlayan bir birey konumunda olup tarihsel anlatımların tümünde, bu görünmez konumunu sürdürmektedir. Gelişmiş ülkelere göre geç de olsa, ülkemizde, 1950'lerle başlayan ve kırsal yapıya teknolojinin girmesiyle hız kazanan kentleşme, çalışma yaşamındaki değişim, mesleklerin farklılaşmasıyla birlikte, bunu değerler, roller ve kurumsal yapıda da değişmeler takip etmiştir. Kadın kategorisi de bu değişimden etkilenmiştir. Kadının toplum tarafından kabul edilen birinci rolü, aileyi ve yüksek bir statü atfedilen anne ve eşlik pozisyonlarını sürdürmesidir. Geleneksel yapıda arka planda yaşamını sürdüren kadın; evinde, çocuğuyla uğraşan, tarlada çalışarak ev ekonomisine katkıda bulunan bir birey ve toplumsal bir kategoridir.

Ataerkil ailenin halen sürdüğü ülkemizde aile içinde alt kategoride olan kadınının pozisyonunun değişmesi oldukça güçtür. Özellikle eş ve anne olma rolünden kaynaklanan doyum, kadının rolünün değişimini zorlaştırmakta ve değişimin önünde durmaktadır (Oktik, 2003).

Aile yapısında meydana gelmiş olabilecek değişimler incelendiğinde, Türkiye'deki aile kurumundan en azında yakın zamana kadar hızlı bir değişiklik gözlemlenmemektedir. Batı'da aile ve hane yapılarının geleceği söz konusu olunca, sosyal bilimciler genellikle ailenin kurum olarak yok olup olmadığı sorusuyla işe başlayıp bu soruya cevap ararken, evlenme ve boşanma istatistiklerini de gözden geçirirler. Türkiye'deki istatistiklere bakıldığında evlenme oranı yüksektir, buna karşılık boşanma oranı hiçbir zaman 1%'i aşmamıştır. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, aile Türk toplumunda hala güçlü bir kurum konumundadır (Özbay, 1998).

Hane ve aile yapısındaki değişimler incelenirken yaygın olarak kullanılan "geleneksel-modern" ikileminin artık terk edilmesi ve hane yapılarının iş gücü hareketleriyle ve geçim stratejileriyle bağlantılı olarak ele alınması gerekli görülmektedir. Artık basit aileli haneler Türkiye'de aile ve hane yapısı araştırmalarının odak noktası olmalı ve bu haneler, toplumsal, ekonomik, ve siyasi dönüşümlerle bağlantılı olarak incelenmelidir (Özbay, 1998).

Toplumsal değişimin, aile düzeninde nasıl bir değişime yol açtığı, aynı zamanda aile düzeninde hangi özelliklerin yaşanılan değişime rağmen süreklilik gösterdiğini açıklamaya çalışan Hale Bolak, çalışmasında kadınların çalışıp ev geçindirdiği, hane halkının çoğunlukla küçük aileden oluştuğu kentli

işçi ailesinde bu süreklilik ve değişimi çok boyutluluğu ile ele almak gerektiğini belirtmektedir.

Araştırmada, aile yapısında süreklilik gösteren özelliğin, ailenin değişmenin getirdiği kopuklukları karşılama ve kişilere en azından duygusal güvence sağlama özelliği olduğunu belirtilmiş; buna karşılık "kuşaklar arası bağımlılık sistemindeki değişmeler, erkekler arası yetke ilişkilerinin zayıflaması ve annelere düşen yeni görevleri ise değişmenin boyutları olarak ele almıştır (Bolak, 1995: 235- 45).

c. TÜRKİYE'DEKİ KADININ KONUMUNUN FARKLI KÜLTÜRLERDEKİ KADIN KONUMLARIYLA KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Bu bölümde literatürdeki farklı kültürlerdeki kadınlar ve Türkiye'deki kadınların yaşantıları arasındaki karşılaştırmalara yer verilmiştir. İlk olarak Norveç'te araştırma yapan Sevil Sümer'in çalışmasına (2001:107-127) daha sonra da Kağıtçıbaşı'nın çalışmasına (1998: 143-154) kısaca değinilecektir.

(1) NORVEÇ-TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Norveçli kadınların iş gücüne katılma oranı Avrupa'da en yüksekler arasında olmasına rağmen Norveçli kadınların

genelde yarı zamanlı işlerde çalışmayı tercih etmeleri ve Norveç'teki çalışma hayatında hissedilir derecede bir "kadın işi" "erkek işi" ayrımı olması. Kadınların çoğu statüsü ve maaşı daha düşük olan geleneksel kadın işlerinde çalışmaktadırlar.

Türkiye'de özellikle kentlerdeki kadınların iş gücüne katılım oranı çok düşük. Kentli kadınların sadece 15%'i ev dışında bir işte çalışıyor.

Mülakatların analizi genç ve üniversite eğitimli, Türk ve Norveçli kadınların ortak bazı sorunları olduğunu açıkça ortaya koydu: Gelecekte annelik ile kariyerlerini bir arada yürütebilme endişesi ve evdeki işbölümünden duyulan hoşnutsuzluk. Bu sorunu kısaca "çatışan talepler" olarak adlandırabiliriz, çünkü çalışan kadınlar evde ve iş hayatında farklı ve birbirleriyle çatışan taleplerle karşılaşmaktalar (Sümer, 2001: 118).

Görüşme yapılan hem Türk hem de Norveçli kadınlar mülakatlar süresince iş hayatıyla ev hayatını birlikte yürütmenin zorluklarından, özellikle çocuk sahibi olduklarında karşılaşacaklarını düşündükleri problemlerden söz ettiler. Artan modernlikle birlikte, kadınların eğitim düzeyleri ve iş

hayatına katılımları artarken, ev işini ve çocuk bakımını öncelikle kadın işi olarak tanımlayan iş bölümü modelleri fazla değişmişe benzemiyor. Norveç'te bu alanda refah devletinin genel eşitlik politikaları sonucunda önemli gelişmeler olmasına rağmen, birçok Norveçli kadın hala bazı geleneksel tavırların sürdüğünü belirtiyorlar. Türkiye'de ise genç ve eğitimli kadınlar arasında ailelerdeki iş bölümünü sorgulayan bir tavrın gelişmeye başlamasına rağmen, toplum genelinde böyle bir eğilimden söz etmek mümkün değil (Sümer, 2001).

Bu ortak probleme önerilen çözümler ise her ülkede oldukça farklı:Türkiye'de geleneksel aile ilişkilerinin sıklığı ve ucuz ev işi hizmeti veren başka kadınların, varlığı, modern Türk kadınlarının ailelerdeki beylik rol modellerini tehdit etmeden annelik ve çalışma hayatını beraber yürütebilmelerini sağlıyor. Norveç'te ise refah devleti kamusal destek politikaları sunuyor (Sümer, 2001).

(2) AKDENİZ VE ASYA'DAKİ BAZI DEVLETLER

Kağıtçıbaşı'nın makalesinde yer verdiği karşılaştırmalı araştırmalara göre, Türkler ve Yunanlılar arasındaki din farkına ve Endonezya ile Türkiye arasındaki din benzerliğine

rağmen, Türk ve Yunan aile kültürleri ve cinsiyet rolleri arasında Türk ve Endonezya aile kültürleri ve cinsiyet rolleri arasındakilere göre daha çok benzerlikler vardır.

Bunlar sonuçlardan yola çıkarak şunu diyebiliriz ki kültürün biçimlenmesinde dinden daha farklı etmenlerin de rol oynadığını açıktır.

Yine ortaya çıkan bulgular Türkiye'de formel yapısal değişimlerin ve genel kalkınmanın bazı kadın grupları üzerindeki etkisi diğerlerine göre daha çok olduğunu desteklemektedir. Bu değişmelerin yararını görenler özellikle yüksek gelir grubundan olup, kentsel yaşam tarzından ve eğitiminden yararlanan beyaz yakalı işçiler ve meslek sahibi kadınlardır.

Bulgular, Türkiye'de kalkınma aracılığıyla kadının aile iç statüsünde ortak bir değişim örüntüsü ve kadının rolünde Ortadoğu'nun diğer bölgelerine göre daha büyük değişiklikler olduğunu gösterse de, Türkiye'deki aile yapısı genel olarak Doğu Akdeniz- Ortadoğu'daki aile kültürünün özelliklerini yansıtmaya devam etmektedir. Ortadoğu'dakine benzeyen sosyokültürel ortamlarda tek başına ekonomik üretkenlik kadına aile içinde daha yüksek bir statü sağlamamaktadır.

Türkiye'de kırsal kesimde tarımsal alanda çalışan kadınların, hatta kentlerde vasıflı ve vasıfsız işçi kadınların aile içi statülerinin düşüklüğü bunun kanıtıdır (Kağıtçıbaşı, 1998: 154).

Kadınların geleneksel olmayan istihdam alanlarında artan sayıları ve uluslar arası sözleşmelere de bağlı olarak çalışma yaşamında kadınların eşitliğini öngören yasal düzenlemelerin varlığı, kadınların toplumdaki rolüne ilişkin zihniyet yapılarını ve geleneksel yaklaşımları köklü biçimde sarsmak ve değiştirmek bakımından yeterli olmamaktadır.

d. SAYILARLA KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMLARI

Kadın istihdamı genel olarak düşük olduğu halde, "ilmi ve teknik elemanlar" meslek kategorisindeki yüksek eğitimli, profesyonel kadınların Türkiye'deki oranı, kadın iş gücünün çok daha yoğun olduğu birçok batı ülkesiyle benzer oranlarda, hatta kimilerinden daha yüksektir (İlkkaracan, 1998: 286).

Dünyadaki ve Türkiye'deki kurumlar incelendiğinde, kadınların siyasal yoğunluklarına orantılı olarak yönetimde temsil edilmedikleri görülmektedir. Hatta doktorluk, diş hekimliği, ve avukatlık gibi uzmanlık

gerektiren bazı mesleklerde kadınların oranı, yöneticilik kademelerinde yer alanlara göre çok daha yüksektir. Yönetim kademelerinde yukarı doğru tırmandıkça, durum kadınlar aleyhine daha da fazla bozulmaktadır.

Hayat Kabasakal, kadın yöneticilerde ortak özellik olarak şunları tespit etmiştir: ön plana çıkmamak, kontrollü bir kadınsı görüntü, feminist değiller, güçlü kişiliğe sahipler, yüksek başarı güdüleri var, sosyoekonomik açıdan üst sınıfa mensupturlar (Kabasakal, 1998).

Yıllar itibariyle her alandaki kadın akademisyen oranının artmış olmasına karşın, bu artış her alana aynı oranda yansımamıştır. Türkiye'de akademik ünvan kademeleri yükseldikçe kadın oranları azalmaktadır. Akademik yapı içinde alt düzey ve önü kapalı statüler diye nitelendirebileceğimiz konumlarda gözlenen kadın yığılması, cinsiyete dayalı bir tabakalaşmanın ciddi habercisidir (Acar, 1998: 316).

1999 istatistiklerine göre Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranları %29.7 bu oranın sadece %35'i gelir kazandıran işlerde ikame ediyor. Şehirlerde ve kasabalarda bu rakam değişiklik göstermektedir. Köylerde çalışma oranı %47.6 iken şehirlerde bu oran %15.8 e kadar düşmektedir. Kent ve köy farkının yan ısıra coğrafi bölgelere sosyal tabakaya ve mesleklerin dağılımına göre de önemli farklılaşmalar söz konusudur.

Mesleki gruplara göre kadınların dağılımına bakıldığında orta dereceli bilim ve teknik alanlarda uzman konumda çalışan ve sekreterya tipi işler söz konusu olduğunda kadın çalışanların oranı %42.2 dir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye ortalaması gelişmekte olan diğer ülkelere hatta bazı gelişmiş ülkelerin oranlarında da yüksektir. Buna karşın, girişimciler, yönetici kademedeki pozisyonlardaki kadın sayısı %10.5 ile dünyanın geri kalanındaki oranlar kadar düşüktür (DİE, 1999: 105).

1995'te uzman mesleklerdeki istatistiklere bakıldığında avukatların %28'i, mühendislerin %13.5'i,dişçilerin %39'u ve akademisyenlerin %33'ü kadındır. (Kağıtçıbaşı, 1999: 261).

Bu istatistikler "yatay ayrımcılığın"- kadın ve erkeklerin mesleki dağılımının birbirlerine oranına bakılırsa- Türkiye'de göreli olarak düşük olduğunu gösteriyor. Buna karşın BM Raporlarına göre Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bu ayrımcılık en yüksek seviyede tespit edilmiştir. Türkiye'nin bu kendine has durumunda cumhuriyet döneminde orta ve üst sınıfça benimsenen Atatürk reformlarının etkisi büyüktür.

1999-2000 yıllarında, matematikte ve doğa bilimlerindeki kız öğrenci sayısı %47, teknik branşlarda %23'tür. Mimarlık, kimya mühendisliği, kimya, matematik ve işletme gibi alanlardaki kız öğrencilerinin oranı, oranı % 40 olan toplam üniversiteye giden kız öğrenci oranından daha yüksektir (Tan, 2000: 53).

Kadın İstihdamını geliştirme projesi kapsamında hiç çalışmamış ve şu anda aktif olarak iş arayışında olmayan kadınların %44'ü kendi özgür iradeleriyle karar vermişlerdir. %47'si aileleri yada şartlar elvermediği için çalışamamaktadır (Özar et al., 2000: 71). Özellikle göçle büyük şehirlere gelip ayni mahallede yaşayan kadınlar arasında sosyal baskının etkisi yoğunlaşmaktadır.

Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi Kapsamında işsizlik değerlendirmelerine bakıldığında, işsiz kadınların %58.7'si çalışmak için kocadan izin alınması gerektiğine inanıyor. Ev kadınları arasında ise bu oran %71.9' lara çıkmaktadır. İşsiz kadınların yaşı ve eğitim seviyesi arttıkça eşten izin almanın gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı azalmaktadır. Üniversite kadınlarının %19.4'ü böyle bir iznin gerekli olduğuna inanmaktadır (Demirel et al., 1999: 209-210).

Çocuklu kadınlar, işverenlerin beklentilerini karşılayamamaktadırlar. Özellikle özel sektörün gerektirdiği uzun mesailer kadınların işe alınmasında engellere yol açmaktadır. Kadınlar ücret beklentilerini çocuk masraflarını da katarak belirlemektedirler. Kazançlarını ve kayıplarını hesap ettikten sonra gerekirse evde kalıp çocuklarına bakmak yönünde bir tercihte bulunmaktadırlar. Buna karşın genç kadınlar daha düşük ücretleri de kabul etmekte daha isteklidirler (Özar et al., 2000;: 94-95).

İş hayatında değişik şekiller alabilen cinsiyet temelli ayrımcılık hukuki eşitliğin pratikte eşitliği sağlamak için yeterli olmadığının bir göstergesidir. Bu ayrımcılıklar özellikle işe alım sürecinde, terfilerde, izin kullanımlarında ortaya çıkmaktadır. İş yerinde cinsel taciz de kadınların iş yaşamının dışında kalmak istemelerine neden olabilmektedir.

Erkek yöneticilerin önyargılarının yanı sıra toplumun genelinin kendilerinden beklediği şekilde hareket eden kadınlar daha çok sorumluluk daha uzun çalışma süreleri ve seyahat gerektiren işleri tercih etmemektedirler. Yönetici kademeye ulaşmak için gerekli olan yoğun iş saatleri evdeki ve ailedeki sorumluluklarını aksatmamak isteyen kadını zorlamakta ve caydırmaktadır.

e. KADINLARIN KENTSEL EKONOMİK FAALİYETLERE KATILIMINDAKİ YETERSİZLİKLER

Türkiye'de 1950'lerde kadınlar için ev dışında ücret karşılığı çalışmanın kadınlar için önceliğinin olmadığı; kadınlar eğer çalışıyorlarsa, buna geçici ve zorunlu bir uğraş gözü ile baktıkları görüşü yaygındı.; Kadınların bulunmak istedikleri yerin ev ve önceliklerinin annelik görevlerini yerine getirmek olduğu düşünülüyordu. Kadınların kentsel ekonomik faaliyetlerine yetersiz katılımları ise ataerkil ilişkilerle açıklanmıştır. Ekonomik belirsizliklerin olduğu sık sık krizlerin yaşandığı durumlarda kadınların işgücü piyasasının dışında kalışlarını açıklamada salt ataerkil ilişkilerin öne sürülmesi

yetersiz kalabilmektedir, denilebilir ki kadın emeği ile erkek emeğinin ekonomik faaliyetlere eşitsiz katılımlarında bu tür etkenler kadar kentsel ekonomik yaşamın kendisi ve bu yaşamın yapısal özellikleri ve ülkenin genel ekonomik yapısı gibi ekonomik faktörler de belirleyicidir.

Bununla beraber, işsizlik söz konusu olduğunda varolan işlere aynı vasfa sahip kadınlardan ziyade "aile geçindirmesi" zorunluluğu olduğu toplumca düşünülen "erkeğin" tercih edilmesi yönünde işverenlerce bir ayrımcılığın yapılıp yapılmaması da bu konu kapsamında incelenebilir ve çıkacak sonuçlar burada herhangi bir eşitsizliğin olup olmadığını işaret edebilir.

f. 80'LERDEN SONRA TÜRKİYE'DE KADININ KONUMU

1980'lerde, kadınlar arasında bir önceki döneme göre ev kadınlığının yüceltilmesi, yada çifte yükten dolayı çalışmaktan şikayet etmeler azalmıştır. Üretime katılarak para kazanmak, çifte iş yükünün getirdiği sorunlara karşın pek çok kadın için zorunlu hale gelmiştir. Kadının aile aracılığı ile kimlik kazanması kapitalizmin yaygınlaşması ile daha da netleşmiştir. 1980'ler Türkiye'sinde olduğu gibi kadın, ailenin toplumsal statüsü ile ilgili ek sorumluluklar aldıkça ailenin temsilcisi sıfatını da erkeğin elinden almaya başlamış görünmektedir. Aileye yönelik, özellikle çocuklara yönelik hükümet politikaları bile artık kadının ailenin temsilcisi olarak muhatap almaya başlamıştır. Fakat kadınların aile işlerinde giderek daha fazla sorumluluk

alması erkeğin bu yetkiyi paylaşmaya ne kadar gönüllü olduğuna bağlı kalmaktadır.

1980'li yıllarda kadın sorunlarında devletin güçlü bir desteği vardır. Bu, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kadınlara belirli haklar getiren ve kamu politikalarıyla destek veren devlet feminizminin bir devamıdır. Ancak devletin bazı organları, yayınları ve uygulamaları aracılığıyla kadınlara İslami muhafazakarlarca atfedilen geleneksel rolü güçlendirecek bir faaliyet göstermektedir. Devlet televizyonu ayrıca haftalık vaazlar yayınlamakta, bunların bazıları kadının anne ve ev kadını rolünün önceliğini vurgulamaktadır. Bu çelişik faaliyetler, hem kadınların toplumdaki yeri konusunda karşıt görüşlere sahip siyasi partilerin belirli bir alanda iktidarı paylaşmakta oluşundan, hem de 1980'li yılların Turgut Özal'ın yönetiminin mirasından kaynaklanmaktadır. İslam'ın siyasal bakımdan liberalleşmede kilit bir rol oynayan Özal, yönetiminin her düzeyinde islami politikacılara yer veriyordu. Bu da devlet bürokrasisinin ideolojik yapısının çeşitlenmesine, İslam-laiklik tartışmasının kurumlaşmasına yol açıyordu (White 2000 :199).

Toplumun en geleneksel kurumu olan ailenin toplumdaki hızlı değişmeye rağmen bu kadar sağlam görünmesi önemlidir. Ama bir diğer taraftan toplumsal değişmenin getirdiği ilginç bir boyut da yeniliğe açıklıktır. Yeni gelişen değerler arasında bireyselleşme arayışı, özellikle kentlerde dikkati çekmekte, gençler ve kadınlar bu yeni arayışın başlıca öne çıkardığı sosyal aktörler olarak belirlenmektedir. Burada da en çarpıcı yenilik arayışları, kadın-

erkek eşitliği alanında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, aile gerçekte erkek egemen olduğu ve ev işi yükünü fiilen kadınlar sırtlandıkları halde son yıllarda "kadınlarla erkekler ev işi yükünü paylaşmalıdırlar" görüşü önemli bir kesim tarafından benimsenmeye başlamıştır (%46.4). Aynı şekilde, "kadınlar ev işleriyle ilgilenmeli, ülke meselelerini erkeklere bırakmalıdır" görüşü son yıllarda ancak %40 oranında taraftar toplayacak şekilde gerilemiştir. Kuşkusuz bunlar henüz davranışa dönüşmemiş tutum ve değişikliklerdir ve özellikle kent kültüründe etkilidir ama, bu tutum ve değişikliklerin, bir süre sonra davranışları etkileyeceğini kestirmek aşırı bir iyimserlik sayılmamalıdır. Bununla birlikte kadın-erkek ilişkilerini ilgilendiren büyün tutumların aynı hızla değiştiği de düşünülmemelidir (Tekeli, 1995: 28).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

TABLO NUMARALANDIRILMASIYLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR:

Bu bölümde anketlerden toplanan veriler tablolar aracılığıyla görselleştirilmiştir. A ve B bölümündeki tabloların yüzdeleri alınmışsa da daha sonraki bölümlerin tablolar da frekansların verilmesi yeterli görülmüştür. Tablo numaraları ve soru numaraları kolaylık olsun diye aynı rakamlara sahiptirler. Çalışan kadınlara ve çalışmayan kadınlara uygulanan anketlerin her ikisinde de olan sorular tek bir tabloyla ifade edilmektedir. Tabloda "/" işaretinin önündeki rakam çalışmayan kadınlar anketindeki soru numarasını işaretten sonraki rakam da aynı sorunun çalışan kadın anketindeki numarasını göstermektedir. Sadece anketlerden birinde yer alan soruların tablolarında ise x.2 türündeki numaralandırmada noktadan sonra gelen 2 rakamı tablonun Kap 2'de yer alan bir soruya ait olduğunu 1 rakamı ise Kap1'de yer alan soruya ait bir tablo olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN İLK SORUSUNA YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın ilk sorusu dahilinde çalışan kadınların meslek ve iş seçim süreçlerinin, çalışmayan kadınların yaşantılarını biçimlendiren süreçlerle, karşılaştırmalı olarak incelenmek amacıyla anketin A ve B bölümünde yer alan soruların tabloları çıkartılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo 1/1 Ankete katılan kadınların yaşları

Tablo 1/1 Yaş	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
22-30	15	25	2	3	17	28
30-40	8	13	3	5	11	18
40-50	2	3	15	25	17	28
50-55	5	8	10	17	15	25
Toplam	30	50	30	50	60	100

Bu tabloda ankete dahil olan kadınlar yaş aralıklarına göre gruplandırılmışlardır. Ankete konu olan çalışan kadınların 15 tanesi 22-30 yaş arası, 8 tanesi 30-40 yaş arası 2 tanesi 40-50 yaş arası 5 tanesi de 50-55 yaş arasıdır. Çalışmayan kadınların ise 2 tanesi 22-30 yaş arası 3 tanesi 30-40 yaş arası, 15 tanesi 40-50 yaş arası 10 tanesi de 50-55 yaş arasıdır.

Tablo 2/2 Çalışan ve Çalışmayan kadınların medeni durumları

Tablo 2/2 Medeni Durum	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Bekar	9	15	5	8	14	23
Evli	16	27	17	28	33	55
Boşanmış	3	5	3	5	6	10
Dul	2	3	5	8	7	12
Toplam	30	50	30	50	60	100

Ankete katılan çalışan kadınların 9 tanesi bekar, 16 tanesi evli 3 tanesi boşanmış, 2 tanesi duldur; çalışmayan kadınların ise 5 tanesi bekar 17 tanesi evli 3 tanesi boşanmış 5 tanesi ise duldur.

Tablo 3/3 Çalışan ve Çalışmayan kadınların hanedeki kişi sayıları

Tablo 3/3 Hanedeki kişi sayısı	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
1	4	7	2	3	6	10
2	9	15	4	7	13	22
3	14	23	13	22	27	45
4	2	3	8	13	10	17
5	1	2	2	3	3	5
6	0	0	1	2	1	2
Toplam	30	50	30	50	60	100

Yukarıdaki tablodan çıkan sonuca göre ankete katılan çalışmayan kadınların hanesindeki kişi sayısına bakıldığında en çok frekansa sahip olan 3 kişiden oluşan hanelerdir ve bunu 2 kişiden oluşan haneler izlemekteydi; yine çalışmayan kadınların hanesindeki kişi sayısına bakıldığında da en çok frekansa 3 kişilik aileler sahip iken bunu 4 kişiden oluşan aileler izlemektedir.

Tablo 4/4 Çalışan ve Çalışmayan kadınların hanelerindeki kişilerin akrabalık düzeyleri

Tablo 4/4 Hanedekilerin akrabalık düzeyleri	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Anne/baba	3	5	1	3	4	9
Çocuk/eş	19	32	14	41	33	70
Kardeşi	4	7	0	0	4	9
Yalnız	3	5	0	0	3	6
Diğer	1	2	2	6	3	6
Toplam	30	50	17	50	47	100

Bu hanelerdeki akrabalık düzeylerine bakıldığında çalışan ve çalışmayan kadınların da en fazla eşleri ve çocuklarıyla yaşadıkları görülmektedir. Bu araştırmada, çalışmayıp yalnız yada kardeşi ile yaşayan kadın yoktur.

Tablo 5/5 Çalışan ve çalışmayan kadınların eğitim durumları

Tablo 5/5 Eğitim Durumu	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
İlkokul	0	0	7	12	7	12
Ortaokul	0	0	8	13	8	13
Lise	6	10	12	20	18	30
Üniversite	17	28	1	2	18	30
Yüksek Lisans	4	7	0	0	4	7
Yüksek okul	3	5	2	3	5	8
Toplam	30	50	30	50	60	100

Araştırmamızda ilkokul ve ortaokul mezunu çalışan kadın bulunmamaktadır. Çalışan kadınların çoğunluğunu üniversite mezunları oluşturmaktadır, bunu lise mezunları ve lisans üstü mezunları izlemektedir; çalışmayan kadınlardan frekans olarak en fazla olan grubu lise mezunları oluştururken bunu az bir farkla ortaokul ve ilkokul mezunları izlemektedir. Bu grupta lisansüstü eğitim kurumlarından mezun kişi bulunmamaktadır. Üniversite mezunu bir kişi, yine yüksekokul mezunu iki kişi bulunmaktadır.

Tablo 6/6 Çalışan ve çalışmayan kadınların üniversiteden mezun oldukları bölüm

Tablo 6/6 Mezun Olunan Bölüm	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
İİBF	6	15	1	1	7	33
Gzl.Sanat.	1	3	0	0	1	5
Mühendislik	1	3	0	0	1	5
Tıp-Diş H.	0	0	0	0	0	0
Ecza	0	0	0	0	0	0
Hukuk	1	3	0	0	1	0
Eğitim Fak.	6	15	0	0	6	29
Sos Bil.	5	13	0	0	5	24
Toplam	20	50	30	50	21	100

Çalışan kadınların mezun oldukları bölümleri frekanslarına eğitim göre sıralarsak eğitim fakültesinden mezun olanlarla iktisadi idari bilimler fakültesinden mezun olanlar sayıca eşittir, bunları sosyal bilimlerden mezun olanlar izlemektedir. Çalışmayan kadınlardan sadece biri üniversite mezunudur o da iktisadi idari bilimler fakültesinden mezun olmuştur.

Tablo 7/7 Araştırmaya katılan kadınların annelerinin eğitim seviyeleri

Tablo 7/7 Annesinin Eğitim Durumu	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Hiç Okumamış	1	2	6	20	7	18
İlkokul	7	14	6	20	13	33
Ortaokul	2	4	3	10	5	13
Lise	10	20	0	0	10	25
Meslek Okulu	4	8	0	0	4	10
Üniversite	1	2	0	0	1	3
Y. Lisans	0	0	0	0	0	0
Toplam	25	50	15	50	40	100

Çalışan kadınların annelerinin çoğunluğu lise mezunu olup bunu ilkokul mezunları en izlemektedir. Bunlardan sadece bir tanesi hiç okumamıştır. Çalışmayan kadınların annelerinden ise en yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar ortaokul mezunudur, çoğunluğunu ise ilkokul mezunu olanlar ve hiç okumamış olanlar oluşturmaktadır. Buradan anketimize katılan çalışmayan kadınların annelerinin eğitim seviyelerinin daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 8/8 Çalışan ve çalışmayan kadınların annelerinin çalışıp çalışılmadıklarına göre gruplandırılması

Tablo 8/8 Annesinin durumu	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Çalışan Kadın	9	15	6	10	15	25
Çalışmayan Kadın	21	35	24	40	45	75
Toplam	30	50	30	50	60	100

Çalışan kadınların 9 tanesinin annesi çalışan; 21 tanesi çalışmayan kadın olup; çalışmayan kadınların annelerinin 6 tanesi çalışan kadın buna karşın 24 tanesi çalışmayan kadındır. Buradan da diyebiliriz ki çalışan kadınların annelerinin çalışma oranı çalışmayan kadınların annelerinin çalışma oranından daha fazladır.

Tablo 9/9 Ankete katılan kadınların babalarının eğitim durumları

Tablo 9/9 Babanın Eğitim Durumu	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
İlkokul	4	7	20	33	24	40
Ortaokul	4	7	7	12	11	18
Lise	9	15	3	5	12	20
Meslek Okulu	1	2	0	0	1	2
Üniversite	10	17	0	0	10	17
Y. Lisans	2	3	0	0	2	3
Toplam	30	50	30	50	60	100

Çalışan kadınların babalarının çoğunluğu üniversite mezunu olup bunu lise mezunları ve daha az sayıda orta ve ilkokul mezunları izlemektedir. Çalışmayan 30 kadının ise 20 sinin babası ilkokul mezunu, sadece 3 tanesi ise lise mezunudur. Buradan da diyebiliriz ki çalışan kadınların babalarının eğitim seviyesi çalışmayan kadınların babalarının eğitim seviyesinden daha yüksektir. Kadınların babalarının meslekleri ayrıca bir soru olarak kendilerine sorulmuş olup çalışan kadınların ve çalışmayan kadınların babalarının hepsinin bir meslek sahibi olduğu ve hepsinin çalıştığı öğrenilmiştir. Buna göre, mesleki açıdan çalışan kadınların babalarının meslekleri ve işleri daha kalifiye olduğu görülmüştür.

Tablo 11/11 Ankete katılan kadınlardan liseye gidenlerin kendilerini bu dönemde ne kadar başarılı gördükleri

Tablo 11/11 Lisede nasıl bir öğrenci olduğu	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Çok başarılı	9	15	0	0	9	20
Başarılı	9	15	3	10	12	27
Orta	11	18	11	37	22	49
Kötü	1	2	1	3	2	4
Toplam	30	50	15	50	45	100

Çalışan kadınların ve çalışmayan kadınların 11'er tanesi lisede nasıl bir öğrenci oldukları sorusuna orta seviyede öğrenci oldukları yönünde cevap verirken çalışan kadınların 9 tanesi çok başarılı olduklarını söylemiş, fakat çalışmayan

kadınların hiçbir tanesi çok başarılı olduğunu söylememiştir. Her iki grup da hemen hemen aynı oranlarda başarılı oldukları şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 12/12 Çalışan ve çalışmayan kadınların kariyer hedefleri

Tablo 12/12 Kariyer hedefleri	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Vardı	19	32	22	37	41	68
Yoktu	11	18	8	13	19	32
Toplam	30	50	30	50	60	100

Tablo 12/12'de çalışan ve çalışmayan kadınlara okul yıllarında kariyer hedeflerinin olup olmadığı sorulmuştur. Çıkan yanıtlara bakılırsa hem çalışmayan kadınların hem de çalışan kadınların çoğunluğu okul yıllarında kariyer hedeflerinin bulunduğunu belirmişlerdir.

Tablo 14/14 Çalışan ve çalışmayan kadınların öğrencilik yıllarında çalışıp çalışmadıkları

Tablo 14/14 Öğrencilik Yıllarında çalıştı mı?	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Evet	18	30	8	13	26	43
Hayır	12	20	22	37	34	57
Toplam	30	50	30	50	60	100

Tablo 15/15 Çalışan ve çalışmayan kadınların okurken çalışma nedenleri

Tablo 15/15 Okurken çalışma nedenleri	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Deneyim kazanmak	5	14	0	0	5	19
Ekonomik nedenler	8	22	5	31	13	50
Keyif/Zevk için	2	6	3	19	5	19
Mecburi staj	3	8	0	0	3	12
Toplam	18	50	8	50	26	100

Çalışan kadınların çoğunluğu öğrencilik yıllarında çalışmışken çalışmayan kadınların ise çoğunluğu öğrencilik yıllarında da çalışmamıştır. Her iki grubun da öğrencilik yıllarında çalışma nedenleri ekonomik nedenler olup çalışan kadınlar çalışmayan kadınlardan farklı olarak bu yıllar da deneyim kazanmak ve mecburi staj amaçlı da çalışmışlardır. Bunun haricinde her iki grupta da keyfi nedenlerle çalışanlar bulunmaktadır.

Tablo 16/16 Çalışan ve Çalışmayan kadınların bölümlerini isteyerek seçip seçmedikleri

Tablo 16/16 Bölümünü isteyerek mi seçti?	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Evet	12	29	0	0	12	55
Hayır	9	21	1	50	10	45
Toplam	21	50	1	50	22	100

Tablo 17/17 Çalışan ve çalışmayan kadınların okudukları bölüme istemeyerek de olsa girme nedenleri

Tablo 17/17 Bölüme girme nedeni	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Puanına göre	5	28	1	50	6	60
Ailenin yönlendirmesi	3	17	0	0	3	30
Arkadaşlarla karar verdiler	1	6	0	0	1	10
Toplam	9	50	1	50	10	100

Tablo 18/18 Çalışan ve çalışmayan kadınların asıl okumak istediği bölüm

Tablo 18/18 Asıl okumak istediği Bölüm	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
İİBF	1	6	0	0	1	10
Güzel Sanatlar	2	11	0	0	2	20
Mühendislik/Mimarlık	3	17	1	50	4	40
Tıp-Diş Hekimliği	0	0	0	0	0	0
Ecza	0	0	0	0	0	0
Hukuk	0	0	0	0	0	0
Eğitim Fakültesi	1	6	0	0	1	10
Sos Bilimler	2	11	0	0	2	20
Toplam	9	50	1	50	10	100

Üniversite mezunu olan 21 Çalışan kadından 12 tanesi bölümünü isteyerek seçtiğini belirtirken, 9 tanesi de istemeden okudukları bölüme girdiklerini belirtmişlerdir. Çalışmayan üniversite mezunu bir kadın da okuduğu bölümü istemeden seçmiştir. İstemeyerek okudukları bölüme giren çalışan 9 kadından, 5 tanesi aldığı puana göre okuduğu bölümü tercih etmek zorunda kalmışken, 3 tanesi ailesinin yönlendirmesi, 1 tanesi de arkadaş grubuyla beraber aldıkları toplu karar sonucunda okuduğu bölüme girmiştir. Bölümüne isteyerek girmeyen 9 kadından 3 tanesi asıl okumayı tercih edecekleri bölümlerin mühendislik ya da mimarlık olduğunu belirtmişlerdir, 2 kadın güzel sanatlar, diğer 2 kadın sosyal bilimler

okumayı tercih edeceklerini belirtirken, 1 kadın eğitim fakültesine diğer 1 kadın da iktisadi idari bilimler fakültesine gitmenin asıl tercihleri olduğunu söylemişlerdir.

Tablo 19/19 Ankete katılan kadınların bölüm seçerken ailelerinin tepkisi

Tablo 19/19 Bölüm seçerken ailenin tepkisi	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Destekledi̇ler	9	21	0	0	9	41
Onlar istediler	3	7	0	0	3	14
Karışmadılar bana bıraktılar	8	19	1	50	9	41
İstemediler,engellemeye kalktılar	1	2	0	0	1	5
Toplam	21	50	1	50	22	100

Üniversiteye giden kadınların bölümle ilgili tercihlerinde en fazla frekansa sahip olan yanıtlar ailelerinin, bölüm tercihlerinde kendilerini destekledikleri veya karışmayıp kendilerine bıraktıklarıdır. Bu aşamaya gelmiş kadınlardan sadece bir tanesi ailesi tarafından bir engellemeye maruz kaldığını belirtmiştir. Çalışmayan ve üniversite mezunu tek kadın ise ailesinin bu tercihinde kendisine karışmadığını belirtmiştir.

Tablo 23/22 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinin bu kadınların çalışması ile ilgili görüşleri

Tablo 23/22 Ailenin çalışmanızla ilgili görüşleri nelerdi	Çalışan kadın f	Çalışan kadın %	Çalışmayan kadın f	Çalışmayan kadın %	Toplam f	Toplam %
Desteklediler	20	33	2	3	22	37
Onlar istediler	1	2	4	7	5	8
Karışmadılar bana bıraktılar	8	13	10	17	18	30
İstemediler,engellemeye kalktılar	1	2	14	23	15	25
Toplam	30	50	30	50	60	100

Çalışan kadınların çoğunluğunun aileleri çalışma konusunda kendilerini desteklemiş; daha az bir kısmı bu konuda kendilerine karışmamış; sadece bir tanesinin ailesi kendisini engellemeye çalışmış; diğer bir tanesininse çalışmasını ailesi istemiştir. Engellemeyle karşılaşan bu kadın babasının çalışmasını asla onaylamadığını annesinin ise kendisini çalışması yönünde desteklediğini ve bu destek sayesinde çalışmaya başladığını belirtmiştir. Çalışmayan kadınlarınsa 10 tanesinin ailesi, bu konuda kendisine karışmamış, 14 tanesinin ailesi kendisini bu konuda engellemiş, 4 tanesinin ailesinin ise ekonomik açıdan haneye katkıda bulunması için kendilerinden çalışmalarını talep ettikleri olmuştur. Diğer 3 tane kadının çalışma isteğini de ailelerinin desteklediği anketlerden çıkmaktadır.

Bu bölüm içinde incelenecek olan bundan sonraki tablolar sadece çalışmayan kadınlara sorulan soruların tablolarıdır.

Tablo 20.2 Çalışmayan kadınların çalışmayı hiç düşünüp düşünmediği

Tablo 20.2 Çalışmayı hiç düşünüp düşünmediği	Çalışmayan kadın f
Evet düşündüm	24
Hayır hiç düşünmedim	6
Toplam	30

Çalışmayan kadınlara, çalışmayı hayatları boyunca hiç düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilince kadınların çoğunluğu çalışmayı düşündükleri yanıtını vermişlerdir. 30 çalışmayan kadından 6 tanesi çalışmayı hiç düşünmediğini belirtmiştir. Bu noktada çalışmayan kadınların "çalışmamalarında" kendi insiyatifleri haricindeki mekanizmaların da etkili olabileceğini ve bu mekanzima yada süreçlerin neler olabileceği üzerinde de düşünülmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Anketteki bir sonraki soru bu nedenleri ortaya çıkarmak üzere sorulmuştur.

Tablo 21.2 Çalışmayan kadının eğitimini tamamladıktan sonra çalışmaktan vazgeçme nedeni

Tablo 21.2 Çalışmaktan vazgeçme nedeni	Çalışmayan kadın f
Evlendikten sonra kendim istemedim.	9
Çocuk yapınca bıraktım	2
Ailem izin vermedi	4
Eşim izin vermedi	6
Eşimin ailesi istemedi	2
Toplam	30

Çalışmayı hayatının bir döneminde düşünmüş olan çalışmayan kadınların çalışmaktan neden vazgeçtiklerinin nedeni olarak verdikleri cevaplardan frekansı en fazla olanı evlendikten sonra kendi istekleri doğrultusunda çalışmaktan vazgeçmeleri olmuştur. Daha sonraki yanıtları frekanslarına göre sıralarsak; eşinin izin vermemesi, ailesinin izin vermemesi nedeni ile çalışamayan kadınlar gelmektedir, bunu bir dönem çalışıp daha sonra çocuk yapınca çalışmayı bırakan kadınlar ve eşinin ailesi izin vermediği için çalışamayan kadınlar izlemektedir. Çıkan sonuçlar doğrultusunda ankete katılan ve çalışmayı düşünen çalışmayan 24 kadından 12 tanesi kendi insiyatiflerinde olmadan çalışma hayatının dışında kalmışlardır. Bu noktada patriarkal aile yapısının bu kadınların hayatlarının yönünü tayin etmedeki etkilerini görebilmekteyiz.

Tablo 22.2 Çalışmayan kadınların çalışmadıkları için pişmanlık duyup duymadıkları

Tablo 22.2 Çalışmadığınız için pişmanlık duyuyor musunuz?	Çalışmayan kadın f
Evet	23
Hayır	7
Toplam	30

Çalışmadığı için pişmanlık duyup duymadıkları sorulan çalışmayan kadınların yanıtlarına baktığımızda 23 kadın çalışmadığı için pişman olduğunu belirtirken 4 kişi herhangi bir pişmanlık duymadığını belirtmiştir. Burada çıkan rakamlar çalışmayı hiç düşünmüş müydünüz sorusuna evet diyen kadınların sayısıyla neredeyse örtüşmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki önceden çalışmayı düşünmüş olan çalışmayan kadınlar o zaman çalışmama gerekçeleri her ne olursa olsun, şu an söz konusu olduğunda çalışmamaktan pişmanlık duymaktalar.

Tablo 24.2 Çalışmayan kadınların herhangi bir gelirlerinin olup olmadığı

Tablo 24.2 Herhangi bir gelirinin olup olmadığı	Çalışmayan kadın f
Evet var	16
Hayır yok	14
Toplam	30

Tablo 25.2 Çalışmayan kadınların gelir kaynağının ne olduğu

Tablo 25.2 Gelir kaynağının ne olduğu	Çalışmayan kadın f
Kira	2
Bireysel emeklilik	2
Babasından maaş	2
Dul olduğundan eşinden dolayı	2
Sigorta	8
Toplam	16

Tablo 26.2 Çalışmayan kadınları bu gelirlerini nasıl değerlendirdikleri

Tablo 26.2 Gelirini nasıl değerlendirdiği	Çalışmayan kadın f
Kişisel harcamalar yaparak	2
Eve/çocuklara harcayarak	10
Biriktirerek	4
Toplam	16

Tablo 24.2, 25.2 ve 26.2'de Çalışmayan kadınların herhangi bir yerden gelirleri olup olmadığı, eğer bir ek gelirleri varsa bunun kaynağı ve bu geliri nasıl değerlendirdiği ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar gösterilmektedir. 30 çalışmayan kadından 16 tanesi, bir geliri olduğunu belirtmiştir. Bu gelirlere göz atacak olursak, 8 tanesi dışardan sigortasını ödeyerek sigortadan emekli olmuştur. Geri kalan kadınlar ise, her biri aynı frekansa sahip yanıtlarla, ek gelirlerinin; kira, bireysel emeklilik, babasından kalan maaş ve dul olduğu için eşinden gelen maaş olduğunu belirtmiştir. Bu gelirleri nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise en yüksek frekansla çalışmayan 9 kadın, bu geliri evin genel ihtiyaçları ve çocukların ihtiyaçları için harcadığını söylerken, bunu 4 kişiyle gelirini kara günler için biriktiren kadınlar ve 2 kişiyle

kendine ait kişisel harcamalar yaptığını söyleyen kadınlar takip etmektedir. Bu sorulardan çıkan sonuçların içinde, çalışmayan kadınların dışardan sigorta primi ödeyip emekli olmayı kendi gelecekleri açısından bir garanti olarak gördüklerinin altının çizilmesi önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta sigorta primlerinin kim tarafında ödendiğidir. Her ne kadar sorulan sorular arasında sigorta primleri için parayı nerden temin ettiklerine dair bir soru olmasa da mülakatlardan çıkan sonuçlara dayanarak diyebiliriz ki eşlerinden dolayı böyle bir hak elde etmişlerdir.

Tablo 27.2 Çalışmayan kadınların kişisel harcamaları için parayı nasıl temin ettikleri

Tablo 27.2 Kişisel harcamaları için parayı nerden temin ettiği	Çalışmayan kadın f
Eşinden	12
Ailesinden	
Çocuklarından	2
Diğer(emeklilik parası, ortak gelirlerinden)	16
Toplam	30

Herhangi bir yerden geliri olmayan kadınların kişisel harcamaları için parayı nerden temin ettiklerini ortaya çıkarmak için sorulan 27. soruya ait olan tabloda ise çalışmayan 12 kadın eşinden para temin ettiğini 2 kadın ise çocuklarından para temin ettiğini belirtmiştir.

Bu bölümle ilgili genel bir değerlendirme yaparsak, çalışan kadınların hem annelerinin hem babalarının eğitim seviyeleri çalışmayan kadınlarınkine kıyasla daha yüksektir. Çalışmayan kadınların babalarının mesleklerinin daha kalifiye olduğunu da ekleyebiliriz. Çalışmayan kadınların ve çalışan kadınların eğitim seviyelerine baktığımızda her iki gruptan kadın da orta öğretim seviyesindeki başarı durumları ile ilgili olarak kendilerini değerlendirirken her iki gruptan kadın da kendilerini aşağı yukarı aynı seviyede başarılı bulmaktadırlar fakat çalışan kadınların daha büyük bir kısmı lisans ve yüksek lisans eğitim seviyesine gelmişken çalışmayan kadınlardan sadece bir tanesi eğitimini bu seviyeye taşımıştır. Çalışmayan kadınların eğitimlerini yarıda bırakmasının sebebi çoğunlukla kendi istekleri dışındaki nedenlerle şekillenmiştir. Oysa her iki gruba it kadının da lise yıllarında kariyer hedefleri olduğunu bilmekteyiz. Çalışmayan kadınlar aileleri tarafından eğitimlerini devam ettirmeleri ve çalışmaları açısından çalışan kadınlar kadar destek görmüş gözükmemektedirler. Orta öğretimden sonra çoğunlukla evlenmiş oldukları için de eşleri ve eşlerinin ailelerinin istekleri doğrultusunda iş yaşantısından uzak kaldıkları görüşmelerden çıkartabileceğimiz bir yorumdur. Şu an söz konusu olduğunda ise çalışmayan kadınların çoğunluğu çalışmadıkları için pişmanlık duyduklarını belirtmişlerdir.

Bu noktada kadının birinci rolünün "annelik" olduğuna ve kadının olması gerektiği yerin de "evi" olmasına inanan patriyarkal ideolojinin çalışmayan kadınların hayatlarındaki etkisini görebilmekteyiz. Eğitim konusunda olsun çalışma konusunda olsun, yeterli destek görmüş olsalardı şu an bulundukları konum çok farklı olabilirdi.

2. ARAŞTIRMANIN İKİNCİ SORUSUNA YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın ikinci problemini hatırlatırsak, çalışan kadınların iş hayatlarının ve aile içi ilişkilerinin birbirleri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunun incelenmesi; çalışan kadınların işlerine ve ailelerine nasıl bir önem atfettikleriyle çalışmayan kadınların ailelerine nasıl bir önem atfettiğinin karşılaştırılması bu iki grup arasında ne tür farkların ve benzerliklerin bulunduğuydu. Bu soruları cevaplamak amacıyla, bu bölümde anketteki ilgili soruların tabloları oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Bu bölümde öncelikle sadece çalışan kadınlara kendi çalışma yaşantılarıyla ilgili olarak sorulan sorular değerlendirilmektedir. Daha sonra ise, hem çalışan hem çalışmayan kadınlara eşleri ve çocuklarıyla ilgili olarak sorulan sorular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 20.1 Çalışan kadınların eğitimlerini bitirdikten sonra hemen çalışmaya başlayıp başlamadıkları

Tablo 20.1 Eğitimini tamamladıktan sonra hemen akabinde çalışmaya başlayıp başlamadığı	Çalışan kadın f
Evet	25
Hayır	5
Toplam	30

Tablo 21.1 Çalışan kadınların eğitimlerini tamamladıktan sonra hemen çalışmama nedenleri

Tablo 21.1 Hemen akabinde çalışmama nedenleri	Çalışan kadın f
Kendi tercihi	3
Ailesinin tercihi	1
Araya evlilik ve çocukların girmesi	1
Toplam	5

Yukarıdaki tablolardan tablo 20.1 de çalışan kadınlara eğitimlerini tamamladıktan sonra çalışma hayatına hemen atılıp atılmadıkları sorulduğunda verdikleri yanıtların frekansları gösterilmektedir. Buna göre 30 çalışan kadının 25 tanesi eğitimlerini bitirdikten sonra hemen çalışmaya

başladıklarını söylerlerken, 5 tanesi de çeşitli nedenlerle çalışmayı ertelediklerini belirtmişlerdir. Bu 5 kadına neden hemen çalışmaya başladıkları soruluğunda 3 kişi kendi kişisel tercihinin bu yönde olduğunu söylerken 1 kişi araya evlilik ve çocukların girmesini neden olarak gösterirken bir diğeri de ailesinin tercihinin bu yönde olduğunu ve kendisinin de bunu benimsediğini belirtmiştir.

Tablo 23.1 Çalışan kadınların ait oldukları meslek grupları

Tablo 23.1 Mesleği	Çalışan kadın f
Serbest Tic.	6
Ekonomist	1
Mühendis	1
Doktor-Diş H.	1
Avukat	1
Eczacı	1
Akademisyen	1
Beyaz yakalı	15
Öğretmen	3
Toplam	30

Çalışan kadınlara meslekleri sorulduktan sonra verdikleri yanıtlar yukarıdaki tabloda sektörlerine göre gruplandırılmıştır. Çalışan kadınların 15 tanesi çeşitli şirketlerde maaş karşılığı çalışan bayanlardır. Bunu, 2. olarak serbest ticaretle uğraşan 6 tane kadın sonrasında ise öğretmen olan 3 kadın izlemektedir. Tablodaki diğer mesleklere ait 1'er kadınla anket yapılmıştır.

Tablo 24.1 Çalışan kadının çalışmayı istemesinin temel nedeni

Tablo 24.1 Çalışmayı istemesinin temel nedeni	Çalışan kadın f
Para kazanmak, ekonomik özgürlük	16
Zevk için	1
Kişisel gelişim/kendini yararlı hissetmek/manevi tatmin/kariyer	13
Toplam	30

Çalışan kadınlara çalışmayı istemelerinin temel nedeni sorulduğunda 16 tanesi para kazanmak için çalıştıklarını ifade ederek para kazanmanın ekonomik bir özgürlük olduğunu ifade etmişlerdir. 13 kadın kendini geliştirmek, kendini yararlı hissetmek ve manevi tatmin sağlamak için çalıştığını ifade etmektedir. Çalışmasının nedenini zorunluluk yada eşinin tercihi olduğunu söyleyen kadın olmaması dikkat çekicidir. Bir başka çalışmada bu tip bir sorunun erkeklere yöneltilmesi ve bu tür bir soruya verecekleri yanıtlarının ne olacağı ve kadınlarla ne ölçüde farklar göstereceğini araştırmak ilginç olabilirdi.

Tablo 25.1 Çalışan kadınların işlerinden memnun olup olmadıkları

Tablo 25.1 İşinden memnun olup olmadığı	Çalışan kadın f
Çok memnunum	8
Memnunum	14
Biraz memnunum	5
Memnun değilim	3
Toplam	30

Tablo 25.1 de çalışan kadınlara şu anda çalıştıkları işlerinden memnun olup olmadıkları sorulmuştur Tablo 26.1 de ise çalıştığı işten memnun olmayan çalışan kadınlara işleriyle ilgili bu hoşnutsuzluklarının sebepleri sorulmuştur. Çalışan kadınların 14 tanesi çalıştığı işinden memnun olduğunu belirtirken, 8 tanesi de çok memnun olduğunu belirtmiştir. Bu sayıyı biraz memnun 5 kadınla, çalıştığı işten memnun olmayan 3 kadın izlemektedir.

Tablo 26.1 Çalışan kadınların çalıştıkları işten memnun olmama sebepleri

Tablo 26.1 Memnun olmama sebebi	Çalışan kadın f
Parası yetersiz	3
Eve çok uzak	
Çok yorucu	
İnsiyatifimin olmamasından	2
Sıkıcı, rutin bir iş	3
Toplam	8

İşinden biraz memnun olan yada memnun olmayan kadınlara sorulan bir sonraki soruya verilen yanıtlara bakarsak, kadınların 3 tanesi çalıştığı işte kazandığı paranın az olmasından hoşnutsuzken, 3 kadın işini sıkıcı bulduğunu belirtmiş; geri kalan 2 kadın da yaptığı işte yeterince insiyatif sahibi olmamalarını memnuniyetsizliklerinin nedeni olarak belirtmiştir.

Tablo 27.1 Çalışan ve işinden memnun olmayan kadınların iş değiştirmeyi düşünüp düşünmedikleri

Tablo 27.1	
İş değiştirmeyi düşünüp düşünmediği	Çalışan kadın f
Evet düşünüyorum	7
Hayır düşünmüyorum	22
Daha sonra düşünebilirim	0
Arasıra düşünüyorum	1
Toplam	30

Çalışan kadınlara şu an çalıştıkları işlerini değiştirip değiştirmedikleri sorulduğunda 18 tanesi işini değiştirmeyi düşünmediğini belirtirken, 7 tanesi işini değiştirmeyi düşündüğünü söylemiştir. 1 tanesi ise arasıra düşündüğünü ifade etmiştir.

Tablo 28.1 Çalışan ve iş değiştirmeyi düşünen kadınların nasıl bir işte çalışmayı düşündükleri

Tablo 28.1 Nasıl bir işte çalışmayı düşünüyor	Çalışan kadın f
Daha hareketli, masa başı olmayan	1
Daha çok para veren	1
Kendi işimde	1
Daha çok insiyatif alabileceği bir işte	3
Daha yaratıcı planlama gerektiren işlerde	1
Toplam	7

Daha sonraki soruda işini değiştirmek isteyen 7 kadına nasıl bir işte çalışmayı istedikleri sorulduğunda 3 tanesi daha çok insiyatif alabileceği ve karar verici konumunda oldukları bir işte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Bir başka çalışan kadın, yaptığı işin sonucunu görebileceği bir istemektedir ve şöyle devam etmiştir:" organizasyon işi olabilir, projeli işlerde çalışmak isterdim, stratejik planlama yapan bir yer de olabilir". Babasının yanında kendi pastanesinde çalışan bir başka kadın, reklam şirketi tarzında daha hareketli bir işte çalışmak istediğini belirtmiştir. Ara sıra iş değiştirmeyi düşündüğünü söyleyen ünlü bir takı firmasında müşteri temsilcisi olarak çalışan bir kadın da dekorasyon üzerine kendi işini açmak istediğini belirtmiştir.

Tablo 29.1 Çalışan kadınların işinin kendilerini mutlu eden yönleri

Tablo 29.1 İşinin kendini memnun eden yönleri	Çalışan kadın f
Yaratıcılık gerektirmesi	1
Hareketli olması	2
Kitleleri eğitmek	1
Uzun süredir çalışıyor olmak	1
Karar verici olmak	1
Bilgi alışverişi	1
Müşteri ile yüz yüze ilişki kurmak	1
Sürekli yeni bir şeyler öğrenmek	5
Aile işinde çalışıyor olmak	1
İnsanlara yardımcı olabilmek	3
İyi insanlarla çalışmak	1
Manevi açıdan tatmin edici olması	2
Sosyal olanakları	2
Toplam	22

Daha önce, işinden ne kadar memnun olduğunun sorulduğu soruda işinden çok memnun yada memnun olduğunu belirten kadınlara işlerinin hangi yönden kendilerini memnun ettiği sorulduğunda en fazla frekansı alan cevap, işinde sürekli yeni bir şeyler öğrendiğini belirten kadınların cevabıdır, bunu insanlara yardımcı olabilmesi cevabı izlemektedir, daha sonra da işinin manevi açıdan kendisini tatmin etmesi, yine eş frekansa sahip diğer 2 yanıt ise sosyal olanakların iyi olması, işinin hareketli olduğunu ifade eden kadınların yanıtlarıdır. Yine yukarıdaki tabloda kadınların verdiği diğer yanıtları da görmek mümkündür.

Tablo 30.1 Çalışan kadınların çalışmayı bırakmayı hiç düşünüp düşünmediği

Tablo 30.1 Çalışmayı bırakmayı hiç düşünüp düşünmediği	Çalışmayan kadın f
Evet düşündüm	6
Hayır hiç düşünmedim	24
Toplam	30

Çalışan kadınlara çalışmaya başladıkları zamandan içinde bulunduğumuz şu zamana kadar çalışmayı bırakmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. 24 kadın çalışmayı bırakmayı hiç düşünmediğini belirtirken, 6 kadın bir zaman çalışmayı bırakmayı düşündüğünü ifade etmiştir.

Tablo 31.1 Çalışan kadınların bir dönem işi bırakmayı düşünmesinin nedeni

Tablo 31.1 Bir dönem işi bırakmayı düşünmesinin nedeni	Çalışmayan kadın f
Çok yorulması	3
Çocuklar doğduktan sonra zorlanması ve ailesine daha çok vakit ayırmak istemesi	3
Toplam	6

Daha sonraki soruda çalışmayı bırakmayı düşünmelerinin nedeni sorulduğunda çalışan kadınlardan üçü - ki bu kadınların evli oldukları da göz önünde bulundurulmalıdır- çok yorulduklarını işi bırakmayı düşünmelerine bir neden olarak göstermişlerdir.

Tablo 32.1 Çalışan kadınların işini değiştirmekten vazgeçmesinin nedenleri

Tablo 32.1 İşini değişirmekten vazgeçmesinin nedenleri değiştirmemesinin nedenleri	Çalışan kadın f
Parasal zorunluluklar	4
İşle ilgili olumlu gelişmeler oldu	2
Toplam	6

Daha sonra bu kararlarından neden vazgeçtiklerinin sorulduğu sonraki soruya maddi nedenlerle işe devam etmek durumunda kaldıkları yanıtını vermişlerdir. Diğer iki kişi ise bu sıralarda çalıştıkları iş yerlerinde kendileri açısından meydana gelen olumlu gelişmeler sonucunda çalışmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Çalışan kadınlara işlerinin gerektirdiği seyahat ve mesai gibi bir takım ekstraların kendilerini ne şekilde etkilediğini anlamak açısında birkaç soru sorulmuştur. Bu sorulardan ilki işlerinin seyahat gerektirip gerektirmediğidir.

Tablo 34.1 Çalışan kadınların işlerinin seyahat gerektirip gerektirmediği

Tablo 34.1 İşinin seyahat gerektirip gerektirmediği	Çalışan kadın f
Nadiren gerektiriyor	8
Gerektirmiyor	22
Toplam	30

Kadınların verdiği yanıtlara bakılırsa 22 tanesi işinin seyahat gerektirmediğini söylemiştir. 8 tanesi ise işinin nadiren seyahat gerektirdiğini belirtmiştir. Buradan kadınların seyahat gerektirmeyen işleri bilinçli bir şekilde mi tercih ettiklerini anlamamız mümkün olmasa da anket yapılan kadınların hemen hemen hepsinin seyahat gerektirmeyen

işlerde çalıştıklarını gözlemleyebiliyoruz. Seyahat etmelerinin herhangi bir soruna yol açıp açmayacağının sorulduğu sorularda kadınların eve karşı hissettikleri sorumluluklarının etkilerini biraz da net bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz.

Tablo 35.1 Çalışan kadınların seyahat etmesinin herhangi bir açıdan sorun yaratıp yaratmayacağı

Tablo 35.1 Seyahat etmesinin herhangi bir açıdan sorun yaratıp yaratmayacağı	Çalışan kadın f
Evet, yaratır	8
Hayır, yaratmaz	20
Bazen	2
Toplam	30

Her ne kadar seyahat etmelerinin sorun yaratıp yaratmayacağı sorulduğunda 30 kadından 22'si sorun yaratmayacağını belirtse de sık sık seyahat etmelerini sorun yaratıp yaratmayacağı sorulsaydı yine aynı oranda sorun yaratmayacağı yönünde cevap alınır mıydı diye düşünmekte fayda var.

Tablo 36.1 Çalışan kadınların seyahat etmelerinin hangi açılardan sorun yaratacağı

Tablo 36.1 Seyahat etmenin hangi açılardan sorun yaratacağı	Çalışan kadın f
Ailemle ayrı kalmaktan hoşlanmıyorum.	2
Çok yorucu olur.	2
Evime ve aileme yeterli zaman ayıramam.	3
Kocam pek hoşnut olmuyor.	2
Kendime vakit ayıramam.	1
Toplam	10

Seyahatin sorun yaratacağını belirten kadınlar- yine bunları da evli kadınlar oluşturmaktadır- 3 tanesi ailesine yeterince zaman ayıramayacağını, seyahat etmesinin sorun yaratacağına dair neden olarak gösterirken, bunu aynı frekansları alan; "ailemle ayrı kalmaktan hoşlanmıyorum", "seyahat etmek çok yorucu olur", ve "kocam pek hoşnut olmaz" yanıtları izlemektedir. Son olarak bir kadın da kendisine vakit ayıramayacak olmasını neden olarak göstermiştir.

Tablo 37.1 Çalışan kadınların mesaiye kalmasının gerekip gerekmediği

Tablo 37.1 Mesaiye kalmasının gerekip gerekmeyeceği	Çalışan kadın f
Sık sık gerekiyor	12
Bazen gerekiyor	12
Hayır gerekmiyor	6
Toplam	30

Seyahatle ilgili sorulardan sonra mesaiye kalmaları ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlara baktığımızda çalışan kadınlara işlerinin mesaiye kalmalarını gerektirip gerektirmediği sorulduğunda 30 kadından 12 tanesi işlerinin sık sık mesai gerektirdiğini, 12 tanesi bazen mesai gerektirdiğini, 6 tanesi de gerektirmediğini belirtmiştir. Buradan çıkan sonuçlar seyahatle ilgili sorulara verilen cevaplara göre farklılık göstermektedir. Bu sorular göz önüne alındığında anket yapılan çalışan kadınların büyük bir kısmı mesai gerektiren işlerde

çalışmaktadırlar. Bunun yine bilinçli bir seçim olup olmadığı bu anketin kapsamında olan bir soru değildir.

Tablo 38.1 Çalışan kadınların mesaiye kalmasının sorun olup olmayacağı

Tablo 38.1 Mesaiye kalmasının sorun olup olmayacağı	Çalışan kadın f
Evet olur	1
Bazen olur	5
Hayır olmaz	15
Toplam	21

Daha sonraki soruda mesaiye kalmalarının sorun olup olmayacağı sorusu kendilerine yöneltildiğinde ise 22 kadın mesaiye kalmasının sorun yaratmayacağını belirtirken, 6 kadın bazen sorun yaratabileceğini, 2 kadın da net olarak sorun yaratacağını ifade etmiştir.

Tablo 39.1 Çalışan kadının mesaiye kalması sorun olup olmama nedenleri

Yine sorun yaratabileceğini söyleyen kadınlardan daha detaylı bilgi almak açısından sorulan, mesaiye kalma nedeninin ortaya çıkartılmasına yönelik soruda ise çocuğu küçük olan 3 kadın, çocuk açısından bu durumun sorun yaratacağını, 2 kadın kendisine ve ailesine yeterli zaman ayıramayacağı için sorun olacağını, diğer 2 kadın ise kendileri açısından mesaiye kalmanın çok yorucu olacağını belirtmişlerdir. Son olarak çalışan bir kadın da mesaiye kalmasının ev işlerini aksatacağından sorun yaratacağını ileri sürmüştür.

Tablo 39.1 Mesaiye kalması neden sorun olur	Çalışan kadın f
Ev işlerim aksar	1
Çok yorucu olur	2
Çocuk açısından sorun olur	3
Kendime ve aileme zaman ayıramam	2
Toplam	8

Tablo 40.1 Çalışan kadınların aylık maaşı

Tablo 40.1 Aylık maaşınız ne kadar	Çalışan kadın f
500-700	3
750-1000	3
1000-1500	9
1500-2000	4
2000-2500	8
5000-üstü	3
Toplam	30

Çalışan kadınlarda aylık maaşlarının ne kadar olduğu sorulduğunda en fazla frekans alan maaş dilimi (9 kadın) 1000 ila 1500 YTL arasıdır, bunu 2000-2500 arası alan 8 çalışan kadınlar izlemektedir. 5000 YTL'nin üstünde alan 3 tane kadın vardır.

Bunlar özel sektörde üst kademelerde yönetici pozisyonunda çalışan kadınlardır. Ankete dağılan diğer kadınların da maaş dilimleri ve frekansları tabloda teker teker gösterilmiştir.

Tablo 41.1 Çalışan kadınlar kazandıkları parayı nasıl değerlendiriyorlar

Tablo 41.1 Kazandığı parayı nasıl değerlendiriyor	Çalışan kadın f
Harcıyorum (anca yetiyor)	16
Birazını harcayıp kalanı ile yatırım/birikim yapıyorum	14
Toplam	30

Çalışan kadınlara kazandıkları parayı nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda, 16 tanesi kazandığı paranın tümünü harcadığını ve bu paranın kendisine anca yettiğini söylerken, 14 tanesi de bir kısmını harcayıp geri kalanıyla da yatırım yahut birikim yaptığını belirtmiştir.

Tablo 42.1 Çalışan kadınların kazandığı para kişisel harcamalarının ne kadarını karşılıyor

Tablo 42.1 Kazandığınız para kişisel harcamalarınızın ne kadarını karşılıyor	Çalışan kadın f
Tümünü	13
Bir kısmını	14
Çoğunu	3
Toplam	30

Kazandığı paranın kişisel harcamalarının ne kadarını karşıladığının sorulduğu bir sonraki soruda ise, 14 kadın kendi kazandığı paranın kişisel harcamalarının bir kısmını karşıladığını; 13 kadın kazandığı paranın kişisel harcamalarının bir kısmını karşıladığını, 3 kadın da kişisel harcamalarının çoğunun karşılandığını belirtmiştir. Buradan ankete

katılan çalışan kadınların büyük çoğunluğunun başka kaynaklardan da ek finansal desteğe ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 43.1 Çalışan kadınların işinin ne kadar stresli olduğu

Tablo 43.1 İşinin ne kadar stresli olduğu	Çalışan kadın f
Çok stresli	6
Stresli	10
Biraz stresli	12
Stressiz	2
Toplam	30

Tablo 44.1 Çalışan kadınların işteki bu stresle nasıl başa çıktıkları

Tablo 44.1 Bu stresle ne kadar başa çıktığı	Çalışmayan kadın f
Başa çıkamıyorum/etrafıma yansıtıyorum	4
Spor/yoga/meditasyon yaparak	6
Gezerek Arkadaşlarla vakit geçirerek	2
Başka şeylerle uğraşarak	4
Kendi kendini telkin etmeye çalışıyor	11
Toplam	27

Sadece çalışan kadınlara, yaşadıkları stresle ilgili sorular da sorulmuştur. İşinin ne kadar stresli olduğunu derecelendirmesini istediğimiz kadınlardan 12 tanesi işi için biraz stresli;10 tanesi stresli; 6 tanesi de çok stresli yorumunda bulunmuştur. Ankete katılan sadece 2 kadın işinin stresli olmadığını düşünmektedir. Bu stresle nasıl başa çıktığını

da öğrenmek istediğimiz kadınlardan 11 tanesi "olaylar karşısında sakin kalmaya çalışıyorum", "kendime küçük küçük molalar veriyorum", "pozitif düşünmeye çalışıyorum" türünde cevaplar vermiştir bu kadınların kendi kendini telkin etmeye çalışmak için çeşitli düşünce tarzlarını uygulamaya çalıştıkları söylenebilir. Çalışan kadınlardan 4 tanesi, "bu stresle başa çıkamadığını ve bunu olumsuz bir şekilde eşi ve çocukları da dahil olmak üzere çevresindeki kişilere yansıttığını söylemektedir. Diğer 6 tane kadın ise spor meditasyon yada yoga gibi fiziksel aktivitelerle bu stresi atmaya çalıştığını belirtirken, 4 tane kadın çeşitli uğraşlara kanalize olarak strese neden olan problemleri arka plana attığını belirtmiş, 2 tane kadın arkadaşlarla vakit geçirerek stresini atmaya çalıştığını belirtmiştir.

Tablo 45.1 Çalışan kadınların işten eve dönüş saati

Tablo 45.1 Evde oluş saati	Çalışan kadın f
17:00 - 17:30	1
17:30 - 18:00	1
18:30 - 19:00	5
19:00 – 19:30	6
19:30 - 20:00	8
15:00 - 17:00	2
18:00 - 18:30	4
20:00 - 21:00	2
Belirsiz saatler	1

Çalışan kadınların hafta içi işten çıktıktan sonra kaçta evde oldukları sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda, 1 kişi hariç kadınların tamamı kaçta çıktıklarını net bir şekilde yanıtlayabildiler. Sadece evli ve çocuk sahibi olmayan ve yaşı genç olan bir kadın çalışma saatlerinin belirsiz olduğunu ifade etti. Eğitim sektöründe çalışan kadınlar diğer çalışan kadınlara kıyasla daha erken evde olmaktadırlar. Eğitim

sektöründeki kadınları hariç tutarsak, kadınların evde oluş saatleri en erken 5 en geç de 9 arasında değişmektir. En yüksek frekansa sahip 3 eve geliş saat aralığı sırasıyla; 19:30-20:00, 19:00-19:30 ve 18:30-19:00 aralıklarıdır.

Çalışan ve çalışmayan evli kadınlara sorulan sorulara baktığımızda her iki gruba da eşleri ve çocukları ile ilişkilerin anlamak amacıyla sorulan sorular vardır. Her iki gruba da sorulmak üzere hazırlanan sorularla başlayabiliriz.

Tablo 31/47 Çalışan ve Çalışmayan evli kadınların kaç senedir evli oldukları

Tablo 31/47 Kaç senelik evliler	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
1 sene- 3 sene	6	1	7
3 sene - 6 sene	2	2	4
6 sene - 12 sene	3	3	6
12 sene- 25 sene	1	6	7
25 ve üstü	5	4	9
Toplam	17	16	33

İlk olarak çalışan ve çalışmayan kadınlara kaç sene evli oldukları sorulmuştur. Ankete katılan çalışmayan kadılardan en yüksek frekansa sahip olan 6 kadın, evlilik süresi 1-3 sene arası evli olan kadınlardır. İkinci olarak en yüksek frekansa sahip grup, 5 çalışan kadınla 25 sene ve üstü evli olan çiftlerdir. Üçüncü olarak en yüksek frekansa sahip evli çift aralığı 6 sene ile 12 sene arası evli olan çalışan kadınlardır. Çalışmayan kadınlara bakarsak, en yüksek frekansı alan aralık, 12 sene ile 25 sene arasında evli olan kadınlardır. Tabloya bakıldığında bu aralığa ait 6 kadın vardır. 25 yıl ve üstü aralığına ait 4 kadın, ikinci en yüksek frekansa sahip aralıktır. Üçüncü en yüksek frekanslı aralık ise 6sene -12 sene aralığıdır ki bu grupta da 3 kadın yer almaktadır.

Tablo 32/48 Çalışan ve Çalışamayan kadınlarının eşlerinin işten stresli gelip gelmediği

Tablo 32/48 Eşinin işten geldiğinde stresli olup olmaması	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet	9	2	11
Hayır	3	4	7
Bazen	5	10	15
Toplam	17	16	33

Tablo 33/49 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşlerin işten stresli gelirse benimsedikleri tavır

Tablo 33/49 Böyle zamanlarda eşine karşı benimsediği tavır	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Daha anlayışlı davranıyor/alttan almaya çalışıyor	10	5	15
Davranışı değişmiyor kayıtsız kalmayı tercih ediyor	0	2	2
Kendisi de daha gergin ve olumsuz davranıyor	2	1	3
Onunla dertleşirim	2	3	5
Kafasını dağıtmak için başka şey yaparız	0	1	1
Toplam	12	9	21

İki kadın grubuna da eşinin işten geldikten sonra stresli olup olmadığı sorulmuştur. 17 çalışmayan kadının 9 tanesi eşinin eve geldiğinde stresli olduğunu belirtirken, 5 tanesi bazen stresli olduğunu söylemiştir. 3 kadın ise kocalarının eve geldiğinde stresli olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmayan kadınlardan 10 tanesi eşinin

bazen eve geldiğinde stresli olduğunu belirtmiştir, 4 tanesi eşinin eve stresli gelmediğini belirtirken, 2 tanesi de eşinin eve stresli geldiğini söylemiştir.

Daha sonraki soruda her iki gruptan kadına da eşlerinin eve stresli ya da ara sıra stresli geldiğini söyleyen kadınlara bu durumda eşlerine karşı nasıl bir davranış tarzı benimsedikleri sorulmuştur. Çalışan kadınlardan 10 tanesi daha anlayışlı davranıp, daha çok alttan alıyorum derken, 2 kadın kendisinin de bu durumdan olumsuz etkilendiğini belirmiş ve kendisinin de daha gergin ve olumsuz davrandığını ifade etmiştir. Diğer 2 kadın da bu tür durumlarda eşleriyle dertleştiklerini belirtmiştir. Çalışmayan kadınlarda da en yüksek frekansı alan cevap daha alttan alıp, daha anlayışlı davranmaya çalışıyorum yanıtıdır, 5 çalışmayan kadın bu cevabı vermiştir, bunu eşiyle dertleştiği yanıtını veren 3 kadın izlemektedir. Çalışmayan kadınlardan 2 tanesi de tavrının değişmediğini ve kayıtsız kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 34/50 İş ile ilgili sıkıntıların çalışan ve çalışamayan kadınların evlilik hayatlarını etkileyip etkilemediği

Tablo 34/50 İş ile ilgili sıkıntıların evlilik hayatına etkisinin olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet, oluyor	8	4	12
Hayır, olmuyor	5	12	17
Nadiren	4	2	6
Toplam	17	16	33

Tablo 35/51 İş ile ilgili sıkıntıların çalışan ve çalışmayan kadınların evlilik hayatına olası etkileri

Tablo 35/51 İşle ilgili sıkıntıların evlilik hayatına olası etkileri	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Birbirimize daha çok destek oluyoruz	2	0	2
Daha çok tartışma ve olumsuzluk yaşıyoruz.	3	2	5
Beraber üzülüyoruz	0	2	2
Sosyal yaşantımızı olumsuz etkileniyor/beraber planlarımızı iptal ediyoruz	3	2	5
Toplam	8	4	12

İşten kaynaklanan stresin karı koca arasındaki ilişkileri etkileyip etkilemediğini ortaya çıkarmak açısından her iki gruptan kadınlara da 34. soruda iş ile ilgili sıkıntıların evlilik hayatına etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. 8 çalışan

kadın evlilik hayatını etkilediğini, 5 kadın etkilemediğini, 4 kadın da nadiren etkilediğini belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan ise 12 tanesi etkilemediğini, 4 tanesi etkilediğini, 2 kadın da nadiren etkilediğini belirtmiştir. Ankete katılan çalışan kadınların çalışmayan kadınlarla karşılaştırırsak, sayıca daha fazlası iş ile ilgili sıkıntıların evlilik hayatını etkilediği yönünde düşüncelerini bildirmişlerdir.

Bir sonraki soruda biraz daha detaya inilerek, iş ile ilgili sıkıntıların evlilik hayatı üzerine etkilerinin neler olabileceği sorgulanmıştır. En yüksek frekansa sahip cevaplardan biri "daha çok tartışma ve olumsuzluk yaşıyoruz" cevabı olmuştur. Aynı frekansa sahip bir diğer yanıt ise "sosyal yaşantımız olumsuz etkileniyor, beraber yapmış olduğumuz planlarımızı iptal etmek zorunda kalıyoruz" yanıtıdır. Çalışmayan kadınların yanıtlarına baktığımızda yine benzer cevaplar alınmıştır ama frekanslar çalışan kadınlara kıyasla daha azdır. Çalışmayan kadınlar arasında, çalışan kadınlardan farklı olarak kocalarının sıkıntılarını paylaştıklarını, kendilerine dert ettiklerini ve eşleriyle beraber üzüldüklerini söyleyen iki tane kadın vardır.

Bundan sonra sorulan 2 soru ailede ortak mülk alımıyla ilgili sorulardır. Öncelikle çalışan kadınlara ortak mülk alıp almadıkları sorulmuştur. Daha sonra bu ortak mülk alınırkenki kararların kim/kimler tarafından alındığına dair sorular sorulmuştur.

Tablo 39/54 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinde ortak mülk alınıp alınmaması

Tablo 39/54 Ailede ortak mülk alınıp alınmaması	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet alınıyor	7	5	12
Hayır alınmıyor	8	8	16
Toplam	15	13	28

Tablo 40/55 Çalışan ve çalışmayan kadınların ailelerinde ortak mülk alınırken kararların nasıl alındığı

Tablo 40/55 Ortak mülk alınırken kararların nasıl alındığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Eşim bana danışır.	2		
Beraber karar veririz	4	5	9
Ben karar veririm	1		1
Toplam	7	5	12

Çalışan kadınların 7 tanesi ailede ortak mülk alınır derken; 8 tanesi alınmadığını belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan ise 5 tanesi ortak mülk alındığını belirtirken, 8 tanesi alınmadığını söylemiştir. Ortak mülk alınırken kararların nasıl alındığı sorusuna ise 4 kişi beraber karar veririz, 2 kişi eşim bana danışır, 1 kişi de ben karar veririm demiştir. Çalışmayan kadınlardan ailesinde ortak mülk alınan kadınlar kararı beraber verdiklerini belirtmektedirler.

Ankete katılan kadınların kocalarıyla nasıl vakit geçirdikleri beraber neler yaptıkları neleri yapamamaktan şikayetçi olduklarını öğrenmek amacıyla sorulan sorulara baktığımızda, ilk soru eşinin iş çıkışında vaktini nasıl geçirdiğini sorusudur.

Tablo 42/56 Çalışan ve Çalışamayan kadınların eşlerinin işten kaçta çıktıkları

Tablo 42/56 Eşinin iş çıkışı vaktini nasıl değerlendirdiği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Arkadaşları ile beraber dışarıda vakit geçirir	2	4	6
Beraber dışarı çıkarız bir aktiviteye katılırız.			
Eve gelir evde vakit geçirir,televizyon izler, gazete/kitap/dergi okur	12	11	23
Düzenli olarak yaptığı bir aktivitesi/hobisi vardır onunla meşgul olur	3	1	4
Toplam	17	16	33

Çalışan kadınlardan 12 tanesi eşi için: “Eve gelir evde vakit geçirir, televizyon izler, gazete/kitap/dergi okur” yorumunda bulunmuştur. 3 tane çalışan kadın eşinin düzenli olarak yaptığı bir aktivitesinden söz edip, eşinin çoğunlukla bunla meşgul olduğunu belirtmiştir. 2 tane çalışan kadın da arkadaşları ile beraber dışarıda vakit geçirdiğini belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan da 11 tanesi eşinin eve

gelip vaktini evde televizyon izleyip gazete okuyarak geçirdiğini belirmiştir. 4 tane çalışmayan kadın eşinin işten sonra arkadaşları ile vakit geçirdiğini belirtmiştir. 1 tanesi ise eşinin düzenli olarak ilgilendiği bir hobisi ile meşgul olduğunu belirtmiştir. Bu soruya her iki gruptan da hiçbir kadının beraber dışarıya çıkarız ya da beraber bir aktiviteye katılırız türünden bir yanıtı olmamıştır. Ankete katılan kadınların eşleriyle beraber neler yaptıklarını öğrenebilmek için soru direkt olarak daha sonra sorulmuştur.

Tablo 43/57 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri işten çıktıktan sonra beraber yaptıkları şeylerin olup olmadığı

Tablo 43/57 Eşi ile işten çıktıktan sonra beraber yapılan şeylerin olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet, oluyor	11	9	20
Hayır, olmuyor	6	7	13
Toplam	17	16	33

Tablo 44/58 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri işten çıktıktan sonra beraber yaptıkları aktiviteler

Tablo 44/58 Eşinin iş çıkışında beraber yaptıkları aktiviteler	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Arkadaşlarımızla gezmeye gideriz	1	3	4
Sinemaya gideriz	5	1	6
Evde televizyon izleriz		4	4
Beraber spor yaparız	5		5
Yemek yaparız		1	1
Sohbet ederiz		1	1
Yemek yeriz	3	5	8
Beraber dernek faaliyetlerimiz var		1	1
Beraber tatil yaparız	1		1
Maça gideriz	1		1
Alışveriş	1		1
Toplam	17	16	33

Her iki gruptan da kadına eşi ile işten çıktıktan sonra herhangi bir şey yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Çalışan kadınlardan en gelen cevaplar içerisinde en yüksek frekansa sahip cevap eşiyle beraber sinemaya gittiğidir. Bunu eşiyle beraber spor yapan kadınlar takip eder. 3 tane kadın eşiyle beraber yemek yemeyi beraber yaptıkları aktivite olarak belirtmiştir. Çalışmayan kadınların eşleriyle beraber ne yaptıklarına verdikleri yanıtlara bakarsak en yüksek frekansı alan yanıt, "eşimle yemek yeriz" olmuştur, bunu evde beraber televizyon izleriz yanıtı, ve "arkadaşlarımızla beraber gezmeye gideriz" yanıtı izlemektedir. Diğer beraber yapılan faaliyetler frekanslarıyla beraber yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Bundan sonra kadınlara eşleri ile beraber yeterince vakit geçirip geçiremeyecekleri sorulmuştur.

Tablo 45/59 Çalışan kadının eşi ile yeterince vakit geçirip geçiremediği hakkında ne düşündüğü

Tablo 45/59 Eşi ile beraber yeterince vakit geçirebildiğini düşünüp düşünmediği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet, yeterli vakit geçiriyoruz	6	9	15
Hayır, yeterli vakit geçiremiyoruz	11	7	18
Toplam	17	16	33

Çalışan kadınlardan 11 tanesi eşiyle yeterli vakit geçirmediğini düşünmektedir. Çalışan kadınlarda 6 tanesi ise eşiyle yeterli vakit geçirmediğini düşünüyor. Çalışmayan kadınlara bakarsak, 9 tanesi, "evet yeterli vakit geçiriyoruz" derken 7 tanesi "hayır, yeterli vakit geçirmiyoruz" demektedir.

Tablo 46/60 Çalışan ve çalışmayan kadınlar neleri eşleri ile beraber yapamamaktan şikayetçiler

Tablo 46/60 Neleri beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçiler	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Tatile çıkmak	3	3	6
Beraber spor yapmak	3		3
Sinemaya gitmek	3		3
Yürüyüş yapmak		1	1
Beraber gezmek	2	2	4
Daha çok sohbet		2	2
Ev işleri		1	1
Dans etmek		1	1
Toplam	11	10	21

Ankete katılan iki gruptan kadınların da neleri beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçi oldukları sorulmuştur. En yüksek frekansı almış olan yanıta bakarsak çalışan kadınların 3 tanesi tatile çıkamadığından yakınırken, 3 tanesi beraber spor yapmamaktan, 3 tanesi de sinemaya gidememekten yakınmıştır. Çalışmayan kadınlara bakılırsa, burada da yine 3 tane kadın tatile çıkamamaktan yakınmıştır. Bunu en yüksek frekansla sahip eden diğer yanıtlara bakarsak eşleriyle beraber gezememekten ve beraber sohbet edememekten yakınmaktadırlar.

Tablo 47/61 Çalışan ve Çalışmayan kadınların eşlerinin beraber yapamamaktan ya da yapmamaktan şikayetçi oldukları şeylerin olup olmadığı

Tablo 47/61 Eşinin beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçi olduğu şeyler olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Var	5	4	9
Yok	12	12	24
Toplam	17	16	33

Ankete katılan kadınlara, eşlerinin kendileriyle beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçi olduğu şeyler olup olmadığı da sorulmuştur. Eşlerinin kendileriyle beraber yapamamaktan şikayetçi olup olmadıkları sorulduğunda çalışan kadınlardan 12 tanesi eşlerinin böyle bir şikayeti olmadığını söylemiştir. 5 tanesi ise böyle bir şikayeti olduğunu belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan 12 tanesi eşlerinin böyle bir şikayeti olmadığını belirtirken 4 tanesi de böyle şikayetlerinin olduğu yorumunda bulunmuşlardır.

Bir sonraki soruda eşlerin beraber neleri yapamamaktan şikayetçi olduğu sorusuna verilen yanıtlara tablodan bakarsak:

Tablo 48/62 Çalışan ve çalışmayan kadınların eşleri neleri beraber yapmaktan ya da yapmamaktan şikayetçi

Tablo 48/62 Eşi neleri beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçi	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Tatile çıkmak	2	2	4
Beraber spor yapmak	1		1
Yürüyüş yapmak			
Beraber gezmek			
Maça gitmek	1	1	2
Balık tutmak	1		1
Çocuklarla vakit geçirmek		1	1
Toplam	5	4	9

Eşlerin de beraber yapamamaktan şikayetçi oldukları şeylerden biri beraber tatile çıkamamaktır. Çalışmayan kadınların kocaları da benzer nedenlerden dolayı şikayetçi gözükmekteler. Çalışan kadınlarda vakit yetersizliği hem erkeğin hem de kadının çalışıyor olmasından kaynaklanırken, çalışmayan kadınlarda vakit yetersizliği sadece erkek tarafının zamanını sınırlasa da bu eşi olan kadını da dolaylı da olarak etkilemektedir.

Aşağıdaki tabloda, çalışan ve çalışmayan kadınlara evlilikleri ile ilgili olarak sorulan sorulara bakarsak ilk olarak evliliklerinden ne kadar memnun oldukları

sorulmuş ve kadınların önceden belirlenmiş derecelendirmeli seçeneklerden uygun olanını seçmeleri istenmiştir.

Tablo 49/63 Çalışan ve çalışmayan kadınların evliliklerinden memnun olup olmadıkları

Tablo 49/63 Evliliğinizden memnun olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Çok memnunum	6	3	9
Memnunum	6	9	15
Pek memnun değilim	1	1	2
Hiç memnun değilim	2	0	2
Toplam	15	13	28

Çalışan kadınlardan 6 tanesi evliliğinden çok memnun olduğunu belirtmiş, diğer 6 tanesi memnun olduğunu belirtmiş, 2 tanesi hiç memnun olmadığını söylerken, 1 tanesi de pek memnun değilim diye belirtmiştir. Çalışan kadınların evliliklerinden memnun olup olmadıklarını nasıl derecelendirdiklerine bakarsak: 9 kadın memnun olduğunu, 3 kadın çok memnun olduğunu, 1 kadın da pek memnun olmadığını belirtmiştir. İki grup arasında bir karşılaştırma yaparsak çalışan kadınlardan evliliğinden hiç memnun olmayan 2 kişi varken çalışan kadınlarda evliliğinden memnun olmayan kadın anketimizde yer almamaktadır.

Tablo 50/64 Çalışan ve çalışmayan kadınların evliliğinin hangi yönlerinin kendilerini memnun ettiği

Tablo 50/64 Evliliğinin hangi yönden kendisini memnun ettiği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evine bağlı olması	1	3	4
Sadık/dürüst/güvenilir olması	1	1	2
Beni her konuda desteklemesi	1		1
Beni tamamlaması			
Her konuda uyumlu olmamız	2	1	3
Çok iyi iletişimimiz var	2		2
Baskıcı değildir	2	1	3
Kendimi güvende hissetiriyor	1		1
Huzurlu olması	1	2	3
Eğlenceli olması	1		1
Anlayışlı olması	2	1	3
iyi arkadaş	2	1	3
Düzenli bir hayat		1	1
Çocuk sahibi olmak	1	3	4
İstediğim her şeyi yapıyor		1	1
bana değer verip saygı duyuyor		1	1
Toplam	17	16	33

Daha sonra evliliğinden çok memnun yada memnun olan kadınlara evliliğinin hangi yönlerden kendilerini memnun ettiği sorulmuştur. Yine bir önceki soruya bağlı olarak, evliliğinden hiç memnun olmadığını yada biraz memnun olduğunu belirten kadınlara da evliliğinin hangi yönlerden kendisini memnun etmediği sorulmuştur. Tablolara bakıldığında çalışan kadınların memnun olmaları ve çalışmayan kadınların

memnun olma sebepleri açısından bariz farklılıklar gözümüze çarpmamaktadır. Her iki gruptan da kadını evliliğinden memnun bırakan sebepler benzer gözükmektedir.

Tablo 51/56 Evliliğinin hangi yönden kendisini memnun etmediği

Tablo 51/65 Evliğinin hangi yönden kendisini memnun etmediği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Çok seyahat ediyor	1		1
Arkadaşları ile çok geziyor	1		1
Ortak ilgi alanlarımız yok	1		1
Kendimi özel hissettirmiyor	1		1
Maddi Nedenler		1	1
Toplam	4	1	5

Ankete katılan kadınlara evliliğinden memnun olmama sebepleri sorulduğunda çalışan kadınların verdiği cevapların çalışan kadın olması ile pek bir ilişkisi olduğu gözlenmemiştir. Memnun olmama nedenleri ilgisizlik, iletişim kopukluğu gibi nedenlerle bağlantılı gibi ifade edilmiştir ve konu olarak anketin kapsamının dışında yer almaktadır.

Ankete katılan kadınlara evliliklerinin kariyer planlarını etkilediğini düşünüp düşünmedikleri ve eğer etkilediğini düşünüyorlarsa ne şekilde etkilediğini düşündükleri de sorulmuştur.

Tablo 52/66 Çalışan kadınların evliliklerinin kariyer planlarını etkileyip etkilemediği

Tablo 52/66 Evliliğini kariyer planlarını etkileyip etkilemediği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet etkiledi	5	7	12
Hayır etkilemedi	9	6	15
Toplam	14	13	27

Çalışan kadınlardan 9 tanesi evliliğinin kariyer planlarını etkilemediğini düşünürken, 5 tanesi de etkilediğini belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan ise 7 tanesi etkilediğini düşünürken, 6 tanesi etkilemediğini düşünmektedir. Ankete katılan kadınlardan evliliğinin kariyer planlarını etkilediğini düşünenlerin kariyerlerini ne şekilde etkilediklerini düşündüklerini sorduğumuzda aldığımız yanıtlar da aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 53/ 67 Çalışan ve Çalışmayan kadınların evliliklerinin kariyer planlarını ne şekilde etkilediği

Tablo 53/67 Evliliğinin kariyer planlarını ne şekilde etkilediği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Sınavı kazandım ama üniversiteye gidemedim	1		1
Üniversiteye başladım ama evlenince bitiremedim	1		1
Çalıştım ama evlilik olunca bırakmam gerekti		2	2
Çocuk olunca bırakmak zorunda kaldım			
Eşimin ailesi istemedi		1	1
Eşim istemedi		1	1
Evlenince planlarım önemini kaybetti		5	5
Master yapabilirdim	1		1
Daha özgür karar verip daha farklı bir işim olabilirdi	2		2
Yurtdışına gidebilirdim	1		1
Toplam	6	9	15

Verilen cevaplara bakarsak evliliğin çalışan kadınlar ve çalışmayan kadınların planlarında yapmış olduğu etkilerin birbirinden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Çalışan kadınlar eğitimlerinde daha ileri seviyelere götüremediklerini, evlenince girdikleri sorumluluklar nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kaldıklarını

belirtmişlerdir. Yine evliliğin kariyer planlarını etkilediğini düşünen 2 çalışan kadın, evlenmemeleri halinde daha özgür kararlar verebileceklerini, çok farklı işlerde çalışabileceklerini ifade etmişlerdir. Yine çalışan kadınlardan bir tanesi evlenmeseydi bir dönem çalışmak için yurtdışına dahi gitmek isteyeceğini belirtmiştir.

Buna karşın çalışmayan kadınlar işin eğitimle ilgili olan boyutuna dokunmadan evliliklerinin direk çalışmaya hayatlarını engellediğini, kimisi hiçbir zaman çalışamadığını kimisi de evlenmeden önce çalıştığını ama evlenince ya da çocuk sahibi olunca bırakmak zorunda kaldığını belirmiştir.

Sadece çalışmayan kadınlara eşlerinin kendi işleri ve çalışmaları ile ilgili olarak ne düşündükleri sorulmuştur.

Tablo 28.2 Eşlerinin çalışmayan kadınların çalışmaması ile ilgili görüşleri

Tablo 28.2 Eşinin çalışmıyor olması ile ilgili görüşleri	Çalışmayan kadın f
Karışmıyor	14
Memnun	16
Toplam	30

Yukarıdaki tabloya göre 16 kadın eşinin kendi çalışmamasından memnun olduğunu belirtirken; 14 kadın eşinin bu duruma kayıtsız olduğunu belirtmiştir.

Çalışan kadınlara ise eşlerinin bu kadınların işleri ve çalışıyor olmaları ile ilgili olarak ne düşündükleri sorulmuştur.

Tablo 53.1 Eşlerinin çalışan kadınların işleri ile ilgili şikayetleri

Tablo 53.1 Eşinin işi ile ilgili şikayetlerinin sebebi	Çalışmayan kadın f
Çok yorulmam	1
Emeğimin karşılığını almadığımı düşünüyor	2
Çok mesai yapmam	3
Yeterince çalışmadığımı düşünüyor daha çok çalışmamı istiyor.	1
İşimin çok stresli olmasında ve bunu da yansıtmamdan şikayetçi	1
Her saat arayabilmelerinden	1
Kendime ve aileme vakit ayıramamamdan şikayetçi	1
Toplam	10

10 tane çalışan kadın eşlerinin kendi işleriyle ilgili olan şikayetlerini dile getirmiştir. Eşler karılarının çok mesaiyi yapmasından, emeklerinin karşılıklarını alamamalarından, ailesine yeterince zaman ayıramamasından, çok yorulmasından, karısının iş stresini evde kendisine yansıtmasından şikayetçi olduğunu kadınlar belirtmektedir. Bunun haricinde karısının yeterince verimli çalışmamasından şikayetçi olan bir eş de vardır. Çalışan kadınlardan birinin eşi de karısının işi nedeniyle her an aranmasından şikayetçidir.

Çalışan kadınların ayrıca eşlerinin maaşları da sorulmuştur. Buradan elde edilen veriyi kadınların ne kadar kazandığını sorduğumuz sorunun verileriyle birleştirip, iki taraftan hangisinin gelirlerinin fazla olduğu da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 46.1 Eşinin kazancının çalışan kadınla karşılaştırılması

Tablo 46.1 Eşinin Aylık Kazancı	Çalışan kadın f
Kendisinden fazla kazanıyor	9
Kendisinden az kazanıyor	3
Aynı kazanıyorlar	5
Toplam	17

Buradan çıkan sonuçlara göre çalışan kadınların 9 tanesi eşinden az kazanırken, 5 tane çalışan kadın eşiyle hemen hemen eşit maaşa sahip, 3 kadın da eşinden daha fazla maaş almakta yada para kazanmakta.

Her iki gruptan da çalışan ve çalışmayan çocuk sahibi kadınlara çocuklarıyla olan ilişkilerini anlayabilmek amacıyla sorular sorulmuştur.

Çocuklarına hangi konuda yardımcı olduklarını sorduğumuz çalışan ve çalışmayan kadınların cevaplarını tablo 55/68'e bakarak yorumlayabiliriz.

Tablo 55/68 Çalışan ve çalışmayan kadınların çocuklarına hangi konularda yardımcı olduğu

Tablo 55/68 Çocuklarına hangi konularda yardımcı olduğu	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Her konuda	5	11	16
Yardım istedikleri her konuda	1	2	3
Eğitim konusunda	3	2	5
Hayata dair konularda	1		1
Toplam	10	15	25

Çalışan ve çalışmayan kadınlara çocuklarına hangi konularda yardımcı oldukları sorulduğunda her iki gruptan kadın da her konuda yardımcı olmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Yardımın yapıldığı konular çocukların kaç yaşında olduğuna göre değişmektedir. İki grup kadın arasında yine farklılıklar değil benzerlikler söz konusudur.

Tablo 56/69 Çalışan ve çalışmayan kadınların çocuklarınım eğitimleri konusunda yönlendirip yönlendirmediği

Tablo 56/69 Çocukları eğitim konusunda yönlendirir misiniz	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet, yönlendiririm	7	12	19
Diğer(fikir veririm)	1	1	2
Hayır, yönlendirmem	2	2	4
Toplam	10	15	25

Kadınların çocukları eğitim konusunda yönlendirip yönlendirmedikleri de sorulmuştur. Her iki gruptan kadın da çocukları eğitim konusunda yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 57/70 Çocukların eğitimi konusunda ailede kimin yönlendirici olduğu

Tablo 57/70 Eğitim konusunda kimin daha yönlendirici olduğu	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam
Ben	8	11	19
Eşim	1	4	5
İkimiz de	1		1
Toplam	10	15	25

Yukarıdaki tabloda da eğitim konusunda eşinin mi yoksa kendisinin mi daha yönlendirici olduğu sorulmuştur. Her iki gruptan kadınların çoğunluğu kendisinin eğitim konusunda daha yönlendirici olduğunu belirtmiştir.

Tablo 58/71 Çocukların sorunları olduğunda ailede ilk yardım istedikleri kişi

Tablo 58/71 Çocukların sorunları olduğunda ilk yardım istedikleri kişi	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Ben	9	13	22
Eşimden		1	1
Diğer (1) hangi çocuk olduğuna göre değişir	1		1
Diğer (2) fark etmez		1	1
Toplam	10	15	25

Çocukların sorunları olduğunda ilk yardım istedikleri kişinin kim olduğu sorusuna her iki gruptan kadın kendilerinden istedikleri yanıtını vermişlerdir. Yine burada da çalışan/çalışmayan kadın arasında farklı bir durum söz konusu değildir.

Tablo 59/72 Çocuklar küçükken bakımlarını kimin üstlendiği

Tablo 59/72 Çocuklar küçükken onlara kim bakıyordu	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Ben ve anneanne/babaanne	2	1	3
Ben ve bakıcı	3	1	4
Anneannesi	1		1
Babaannesi	1		1
Bakıcı	2		2
Ben/anneanne/bakıcı	1		1
Kreşe Gitti	1		1
Ben		13	13
Toplam	13	15	28

Çocukları küçükken onlara kim bakıyordu sorusuna verilen cevaplara baktığımızda çalışan kadınların hepsi ya bir bakıcıdan yada bir akrabadan-ki genellikle anne yada kayınvalidesinden-yardım aldığını yada kreşe bıraktığını belirmektedirler. Çalışmayan kadınlar ise çocuklarına kendileri bakmakta kendilerinin haricinde bakıcıdan yada yine bir akrabalarından yardım alabilmektedirler.

Tablo 60/73 Annenin bu bakımdan memnun kalıp kalmadığı

Tablo 60/73 Annenin bu bakımdan memnun kalıp kalmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet	9	2	11
d.1 diğer bazen kaldım bazen kalmadım	1		1
Hayır	1		1
Toplam	11	2	13

Tablo 61/74 Bu bakımdan çocukların şikayetinin olup olmadığı

Tablo 61/74 Bu bakımdan çocukların şikayetinin olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet,her zaman	2	1	3
Hayır	7		7
ara sıra	2		2
Toplam	11		11

Çalışan ve çalışmayan kadınlara bu bakımdan memnun kalıp kalmadıkları sorulduğunda, büyük çoğunluğun memnun kaldığını anlamış bulunmaktayız. Çocukların bu bakımdan memnun kalıp kalmadıkları sorulduğunda, çocukların da çoğunlukla memnun kaldığı belirtilmiştir. Ankete katılan kadınlardan hiçbir tanesi bu süreç içerisinde deneyimlediği olumsuz bir hikaye anlatmamıştır.

Bu noktada çalışan ve çalışmayan kadınlara bir de devlet yada işyerlerinin özellikle çalışan kadınlara yardımı olup olmaması hakkındaki düşünceleri sorulmuştur.

Tablo 62/75 Çalışan ve çalışmayan kadınlar devlet ya da işyerlerinin çalışan kadınlara yardımcı olup olmaması gerektiğini düşünüp düşünmedikleri

Tablo 62/75 Devlet yada iş yerlerinin çalışan kadınlara yardımcı olup/olmaması gerektiği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Olmalı	11	15	26
Olmamalı			
Bir fikrim yok			
Toplam	11	15	26

Çalışan yada çalışmayan kadınların tümü, devletin ve iş yerlerinin çocuk bakımı için her türlü destek ve yardımda bulunması gerektiğinde hemfikirdir.

Çocuklarla ilişkilere söz konusu olduğunda aile içinde kimin söz sahibi olduğu da yine önemli ve sorgulanması gereken bir durumdur. Bu bağlamda, ankete katılan kadınlara çocuklarla ilgili konularda ailede kararları kimin aldığı sorulmuştur.

Tablo 63/76 Ailede çocuklarla ilgili konularda kararları alan kişi

Tablo 63/76 Çocuklarla ilgili konularda kararları alan kişi	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Ben	5	2	7
Eşim	1		1
Beraber	5	12	17
(Diğer) küçükken ben büyüdükçe baba		1	1
Toplam	11	15	26

Çocuklarla ilgili konularda kararları eşinin aldığını söyleyen sadece bir çalışan kadın mevcuttur. Bunun haricinde çalışan olsun çalışmayan olsun çocuklarla ilgili kararlar 25 kişinin 17'sinde anne ve baba tarafından beraber alınmaktadır, 7 ailede de sadece anne tarafından alınmaktadır. Bu noktada da kadının çalışan yada çalışmayan kadın olmasının çocukları üstündeki karar hakkı ile bir ilişkisinin olabileceğini söylemek güçtür.

Tablo 64/77 Çalışan yada çalışmayan kadınların çocukları ile yeterince vakit geçirip geçiremedikleri

Tablo 64/77 Çocukları ile yeterince vakit geçirip geçirmediği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet geçiriyorum	3	15	18
Hayır geçirmiyorum	8	8	16
Toplam	11	23	34

Çalışan kadınlara çocukları ile yeterince vakit geçirip geçirmediği sorulduğunda çalışan ve çocuk sahibi olan 11 kadından 8 tanesi hayır geçiremiyorum

derken, 3 tanesi de geçirdiğini belirtmektedir. Çalışmayan kadınların hepsi de çocuklarıyla yeterince vakit geçirebildiğini söylemektedir.

Bölümle ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda, çalışan kadınların bir işte çalışmalarında, "çalışmayı" bir bağımsızlık aracı olarak görmeleri önemli bir yer tutmakta, bunun ardından çalışmayı manevi tatmin ve bir kişisel gelişim aracı olarak gören kadınlar gelmektedir. Çalışan kadınlar arasında hayatlarının bir döneminde çalışmayı bırakmayı düşünen kadınlar sayıca azınlıkta. Çalışan kadınların böyle bir düşüncenin eşiğine getiren neden ise çocukları olduktan hemen sonraki dönem. Burada annelik rollerinin iş hayatları ile çatışmaya başladığı dönemlerin görüşülen çalışan kadınların iş yaşantılarında kırılma noktası olduğu yorumunda bulunabiliriz.

Çalışan kadınların tercih ettiği işlere baktığımızda çoğunlukla seyahat gerektirmeyen işlerde çalışmaktadırlar, her ne kadar bunun kendi tercihleri mi olup olduğunu dile getirip sormamış olsak da, çalışan kadınlar seyahat etmenin sorun yaratıp yaratmayacağını sorduğumuzda, çoğunluk kendisi açısından seyahat etmenin bir sakıncası olmayacağını belirtmiştir. Çalışan kadınların önemli bir kısmı mesaiye kaldığını belirtmiş ve küçük çocukları olan kadınlar dışarıda bırakırsa büyük çoğunluk mesaiye kalmanın da kendisi açısından bir sorun yaratmayacağını belirtmiştir. Çalışan kadınlardan maaş açısından büyük çoğunluğu eşinden az maaş kazanmaktadır ve çoğunun aldığı maaş ihtiyaçlarının anca bir kısmını karşılamaktadır.

Görüştüğümüz çalışan kadınların çok az bir kısmı işinin stressiz olduğunu söylemiştir. Burada gördüğümüz bir başka durumda evlilik hayatı söz konusu olduğunda işle ilgili stresin evlilik hayatını etkileyip etkilemediği sorusuna çalışan kadınların sayıca daha fazlası etkilediği yönünde cevap vermiştir.

Eşiyle beraber yeterince vakit geçirip geçirmediği hakkındaki düşünceleri sorulduğunda çalışan kadınlardan da çalışmayan kadınlardan da aşağı yukarı aynı sayıda olumlu ve olumsuz yanıt gelmiştir. Burada ilginç olan bir nokta var ki her iki gruptan kadın da eşlerinin kendileri ile yeterli vakit geçirip geçirmediği sorulduğunda eşlerinin bu yönde bir şikayeti olduğunu belirten kadın sayısı çok azdır. Çalışmayan kadınlara eşlerinin çalışmamaları ile ilgili bir şikayetlerinin olup olmadığını sorduğumuzda ise eşinin böyle bir şikayeti olduğundan bahseden bir kadına da rastlamamaktayız.

Görüşülen kadınların çocukları ile olan ilişkileri hakkında sorulan sorulara baktığımızda, çalışsın yada çalışmasın çocukları ile eşlerinden daha yakın ilişki içide olan taraf olduklarını söyleyebiliriz. Yine çocukların eğitimi söz konusu olduğunda kadınların yönlendirmesi eşlerine kıyasla daha fazla gibi gözükmektedir. Çalışmayan kadınlar, çocukları küçükken, aynı şehirde yaşadıkları anne yada kayınvalide gibi yakınlarının yardımıyla iş hayatlarını sürdürürken, bu imkana sahip olmayan kadınlar bir bakıcı tutarak iş hayatlarına devam edebilmektedirler. Hem çalışan hem çalışmayan kadınlar, devletin ve iş yerlerinin çalışan anneleri kreşlerle desteklemesi yönünde fikir birliği içindeler.

Bunun yanı sıra görüşmelerden açıkça anlaşılmaktadır ki çalışmayan anneler çocuklarıyla beraber yeterince vakit geçirdiklerini düşünürken; çalışan anneler çocuklarıyla yeterince vakit geçiremediklerinden şikayetçidirler.

3. ARAŞTIRMANIN ÜÇÜNCÜ SORUSUNA YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışan ve çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl değerlendirdikleri serbest zamanlarında nelere vakit ayırmaya çalıştıkları ve bu zaman diliminde neleri yapmaya öncelik verdikleri, hayatlarından genel anlamda memnun olup olmadıkları ve eksikliğini duydukları şeyler varsa bunların çalışan ve çalışmayan kadınlarda ne olduğunun ortaya çıkarılması, benzer yanların yada farklılıkların değerlendirilmesi.

Tablo 66/80 Çalışan ve Çalışmayan kadınlarda ev işlerini kimin yaptığı

Tablo 66/80 Ev işlerini kimin üstlendiği	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Ben	10	22	32
Eşim			
Gündelikçi	4		4
Annem	1		1
Kendim-gündelikçi	9	5	14
Ben ve kızım		3	
Annem ve gündelikçi	1		1
Annem gündelikçi kendim	1		1
Eşim ve ben	3		3
Kendim eşim gündelikçi	1		1
Toplam	30	30	60

Tablo 67/81 Çalışan ve Çalışmayan kadınlar için ev işlerinin yorucu olup olmadığı

Tablo 67/81 Ev işlerinin yorucu olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Çoğunlukla yorucu oluyor	15	12	27
Bazen yorucu oluyor	5	14	19
Hiç yorucu olmuyor	4	4	8
Toplam	24	30	54

Çalışan ve çalışmayan kadınların boş zamanları ve gündelik işleriyle ilgili olarak kendilerine yöneltilen sorulardan biri de ev işlerini kimin üstlendiğidir. Bu soruya çalışan kadınların verdiği yanıtlara bakarsak, en yüksek frekanslı cevap ev işlerini çalışan kadının kendisinin üstlendiğidir. İkinci en yüksek frekanslı cevap ev işlerini kendisi ve gündelikçinin beraber yaptığıdır. Üçüncü en yüksek frekanslı cevap ise ev işlerini sadece gündelikçinin yaptığıdır. Çalışmayan kadınların verdiği cevaplara bakarsak, 22 çalışmayan kadın ev işlerini kendisinin üslendiğini belirtmiştir. 5 çalışmayan kadın kendisi ve gündelikçinin ev işlerini üstlendiğini belirtirken, 3 çalışmayan kadın da kendisi ve kızının ev işlerini yaptığını söylemiştir. Bekar olan çalışan kızlardan aileleri ile yaşayanlar annelerinin de ev işlerini üstlendiğini belirtmiştir. Çalışan kadınlardan sadece 3 tanesi "eşim ve ben ev işlerini beraber yaparız" cevabını vermiştir. Çalışmayan kadınlar da ise bu cevabı hiç verilmemiştir. Yine hem çalışan kadınlarda hem de çalışmayan kadınlarda eşim ev işlerini yapar diyen hiçbir kadın yoktur.

Ev işlerinin yorucu olup olmadığı sorusuna ise cevap olarak çalışan ve çalışmayan kadınlardan sadece 4'er kadın ev işlerinin hiç zor olmadığını söylemişlerdir. Çalışan kadınların 15 tanesi ev işlerinin çoğunlukla yorucu olduğunu düşünürken, çalışmayan kadınların 12 tanesi ev işlerinin çoğunlukla yorucu olduğunu belirtmiştir. Çalışan kadınların 5 tanesi ve çalışmayan kadınlarında 14 tanesi ev işlerinin bazen yorucu olduğunu dile getirmişlerdir.

Eşlerinin ev işlerine katkısının olup olmadığını sorgulamak açısından ankete katlan kadınlara eşlerinin ev işi yapıp yapmadığı kontrol sorusu olarak bu sefer direkt olarak sorulmuştur.

Tablo 69/83 Çalışan ve Çalışmayan kadınların eşlerinin ev işi yapıp yapmadığı

Tablo 69/83 Eşinin ev işi yapıp yapmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Evet	3	4	7
Hayır	5	10	15
Bazen	8	3	11
Toplam	16	17	33

Bu soruya verilen yanıtlara baktığımızda bir önceki sorudan daha farklı sonuçlar çıkmaktadır. Çalışan kadınlardan gelen en yüksek frekanslı cevap eşinin zaman zaman ev işlerine yardımcı olduğudur. 8 çalışan kadının verdiği cevap bu yöndedir. 5 çalışan kadın kocasının kendisine yardım etmediğini belirtirken; 3 çalışan kadın da eşinin ev işi yaptığını belirtmiştir. Çalışmayan kadınların 10 tanesi- bu aynı zamanda en çok frekansı alan yanıttır- eşlerinin ev işi yapmadığını söylerken 4 kadın eşinin kendisine yardımcı olduğunu, 3 kadın da eşinin bazen kendisine yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 70/84 Çalışan ve Çalışmayan kadının eşinin ev işini yardım olarak mı görev olarak mı gördüğü

Tablo 70/84 Eşinin ev işini yardım mı yoksa görev mi olarak mı gördüğü	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Yardım	7	4	11
Görev	4	1	5
Diğer(Zevk)		2	2
Toplam	11	7	18

Yine eşlerinin ev işlerinde kendilerine yardımcı olmayı görev olarak mi yoksa yardım olarak mı gördükleri sorulmuştur. Çalışan kadınlardan 7 tanesi kocalarının ev işi yapmayı kedilerine yardım olarak gördüğünü söylerken, 4 tanesi de görev olarak gördüğünü belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan 4 tanesi eşlerinin bunu kendilerine yardım olarak gördüğünü söylerken, 2 kadın kocasının bunu zevk için yaptığını belirtmiştir.

Tablo 71/85 Çalışan ve Çalışmayan kadınların günlük rutinlerinden hoşnut olup olmadıkları

Tablo 71/85 Günlük rutininden hoşnut olup olmadığı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam F
Çok hoşnutum	2	1	3
Hoşnutum	11	15	27
İdare eder	4	7	11
Hoşnut değilim	8	7	15
Toplam	30	30	60

Kadınlara günlük rutinlerinden hoşnut olup olmadıkları derecelendirilerek sorulan soruda, çalışan kadınlardan gelen en yüksek frekanslı cevap, günlük rutinlerinden hoşnut olduklarıdır. Bunu 8 kadının verdiği "hoşnut değilim" cevabı takip etmektedir. 4 kadın "idare eder" derken 2 kadın da çok hoşnut olduğunu belirtmiştir. Çalışmayan kadınlardan gelen yanıtlara baktığımızda ise en yüksek frekanslı yanıt yine "hoşnutum" cevabıdır. Bunu da aynı frekansa sahip 7'şer kadının verdiği "idare" eder ve "hoşnut değilim" yanıtları izlemektedir. Sadece tek bir çalışmayan kadın hayatından çok hoşnut olduğunu belirtmiştir.

Ankete katılıp yukarıdaki soruya idare eder veya hoşnut değilim yanıtlarını veren kadınların bu hoşnutsuzluklarının nedenini aydınlatmak amacıyla bir sonraki soruda hayatlarında nelerin eksikliklerini hissettikleri sorulmuştur.

Tablo 72/86 Çalışan ve Çalışmayan kadınlar nelerin eksikliğini hissediyorlar

Tablo 72/86 Nelerin eksikliğini hissediyorlar	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Kendime vakit ayıramıyorum (dinlenme, bakım vs.)	7	2	9
Eşime vakit ayıramıyorum	1		1
Çeşitli faaliyet ve aktivitelere katılamaya vaktim olmuyor	6	5	11
Çalışıyor olmak isterdim		4	4
Bir lisan bilmek isterdim	1	2	3
Maddi olanaksızlıklar		2	2
Özgürlüğün rahatlığın eksikliğini hissediyorum	1		1
Hazır sofranın	1		1
Uykunun	1		1
Daha çok tatil daha çok seyahat	2		2
Gece eğlencelerine gitmek isterdim	1		1
Mesleki açıdan daha da uzmanlaşmış olmak isterdim	1		1
iyi bir iş	1		1
Toplam	23	15	38

Çalışan kadınların neyin eksikliğini hissettikleri sorusuna verdikleri en yüksek frekanslı cevap kendilerine ayıracak vakit bulamadıklarıdır. 7 kadın dinlenmeye ve kişisel bakımlarına bile vakit bulamadılarından yakınmışlardır. İkinci en yüksek frekansı alan cevap çalışan kadınların çeşitli aktivitelere ve faaliyetlere zaman bulamadıklarıdır. Üçüncü en yüksek frekansı alan cevap çalışan kadınların seyahat ve tatilin eksikliğini hissettiğidir. Bu 3 cevaba bakarak diyebiliriz ki ankete katılan çalışan kadınlar, çalıştıkları süre haricindeki zamanın yetersizliğinden şikayet ediyorlar. Çalışmayan kadınlara bakıldığında ise yine en yüksek frekansı alan cevap: "çeşitli faaliyet ve aktivitelere katılmaya zaman bulamıyorum" cevabıdır. 4 çalışmayan kadın çalışıyor olmak isterdim derken, ikinci bir dil bilmemenin, maddi olanaksızlıkların ve kendine ayıracak zamanın eksikliğini hisseden 2'şer çalışmayan kadın vardır.

Tablo 73/87 Çalışan ve çalışmayan kadınlara göre içinde yaşadığımız toplumun değer yargılarına göre başarılı kadının tanımı ne olduğu

Tablo 73/87 İçinde bulunduğumuz topluma göre başarılı kadın tanımı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam f
Parası olan	2		2
Kariyer sahibi	3	5	8
İyi bir anne iyi bir eş	2	7	9
İşinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen	7	10	17
iyi eğitim sahibi		2	2
Sosyal yönden aktif bir kadın iyi bir eş iyi bir anne	1	2	3
iyi iş iyi eğitim iyi bir aileye sahip olmalı	2	2	4
Kişiliği gelişmiş işinde de başarılı		2	2
Mülayim,Arka planda kalabilen, hırslı olmayan kadınlar	1		1
işinde ve özel yaşantısında mutlu kadınlar	1		1
şık, statü sahibi, etrafı ile yumuşak geçinebilen kadınlar	3		3
Maddi bağımsızlığı olan kendine yetebilen	1		1
Cinsiyetini kaybetmiş kadın	1		1

Çalışan ve çalışmayan kadınlara, içinde bulunduğumuz toplumun değer yargılarına bakılarak başarılı kadının toplum tarafından yapılan tanımının ne olduğu sorulmuştur: bu soruya çalışan kadınların verdiği yanıtlara bakarsak, "İşinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen kadınlar toplum tarafından başarılı bulunur" cevabını 7 kişi vererek en yüksek frekansı almıştır. Bunu takip eden 2 tane aynı frekansa sahip cevap vardır: bunlardan biri: "şık, statü sahibi, etrafı ile yumuşak

geçinebilen kadınlar toplum tarafından başarılı bulunur" yanıtı diğeri de: "kariyer sahibi kadınlar toplum tarafından başarılı olarak nitelendirilir" cevabıdır. Çalışmayan kadınların verdiği cevaplara bakarsak, en yüksek frekansı alan yanıt yine çalışmayan kadınlarda olduğu gibi: "işinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen kadınlar başarılı olarak nitelendirilir" cevabıdır. Bundan sonraki en yüksek frekansı alan yanıt ise, iyi bir anne aynı zamanda da iyi bir eş olan kadının başarılı olarak nitelendirildiğidir, üçüncü en yüksek frekanslı yanıt da kariyer sahibi kadınların toplum tarafından başarılı bulunduğudur.

Her iki grupta yer alan kadınların çoğunluğu , toplumun bir yandan meslek sahibi olup, işinde başarılı olan aynı zamanda da evini ve ailesini idare edip yönetebilen kadınları başarılı bulduğu görüşünü paylaşmaktadır. Ankete katılan kadınlara göre toplum kadını hem işinde gösterdiği performansa hem de ailesi ile olan ilişkilerindeki başarısına göre bir değer biçmektedir. Kadının iyi bir anne olması iyi bir eş olması ve iyi de bir iş sahibi olması bir kadının başarılı sayılması için adeta 3'ü bir arada olması gereken niteliklerdir.

Bu bölümün genel bir çerçevesini çizersek çalışan kadınlar için ev işleri çoğunlukla altından kalkılması yorucu olabilen işlerdir. Her ne kadar çalışan kadınların evde kadın çalıştırarak bu iş yükün kendileri açısından hafifletmeye çalıştıklarını anlasak da her an evde kadın bulundurmak da çoğu kadın için maliyetli bir durumdur. Ev işleri açısından eşlerin takındığı tutuma göz atarsak, çalışmayan kadınların eşleri ev işlerine çok nadir katkıda bulunurken, çalışan kadınların eşleri

her ne kadar ev işlerini paylaşma da daha aktif gözükseler de bu paylaşımı bir görev değil bir yardım adete bir lütuf olarak görmektedirler.

Çalışmayan kadınların en büyük sıkıntısı vakit yetersizliğidir. Çalışan kadınların hemen hemen çoğu kendine, dinlenmeye ve hobilerine ayıracak zaman bulamamaktan şikayetçidirler. Çalışmayan kadınlar da ise çalışmadıkları için bir pişmanlık söz konusudur. Her iki gruptan kadın da toplumun bir kadından hem işini hem de evini en iyi şekilde idare etmesini beklediğinin farkındadır. Kimisi toplumun bu görüşünü kendi değer yargıları açısından da içselleştirmişken, bazı kadınlar başarılı kadın tanımına daha rölatif yapmaktadırlar, bu kadınlar için bulunduğu konumdan memnun olan mutlu olan her kadın başarılıdır.

Tablo 74/88 Çalışan ve çalışmayan kadının kendi değer yargılarına göre başarılı kadının tanımı

Tablo 74/88 Kendi değer yargılarına göre başarılı kadın tanımı	Çalışan kadın f	Çalışmayan kadın f	Toplam F
Kariyer sahibi		11	11
İyi bir anne iyi bir eş	1	2	3
Mutlu olan kadın	1		1
İşinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen	7	6	13
Sosyal yönden aktif bir kadın iyi bir eş ve anne	1	2	3
iyi eğitimli iyi bir kariyeri olan		2	2
İstediği her şeyi yapmış hedeflerine ulaşmış olan kadınlar	5	3	8
iyi eğitimli ve İşini iyi yapan kadın	1	2	3
Kişiliği gelişmiş işinde başarılı		2	2
Stil sahibi	1		1
işinde ve özel yaşantısında mutlu kadınlar	3		3
Kendini geliştirmiş bir alanda uzmanlaşmış kendine güvenen	6		6
Topluma faydalı	1		1
kültürlü duyarlı empati kurabilen	1		1
Yöneten kadın	1		1
Rutin bir hayatı olmayan sürekli kendini yenileyebilen kendine bakan enerjik kitleleri etkileyebilen bir kadın	1		1
Toplam	30	30	60

Bir önceki soruda toplumun değer yargılarını sorgulattığımız kadınlara bu soruda da kendi başarılı kadın konusundaki kendi öznel düşünceleri sorulmuştur. Çalışan ve çalışmayan kadınlara kendi değer yargılarına göre başarılı kadını nasıl tanımladıklarına bakarsak en yüksek aynı frekansı alan yanıt: "işinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen kadınlar başarılıdır" yanıtıdır; ikinci en yüksek frekanslı yanıt:"kendini geliştirmiş, bir alanda uzmanlaşmış, kendine güvenen kadınlar başarılıdır" cevabıdır. Üçüncü en yüksek frekansı alan cevap: "istediği her şeyi yapmış hedeflerine ulaşmış olan kadınlar başarılıdır" cevabıdır. Çalışmayan kadınların verdiği yanıtlardan frekansı en fazla olan yanıt ise "kariyer sahibi kadınlar başarılıdır" yanıtıdır. İkinci en yüksek frekanslı yanıt: "işinde başarılı olup bir yandan da evini idare edebilen kadınlar başarılıdır" yanıtıdır. Üçüncü en yüksek frekanslı yanıt ise "İstediği her şeyi yapmış hedeflerine ulaşmış olan kadınlar başarılıdır" cevabıdır.

Söz konusu, kadınların kendi değer yargıları olduğunda da verilen cevapların bir önceki soruya verilen cevaplarla benzeştiğini fark edebiliriz.

Aşağıdaki 2 soru sadece çalışan kadınlara sorulmuştur. Bu soruların sorulma amacı çalışan kadınların işten artakalan zamanlarında yaptıkları şeyleri daha ayrıntılı bilmek istememizdir.

Tablo 78.1.a ve Tablo 78.1.b Çalışan kadınların işten çıktıktan sonra vakitlerini nasıl geçirdikleri

Tablo 78.1.a İşten çıktıktan vaktini nasıl geçirdiği	Çalışan kadın f
Ev işi	6
Alışveriş	2
Spor	4
Arkadaş gezmesi	1
Sinema, konser, tiyatro vs	2
kitap, gazete dergi vs.	3
Yemek yaparım	4
Yemek yerim	2
Dans dersi	1
Kurs(yabacı dil /sertifika)	1
Hiç iş yapmam dinlenirim	3
Hayvanlarımla ilgilenirim	1
Toplam	30

Tablo 78.1.b İşten çıktıktan vaktini nasıl geçirdiği	Çalışan kadın f
Ev işi	3
Alışveriş	5
Arkadaş gezmesi	5
Sinema, konser, tiyatro vs	4
Televizyon, gazete vs.	6
Eve getirdiğim işleri yaparım	2
Cafe	3
Fotoğraf	2
Toplam	30

Çalışan kadınlara işten çıktıktan sonra vakitlerini nasıl geçirdiklerini sorduğumuzda verilen cevaplar frekanslarıyla beraber tablo 78.1.a ve tablo 78.1.b de gösterilmiştir. Ankete katılan kadınların ilk olarak verdikleri cevap ilk tabloda ikinci

olarak verdikleri cevaplar da ikinci tablo da yer almaktadır. Çalışan kadınların en yüksek 3 frekanslı cevaplarını belirtmek gerekirse: 6 kişi "ev işleri yaparak; 4 kişi "yemek yaparak";"4 kişi spor yaparak" ve 4 kişi de "kitap, gazete, dergi oku diye cevaplamıştır. Çalışan kadınların ikinci cevaplarına bakarak verdikleri cevapları frekanslarına göre sıralarsak da: 6 kişi "televizyon izlemek"; 5'er kişi "alışveriş yaparak", "arkadaşlarla gezerek", 4 kişi de "sinema, konser, tiyatro izleyerek" demiştir.

Tablo 79.1.a ve Tablo 79.1.b Çalışan kadınların haftasonlarını nasıl geçirdikleri

Tablo 79.1.a Haftasonunda vaktini nasıl geçirdiği	Çalışan kadın f
Alışveriş	1
Spor	2
Arkadaş gezmesi/arkadaşlarla gezmeye giderim	8
Sinema, konser, tiyatro'ya giderim	1
Televizyon izler gazete okurum.	4
Yürüyüş yaparım.	1
Dışarıda yemek yerim.	1
Gezerim	5
Geceleri eğlenmeye giderim	3
Dans dersine giderim	1
Bowling oynarım	1
Çocuklarla vakit geçiririm	1
Sanat kurslarına giderim	1
Toplam	30

Tablo 79.1.b Haftasonunda vaktini nasıl geçirdiği	Çalışan kadın f
Alışveriş yaparım	8
Arkadaş gezmesi	5
Sinema, konser, tiyatro'ya giderim	7
Maça gideriz	1
Sergi gezerim	1
Çocuğumu gezdiririm	2
Kursa giderim	4
Açık havada gezinti	2
Toplam	30

Çalışan kadınlara hafta sonunda nasıl vakit geçirdiklerini sorduğumuzda, verdikleri ilk cevapları frekanslarına göre sıralarsak: 6 kadın "arkadaş gezmesine giderek", 3 kadın "gezerek" derken, geri kalan 2'şer kadın da: "spor yaparak", "televizyon izleyip ve gazete okuyarak", "geceleri eğlenmeye giderek" şeklinde cevaplamıştır. Çalışan kadınların verdikleri ikinci yanıta bakarsak 8 kadın: "alışveriş yaparım" derken; 7 kadın "sinema, konser veya tiyatroya giderim"; 5 kadın da "arkadaş gezmesine giderim" demiştir.

Çalışmayan kadınlara da boş zamanlarında neler yaptıkları sorulmuştur. Aşağıdaki tablolarda da çalışmayan kadınların neler yaptıkları tabloda verilmiştir.

Tablo 65.2.a ve Tablo 65.2.b Çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl geçirdikleri

Tablo 65.2.a Boş zamanlarını nasıl geçirdikleri	Çalışmayan kadın f
Tv izleyip, kitap okuyarak	6
Gezmeye çıkarak	
Günlere giderek	3
Kurslara giderek/el işi vs.	13
Alışveriş, pazar, çarşı	
Ev işleri yaparak	3
Diğer (dernek, vakıf, cemiyet vs. faaliyetlerine katılmak	4
Toplam	30

Tablo 65.2.b Boş zamanlarını nasıl geçirdikleri	Çalışmayan kadın f
Tv izleyip,kitap okuyarak	7
Gezmeye çıkarak	14
Günlere giderek	
Kurslara giderek/el işi vs.	2
Alışveriş, çarşı, Pazar	3
Ev işleri yaparak	2
Diğer (dernek,cemiyet,vakıf vs. faaliyetlerine katılmak	2
Toplam	30

İlk verilen yanıtlara baktığımızda en yüksek frekansı alan yanıt 13 kadının belirttiği gibi, “kurslara gidiyorum” yanıtıdır. 4 kadın, “çeşitli dernek yada vakıfların hayır işlerine katılıyorum” derken, 4 kadın da: “alışveriş, çarşı, pazar yapıyorum” diye ne yaptığını belirtmiştir. İkinci seferde verilen yanıtların en yüksek frekanslı 3 tanesine bakarsak: 14 kadın, “gezmeye çıkarım” ; 7 kadın, “televizyon izlerim , kitap okurum”; 3 kadın da “alışverişe, çarşıya yada pazara giderim” demiştir.

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Teşvikiye Mahallesi'nde oturan ev kadınlarının ve Teşvikiye Mahallesinde çalışan kadınların kendi yaşantılarını nasıl deneyimledikleri, hayata bakış açıları, hayattan beklentileri, aile yaşantıları ve aile içi ilişkilerini ne şekilde sürdürdükleri sorgulanıp sosyal antropolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kadınların yaşantıları hakkında derinlemesine bilgi edinmek için niteliksel yöntemden faydalanılmıştır. Kartopu yöntemiyle ulaşılan kadınlara yaklaşık bir saat süren yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır. Çalışan kadınların çalışma yaşantısına başlayış süreçleri, çalışmayan kadınların ev kadını olma yönünde hayatlarını şekillendiren süreçlerle karşılaştırılmış, bu kadınların eşleriyle olan ilişkileri, aile yaşantıları, çocuklarıyla olan ilişkileri, çalışan kadınların işten geriye kalan zamanlarını nasıl geçirdikleri bunun yanısıra çalışmayan kadınların zamanlarını nasıl geçirdikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar yapılırken, feminist antropolojinin, eleştirel bakış açısından yararlanılmıştır. Kadınların yaşadıkları süreçler ve deneyimler, ilişkilerindeki benimsedikleri tutumlar ve tercihler Türk toplumunun patriyarkal yapısı hesaba katılarak betimlenmeye çalışılmıştır.

Gerçekten de çalışan ve çalışmayan kadınların kendi ağızlarından aktardıklarına baktığımızda, özellikle çalışmayan kadınların hem eğitimlerinin bir sonraki aşamasına devam etme noktasında hem de çalışma hayatına katılmaları söz

konusu olduğunda evli değillerse ailelerinin, evli iseler eşleri ya da eşlerinin ailelerinin karar verici oldukları anlaşılmaktadır.

Ev işleri söz konusu olduğunda bu işlerin çalışsın yada çalışmasın kadınların sorumluluk alanlarında olduğu ve eşlerin kendilerinden yardım istenmediği takdirde bu işlerden uzak kaldıkları anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra hem çalışan kadınlar hem çalışmayan kadınların çocuklar söz konusu olduğunda da kadınların eşlerine göre daha yönlendirici olduklarını söyleyebiliriz. Çocuklar aile içindeki en yakın ilişkileri anneleriyle kurmaktadırlar.

Çalışan ve çalışmayan kadınlar, kesinlikle çalışan anneler için çocuk bakımı söz konusu olduğunda devlet yada iş yerlerinin desteklerinin şart olduğunu düşünmektedirler. Bu yardımlar iş yerine yakın yerlerde açılacak kreşlerden, daha uzun doğum izinlerini kapsamaktadır.

Bu çalışma, yapılandırılmış görüşmede bulunulan kadınların yaşantılarını derinlemesine incelemek suretiyle, bu kadınların yaşantılarında kendi insiyatifleri dışındaki bir takım etkenlerin yaşamlarını nasıl sınırladıklarını anlama imkanını bize sunmaktadır. Bu sınırlamalarda toplumsal kültürümüzdeki ataerkil ideolojinin belirgin izlerini bulabilmekteyiz.

Bir yandan kadınların kendi haklarına ulaşmak için sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gösterdikleri çabalar, bir yandan günümüzdeki kent yaşantısı içerisinde,

hanede sadece erkeğin çalışması ile çekirdek ailenin geçimini sağlamanın giderek daha da zorlaştığı ekonomik koşullar sayesinde kadınların iş yaşamına katılımı giderek artmaktadır. Ataerkil yapı ise bir yandan giderek daha etkili hale gelen feminist bilinç ve zorlaşan ekonomik koşullar neticesinde geleneksel olan ve siyah beyaz gibi net olarak ayrılmış kadın erkek rollerinin aşınmasına göz yummak zorunda kalmaktadır. Buna rağmen kırsal alanda yaşayan kadınların kentlerde yaşayan hemcinsleri kadar bu değişimi deneyimleyemediklerini söyleyebiliriz.

Ülkemizde özellikle kadın bedeni ve kadın cinselliği söz konusu olduğunda ataerkil ideolojinin sert bir duvar gibi yüzümüze çarptığını hissetmekteyiz. Töre cinayetleri sonucu katledilen, bakire olmadığı için eşleri ve eşlerinin aileleri tarafından reddedilip evlerine geri yollanan sonrasında ise aileleri tarafından ölüme mahkum edilen nice genç kızın haberleri gazetelerin ikinci sayfalarında görmeye alışık olduğumuz haberlerden olmaya devam ederken, toplumun her kesimindeki kadınları etkileyecek genel bir değişimin halen çok uzak ufuklarda olduğunu varsaymak kötümserlikten ziyade gerçekçilik olacaktır.

ÖZET

Bu araştırmada, Teşvikiye Mahallesinde oturan çalışmayan kadınların ve çalışan kadınların kendi yaşantılarını nasıl deneyimledikleri, hayata bakış açıları, hayattan beklentileri, aile yaşantıları ve aile içi ilişkilerini ne şekilde sürdürdükleri Türkiye'deki ataerkil kültürel çevre bağlamında ele alınıp sosyal antropolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu araştırmada niteliksel araştırma metotlarından yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak, Teşvikiye mahallesinde oturan 30 çalışmayan kadın ve 30 çalışan kadınla yüzyüze görüşülmüştür. Elde edilen bulgular tablolar haline getirilerek yorumlanmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan, görüşmede bulunulan kadınların yaşantılarında kendi insiyatifleri dışındaki bir takım etkenlerin bu kadınların yaşantılarını nasıl etkilediğini, bazı zamanlarda da yaşantılarını nasıl sınırlandırdığını anlama imkanına sahip olmaktayız. Bu sınırlamalarda toplumsal kültürümüzdeki ataerkil ideolojinin payının altı çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlar, patriyarki, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

In this research, working and non-working women living in the Tesvikiye area were surveyed about how they 'experience' their lives, how they approach and what they expect from their lives, their family relationships and family lives and these were analyzed in the context of the patriarchal cultural environment in Turkey and comparatively investigated in a social anthropological perspective.

Surveying techniques constituted out of qualitative research methods were used on face to face appointments with 30 working and 30 non-working women living in Tesvikiye. Gathered information was then assembled into respective tables and annotated.

Conclusively, we were able to observe how some of the subjects' lives were effected and at times even limited by some factors outside their own will. These limitations may underline the partriarchal construct of our culture.

Key Words: Working women, non-working women, patriarchy, gender

BİBLİYOGRAFYA

Acar, F. (1998), "Türkiye Üniversitelerinde Kadın Öğretim Üyeleri", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 313-320.

Akgökçe, N. (2001), "Kültürel Prizmanın Işığında Farklılıklar", *Yerli bir Feminizme Doğru*, (der. A.İlyasoğlu ve N. Akgökçe), İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 53-76.

Ayata, A.G. (1995) "Türkiye'de kadının siyasete katılımı", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (der. Ş. Tekeli), 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 293-312.

Barlow, K. (2004), "Critiquing the 'Good Enough" Mother: A perspective based on the Murik of Papua New Guinea", *Ethos*, Vol.32, Issue 4, p. 514-537.

Berreman, G.D. (1993), "Sanskritization as female opression in India", *Sex and Gender Hierarchies*, (ed. B.D. Miller), Melbourne, Cambridge University Press, p. 366-390.

Birsen, G. (1999), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, 3.baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.

Bolak, H. (1995), "Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (der. Ş.Tekeli), 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 235-247.

D'andrade, R. (1995), *The development of Cognitive Anthropology*, Cambridge, University of Cambridge Press.

Davis, N.Y. (2003), *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Delphy,C. (1999), *Baş Düşman: Patriarkinin Ekonomi Politiği*, İstanbul, Saf Yayıncılık.

Demirel A., Kayaalp-Bilgin, Z., Kocaman, M., et al. (1999*) Çalısmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi* , Ankara, KSSGM.

DİE- Devlet İstatistik Enstitüsü (1999) *Hane İşgücü Araştırması Sonuçlar* ,Ankara.

Dökmen, Z.(2004), *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul, Sistem Yayıncılık.

Drever, E. (1997), *Using Semi-Structured Interviews in Small-Scale Research,*, Edinburgh, The Scottish Council for Research in Education.

Ecevit, Yıldız (1998) "Türkiye'de Ücretli Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi," *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 267-284.

Franzoi, S. L. (1996), *Social Psychology*. Dubuque, IA: Brown and Benchmark.

Friedle, E. (1975), *Women and Men: An Anthropologist's View*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Ghiglieri, M. P. (2003), *Erkeğin Karanlık Yüzü*, Phoenix Yayınevi, 2003.

Glaser, B. (1978), *Theoretical Sensitivity*, San Fransisco, University of California Press.

Gök, Fatma, (1995), "Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (der. Ş. Tekeli), 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 179-181.

Harris, M. (1993), "The evolution of human gender hierarchies: a trial formulation", *Sex and Gender Hierarchies*, (ed. B.D. Miller), Melbourne, Cambridge University Press, p. 3-32.

Holland, D. C, and Eisenhart, M. A. (1990), *Educated in Romance: Women, Achievement, and College Culture*, Chicago, University of Chicago Press.

İlkkaracan, P. (1998), "Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 155-170.

Kabasakal, H. (1998), "Türkiye'de Üst Düzey Kadın Yöneticilerin Profili", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 303-310.

Kadıoğlu, A. (1998), "Cinselliğin İnkarı: Büyük toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 89-100.

Kağıtçıbaşı,Ç. (1998), "Türkiye'de Kadının Statüsü: Kültürlerarası Perspektifler", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 143-154.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1999) "Türkiye'de Kadının Konumu: İnsanca Gelişme Düzeyi, Eğitim, İstihdam, Sağlık ve Doğurganlık", (der. Z. Rona), *Bilanço 1923-1998* (İstanbul: TÜBA, TSBD, Tarih Vakfı):255-266.

Kandiyoti, D. (1995), "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*,(der. Ş. Tekeli),3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 367-382.

Kandiyoti, D. (1997), *Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler: Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar,* İstanbul*,* Metis Yayınları.

Kılıç, Z. (1998), "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 347-360.

Kottak, P. (2000), *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, İstanbul, Ütopya Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2001), "Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet", *Yerli bir Feminizme Doğru*, (der. A.İlyasoğlu ve N. Akgökçe), İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 259-280.

Miller, B.D. (1993), "The Anthropology of Sex and Gender Hierarchies", *Sex and Gender Hierarchies*, (ed. B.D. Miller), Melbourne, Cambridge University Press, p. 3-32.

Moir, A. & Jessel,D. (2000), *Beyin ve Cinsiyet*, İstanbul, Pencere Yayınları.

Moore, H.L. (1988), *Gender And Status: Explaining the Position of Women, Feminism and Anthropology*, Cambridge,Cambridge Polity Pres.

Okin, S.M.(1988), "Gender, the Public and the Private", *Feminism and Politics*, (ed. A. Phillips, Oxford, Oxford University Pres.

Oktik, N. (2001), "Tarladan Turizm Sektörüne", *Yerli bir Feminizme Doğru*, (der. A.İlyasoğlu ve N. Akgökçe), İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 205-226.

Oktik, N. (2003), "Köy, Kasaba ve Kentte Kadın Olmak: Muğla Bölgesi'nde Kadının Değişen Konumu" *Kadın Yaşantıları,* (der. A. Yaraman), İstanbul, Bağlam Yayınları.

Öncü, Ayse. (1982) "Uzman Mesleklerde Türk Kadını," (der. N.Abadan-Unat), *Türk Toplumunda Kadın*, (Ankara:Türk Sosyal Bilimler Derneği): 271-286.

Özar, S., Eyüpoğlu, A., Tufan-Tanrıöver, H. (2000) *Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları* Ankara, KSSGM.

Özbay, F. (1995), "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (Ş.Tekeli), 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 117-129.

Özbay, F. (1998), "Türkiye'de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 155-172.

Rowbothham, S. (1973), *Hidden from History*, London, Pluto Publications.

Sapiro, V. (1998), "Feminist Studies and Political Science", *Feminism and Politics*,(ed. A. Phillips), Oxford, Oxford University Pres.

Seymour, S. (2004), "Multiple Caretaking of Infants and Young Children: An area in Critical Need of a Feminist Psychological Anthropology", *Ethos*, Vol. 32, Issue 4, p.538-556.

Sirman, N. (1995), "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi, *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (der. Ş. Tekeli), 3. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 247-277.

Sproull, N. L. (1988), *Handbook of Research Methods: a guide for practioners and students in the social science,* London*,* The Scarecrow Press.

Stanley, L. & Wise S. (1995), "Feminist Araştırma Sürecinde Metot, Metodoloji, ve Epistemoloji", *Kadın Araştırmalarında Yöntem*, (der. N. Akgökçe & S. Çakır), İstanbul, Sel Yayıncılık.

Stone, L. & McKee, P. (2000), "Gendered Futures: Student Visions of Carreer and Family on a College Campus", *Anthropology & Education Quarterly,* S31(1), s 67-89.

Sümer, S. (2001), "Modern Kadınlar, Çatışan Talepler, Farklı "Çözümler", *Yerli bir Feminizme Doğru*, (der. A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe), İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 107-120.

Tan, M., (2000), "Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği", *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, İstanbul, TUSİAD S.21, s.111.

Tekeli, Şirin (1998), "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi Üzerine Bir Deneme", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (der H. Mirzaoğlu), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s. 337-346.

White, J. (2000), "İslami Moda", Çağlar Keyder (der.) *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, (der. Ç. Keyder),İstanbul, Metis Yayınları.

Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 3. baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.

EK - 1

KAP 1/Çalışan Kadınlar Anketi

A.Kimlik Bilgileri:

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz?

   1( )evli 2( )bekar 3( )boşanmış 4( ) dul
3. Hanenizde kaç kişi var?
4. Sizinle akrabalık düzeyleri nedir?
5. Eğitim durumunuz?

   1( ) lise mezunu
   2( ) yüksekokul mezunu
   3( ) üniversite mezunu
   3( ) yüksek lisans
   4( ) doktora
   5( ) diğer
6. (**Üniversite veya yüksekokul mezunuysa),** Hangi okul ve hangi bölümden mezunsunuz?

B. Ebeveynleri ve Okul Hayatı:

7. Annenizin eğitim durumu?
8. Annenizin mesleği?
9. Babanızın eğitim durumu?
10. Babanızın mesleği?
11. Lise yıllarında nasıl bir öğrenciydiniz?

    1( ) çok başarılı
    2( ) başarılı
    3( ) normal
    4( ) vasat
    5( ) kötü
    6( ) diğer

12. Okul yıllarınızda kariyerinizle ilgili hedefleriniz var mıydı?

    1( ) vardı 2( ) yoktu

13. **(Varsa),** Kariyerinizle ilgili ne tür hedefleriniz vardı? (detaylı)

14. Öğrencilik yıllarınızda hiç çalıştınız mı?
    1( ) çalıştım 2( ) çalışmadım

15. **(Evetse)** Neden çalışmayı tercih ettiniz?

16. **(16-19. sorular üniversite mezunlarına sorulacak!!!)** Bölümünüzü isteyerek mi seçtiniz?

    1( ) evet 2( ) hayır

17. **(Yanıt hayırsa sorulacak)** Nasıl oldu da bu bölüme girdiniz biraz açıklar mısınız?

18. Asıl okumayı istediğiniz bölüm neydi?

19. Okuduğunuz bölümü seçerken ailenizin tutumu nasıl olmuştu?

20. Eğitiminizi tamamladıktan sonra hemen çalışmaya başladınız mı?

    1( ) evet 2( ) hayır

21. **(Hayırsa 21 .ve 22. sorular sorulacak, Evetse 23. soruya geçilecek)** Niye hemen çalışmaya başlamadınız?

22. Ailenizin çalışmanız konusundaki düşünceleri nelerdi?

C.Çalışma Hayatı ile İlgili Sorular

23. Mesleğinizi nedir?

24. Çalışmayı istemenizin temel nedeni nedir?

25. Şu anki işinizden memnun musunuz?

    1( ) çok memnunum
    2( ) memnunum
    3( ) biraz memnunum
    4( ) memnun değilim
    5( ) diğer

26. **(3,4 yada 5 işaretlenmişse 26 ve 27. soru sorulacak; 1 ya da 2 işaretlenmişse 29. soru sorulacak!!!)** Niye memnun değilsiniz?

27. İş değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

28. **(Evetse)** Nasıl bir işte çalışmak istiyorsunuz biraz anlatır mısınız? (Detaylı)

29. İşinizin hangi yönleri sizi memnun etmekte?

30. Çalışmayı bırakmayı hiç düşündünüz mü?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

31. **(Evetse)** Böyle bir karar almanızda ne etkili oldu?

32. Sonra niye vazgeçtiniz?

33. Kariyerinizle ilgili şu anki hedefleriniz nelerdir?

34. İşiniz seyahat gerektiriyor mu?

    1( ) sık sık gerektiriyor 2( )nadiren gerektiriyor 3( ) hiç gerektirmiyor

35. Seyahat etmeniz herhangi bir açıdan sorun yaratır mı?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

36. (**Evetse**) Seyahat etmeniz neden sorun yaratır?

37. Mesaiye kalmanız gerekiyor mu?

    1( ) sık sık 2( ) bazen 3( ) hayır

38. **(Evetse)** Mesaiye kalmanız sorun olur mu?

    1( ) evet 2( ) bazen 3( ) hayır

39. **(Evet yada Bazense)** Mesaiye kalmanız neden sorun olur?

40. Aylık geliriniz ne kadar?

    1 ( ) 500-750 milyon
    2 ( ) 750- 1 milyar
    3 ( ) 1.000 - 1.500
    4 ( ) 1.500 - 2.000
    5 ( ) 2.000 - 2.500
    6 ( ) 2.500 - 3.000
    7 ( ) 3.000 - 3.500

8 ( ) 3.500 - 4.000
9 ( ) 4.000 - 4.500
10 ( ) 4.500 – 5.000
11 ( ) 5.000 – ve üstü

41. Kendi kazandığınız parayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

42. Kazandığınız para kişisel harcamalarınızın ne kadarını karşılayabiliyor ?

1( ) tümünü
2( ) bir kısmını karşılıyor
3( ) çoğunu karşılıyor

43. Sizce, işiniz ne kadar stresli?

1( ) çok stresli
2( ) stresli
3( ) az stresli
4( ) stressiz

44. **(1 ve 2 işaretlendiyse sorulacak)** Bu stresle nasıl başa çıkıyorsunuz?

45. İşten çıktıktan sonra kaçta evde oluyorsunuz?

Dikkat! Evli değilse F bölümüne geçilecek.
Boşanmış ama çocukları varsa E bölümüne geçilecek.

D.Eşiyle ilgili Sorular

46. Eşinizin aylık kazancı ne kadar?

1 ( ) 500-750 milyon
2 ( ) 750- 1 milyar
3 ( ) 1.000 - 1.500
4 ( ) 1.500 - 2.000
5 ( ) 2.000 - 2.500
6 ( ) 2.500 - 3.000
7 ( ) 3.000 - 3.500
8 ( ) 3.500 - 4.000
9 ( ) 4.000 - 4.500
10 ( ) 4.500 – 5.000
11 ( ) 5.000 – ve üstü

47. Kaç senelik evlisiniz?

48. Eşiniz eve geldiğinde stresli oluyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) bazen

49. **(1 ya da 3 işaretlendiyse sorulacak)** Böyle zamanlarda eşinize nasıl davranıyorsunuz?

50. İş ile ilgili sıkıntılar sizin evlilik hayatınızı etkiliyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır

51. **(Evetse)** Ne şekilde etkilediğinden bahseder misiniz?

52. Eşiniz sizin işinizle ilgili ne düşünüyor?

53. **(1 ve 2 işaretlendiyse sorulacak)** Ne tür şikayetleri oluyor?

54. Ailenizde ortak mülk alınıyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır

55. **(Evetse)** Ortak mülk alınırken kararları nasıl alıyorsunuz?

56. Eşiniz işten çıktıktan sonra vaktini nasıl geçirir?

57. İşten çıktıktan sonra eşinizle beraber yaptığınız şeyler var mı?

1( ) evet 2( ) hayır

58. **(Varsa)** Beraber neler yaparsınız?

59. Eşinizle beraber yeterince vakit geçirebildiğinizi düşünüyor musunuz?

1( ) evet 2( ) hayır

60. **(Varsa)** Neleri beraber yapamamaktan yada yapmamaktan şikayetçisiniz?

61. Eşinizin böyle bir şikayeti var mı?

1( ) var 2( ) yok

62. **(Varsa)** O sizinle neleri yapmaktan yada yapamamaktan şikayetçi oluyor?

63. Evliliğinizden memnun musunuz?

1( ) çok memnunum
2( ) memnunum
3( ) pek memnun değilim
4( ) hiç memnun değilim

64. **(1 ve 2. seçenekler işaretlendiyse sorulacak)** Hangi yönlerden evliliğiniz sizi memnun ediyor?

65. **(3 veya 4. seçenekler işaretlendiyse sorulacak)** Niye evliliğinizden memnun değilsiniz?

66. Evliliğinizin geçmişte yaptığınız kariyer planlarını etkilediğini düşünüyor musunuz?

    1( ) evet 2( ) hayır

67. **(Evetse)** Evliliğinizin geçmişte yaptığınız kariyer planlarınızı nasıl etkilediğini anlatabilir misiniz?

E.Çocuklarıyla İlgili Sorular:

68. Çocuklarınıza hangi konularda yardımcı olursunuz?

69. Çocukları eğitim konusunda yönlendirir misiniz?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

70. **(Evetse)** Çocukların eğitimi konusunda eşiniz mi siz mi daha yönlendiricisiniz?

    1( ) ben 2( ) eşim 3( ) ikimiz de

71. Çocuklarınız bir sorunları olduğunda ilk olarak kime giderler?

    1( ) bana 2( ) babalarına 3( ) diğer

72. Çocuklarınız küçükken onlara kim bakıyordu?

    1( ) ben
    2( ) babası
    3( ) anneannesi
    4( ) babaannesi
    5( ) bakıcı
    6( ) diğer

73. Bu bakımdan memnun kaldınız mı?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

74. Çocukların şikayeti olur muydu?

    1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

75. Devlet yada iş yerleri çalışan kadınların çocukları konusunda yardımcı olmalılar mı?

    1( ) olmalı
    2( ) olmamalı
    3( ) bir fikrim yok
    4( ) diğer

76. Çocuklarla ilgili konularda kararları kim alır?

1( ) ben 2( ) eşim 3( ) beraber 4( ) diğer

77. Çocuklarınızla yeterince vakit geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

F.Boş zamanlar ve Gündelik İşlerle İlgili Sorular:

78. İşten çıktıktan sonra neler yaparsınız?

79. Hafta sonları neler yapıyorsunuz?

80. Ev işlerini kim/kimler yapıyor?

1( ) ben
2( ) Eşim
3( ) Gündelikçi
4( ) Annem
5( ) Kendim-Gündelikçi
6( ) Ben ve kızım
7( ) Annem ve Gündelikçi
8( ) Annem-Gündelikçi-Kendim
9( ) Eşim ve Ben
10( ) Kendim - eşim - gündelikçi

81. **(Sadece kendisi yapıyorsa)** Ev işleri yorucu oluyor mu?

1( ) çoğunlukla yorucu oluyor 2( ) bazen yorucu oluyor 3( ) hiç yorucu olmuyor

82. **(Gündelikçi geliyorsa)** Gündelikçi ne kadar sıklıkta geliyor?

1( ) her gün
2( ) gün aşırı
3 ( ) haftada 3 kez
4 ( ) haftada 2 kez
5 ( ) haftada 1 kez
6 ( ) 15 günde 1

83. Eşiniz ev işi yapar mı?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) bazen

84. € Bunu yardım olarak mı görüyor yoksa görev olarak mı?

1( ) yardım 2( )görev

85. Günlük rutininizden hoşnut musunuz?

1( ) çok hoşnutum
2( ) hoşnutum
3( ) idare eder
4( ) hoşnut değilim

86. **(Hoşnut değilse)** Nelerin eksikliğini hissediyorsunuz?

87. İçinde bulunduğumuz toplumda "başarılı" diye nitelendirilebilmesi için, bir kadının neleri başarması gerekiyor?

88. Sizin bir kadını hayatta başarılı saymanız için neyi veya neleri mutlaka başarmış olması gerekmektedir?

EK - 2

KAP 2/Çalışmayan Kadınlar Anketi:

A.Kimlik Bilgileri:

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz?

   1( )evli 2( )bekar 3( )boşanmış 4( ) dul
3. Hanenizde kaç kişi var?
4. Sizinle akrabalık düzeyleri nedir?
5. Eğitim durumunuz?

   1( ) lise mezunu
   2( ) yüksekokul mezunu
   3( ) üniversite mezunu
   4( ) yüksek lisans
   5( ) doktora
   6( ) diğer

6. (**Üniversite veya yüksekokul mezunuysa),** Hangi okul ve hangi bölümden mezunsunuz?

B. Ebeveynleri ve Okul Hayatı:

7. Annenizin eğitim durumu?
8. Annenizin mesleği?
9. Babanızın eğitim durumu?
10. Babanızın mesleği?
11. Lise yıllarında nasıl bir öğrenciydiniz?

    1( ) çok başarılı
    2( ) başarılı
    3( ) normal
    4( ) vasat
    5( ) kötü
    6( ) diğer

12. Okul yıllarınızda kariyerinizle ilgili hedefleriniz var mıydı?

    1( ) vardı 2( ) yoktu

13. **(Varsa),** Ne tür hedefleriniz vardı? (detaylı)

14. Öğrencilik yıllarınızda hiç çalıştınız mı?
    1( ) çalıştım 2( ) çalışmadım

15. **(Evetse)** Neden çalışmayı tercih ettiniz?

16. **(16-19. sorular üniversite mezunlarına sorulacak!!!)** Üniversitede okuduğunuz bölümü isteyerek mi seçtiniz?
    1( ) evet 2() hayır

17. **(Yanıt hayırsa sorulacak)** Nasıl oldu da bu bölüme girdiniz biraz açıklar mısınız?

18. Asıl okumayı istediğiniz bölüm neydi?

19. Okuduğunuz bölümü seçerken ailenizin tutumu nasıl olmuştu?

20. Çalışmayı hiç düşünmüş müydünüz?

    1( ) evet 2() hayır 3( ) diğer

21. **(Evetse)** Niye vazgeçtiniz?

22. Çalışmadığınız için pişmanlık duyuyor musunuz?

23. Ailenizin çalışmanız konusunda fikirleri neydi?

24. Herhangi bir yerden geliriniz var mı?

    1( ) evet 2() hayır

25. **(Varsa 26. ve 27. sorular sorulacak)** Gelir kaynağınız nedir?

26. Bu geliri nasıl değerlendiriyorsunuz?

27. Kendinize yapacağınız harcamalar için parayı nasıl temin ediyorsunuz?

Dikkat! Evli değilse E Bölümüne geçilecek
Boşanmış ama çocukları varsa D bölümüne geçilecek

C.Eşiyle ilgili Sorular

28. Eşiniz kaç yaşında?

29. Eşinizin mesleği nedir?

30. Eşinizin aylık kazancı nedir?

1 ( ) 500-750 milyon
2 ( ) 750- 1 milyar
3 ( ) 1.000 - 1.500
4 ( ) 1.500 - 2.000
5 ( ) 2.000 - 2.500
6 ( ) 2.500 - 3.000
7 ( ) 3.000 - 3.500
8 ( ) 3.500 - 4.000
9 ( ) 4.000 - 4.500
10 ( ) 4.500 – 5.000
11 ( ) 5.000 – ve üstü

31. Kaç senelik evlisiniz?

32. Eşiniz eve geldiğinde stresli oluyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) bazen

33. **(1 ya da 3 işaretlendiyse sorulacak)** Böyle zamanlarda eşinize nasıl davranıyorsunuz?

34. İş ile ilgili sıkıntılar evlilik hayatınızı etkiliyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır

35. **(Evetse)** Ne şekilde etkilediğinden bahseder misiniz?

36. Eşinizin çalışmıyor olmanızla ilgili düşünceleri nedir?

37. Eşinizin sizin çalışmamanızla ilgili bir şikayeti var mı?

1( ) evet 2( ) hayır

38. **(Varsa)** Ne gibi bir şikayeti var?

39. Ailenizde ortak mülk alınıyor mu?

1( ) evet 2( ) hayır

40. (Evetse) Ortak mülk alınırken kararları nasıl alıyorsunuz?

41. Eşiniz işten kaçta çıkıyor?

42. Eşiniz işten çıktıktan sonra vaktini nasıl geçirir?

43. Eşiniz işten çıktıktan sonra beraber yaptığınız şeyler var mı?

    1( ) evet 2( ) hayır

44. **(Varsa)** Beraber neler yaparsınız?

45. Eşinizle beraber yeterince vakit geçirebildiğinizi düşünüyor musunuz?

    1( ) evet 2( ) hayır

46. Eşinizle beraber yapmamaktan yada yapamamaktan şikayetçi olduğunuz şeyler var mı?

    1( ) var 2( ) yok

47. **(Varsa**) Neleri beraber yapamamaktan yada yapmamaktan şikayetçisiniz?

48. Eşinizin böyle bir şikayeti var mı?

    1( ) var 2( ) yok

49. **(Varsa)** O sizinle neleri yapmaktan yada yapamamaktan şikayetçi oluyor?

50. Evliliğinizden memnun musunuz?

    1( ) çok memnunum
    2( ) memnunum
    3( ) pek memnun değilim
    4( ) hiç memnun değilim

51. **(1 ve 2. seçenekler işaretlendiyse soulacak)** Hangi yönlerden evliliğiniz sizi memnun ediyor?

52. **(3 veya 4. seçenekler işaretlendiyse sorulacak)** Niye evliliğinizden memnun değilsiniz?

53. Evliliğinizin geçmişte yaptığınız kariyer planlarını etkilediğini düşünüyor musunuz?

    1( ) evet 2( ) hayır

54. **(Evetse)** Evliliğinizin geçmişte yaptığınız kariyer planlarınızı nasıl etkilediğini anlatabilir misiniz?

D.Çocuklarıyla İlgili Sorular:

55. Çocuklarınıza hangi konularda yardımcı olursunuz?

56. Çocukları eğitim konusunda yönlendirir misiniz?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

57. **(Evetse)** Çocukların eğitimi konusunda eşiniz mi yoksa siz mi daha yönlendiricisiniz?

1( ) Ben 2( ) eşim

58. Çocuklarınız bir sorunları olduğunda ilk olarak kime giderler?

1( ) bana 2( ) babalarına 3( ) diğer

59. Çocuklarınız küçükken onlara kim bakıyordu?

1( )ben
2( )babası
3( )anneannesi
4( )babaannesi
5( )bakıcı
6( )diğer

60. Bu bakımdan memnun kaldınız mı?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

61. Çocukların şikayeti olur muydu?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

62. Devlet yada iş yerleri çalışan kadınların çocukları konusunda yardımcı olmalılar mı?

1( ) olmalı
2( ) olmamalı
3( ) bir fikrim yok
4( ) diğer

63. Çocuklarla ilgili konularda karaları kim alır?

1( )ben 2( )eşim 3( )beraber 4( )diğer

64. Çocuklarınızla yeterli vakit geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

E.Boş Zamanlar ve Gündelik İşlerle İlgili Sorular:

65. Boş zamanlarınızda neler yaparsınız?

66. Ev işlerini kim/kimler yapıyor?

1( ) kendim
2( ) eşim
3( ) gündelikçi
4( ) annem
5( ) diğer

67. **(Tamamen kendisi yapıyorsa)** Ev işleri sizin için yorucu oluyor mu?

1( ) çoğunlukla yorucu oluyor 2( ) bazen yorucu oluyor 3( ) hiç yorucu olmu

68. **(Eve gündelikçi geliyorsa)** Ne kadar sıklıkta geliyor?

1( ) her gün
2( ) gün aşırı
3 ( ) haftada 3 kez
4 ( ) haftada 2 kez
5 ( ) haftada 1 kez
6 ( ) 15 günde 1

69. **€(Eğer eşim yardım eder dediyse 69 ve 70. sorular sorulmayacak!)** Eşiniz ev işi yapar mı?

1( ) evet 2( ) hayır 3( ) diğer

70. **€** Bunu yardım olarak mı görüyor yoksa görev olarak mı?

1( ) yardım 2( )görev 3( ) diğer

71. Günlük rutininizden hoşnut musunuz?

1( ) Çok hoşnutum.
2( ) hoşnutum
3( ) idare eder
4( ) hoşnut değilim

72. **(Hoşnut değilse)** Nelerin eksikliğini hissediyorsunuz?

73. İçinde bulunduğumuz toplumda "başarılı" diye nitelendirilebilmesi için, bir kadının neleri başarması gerekiyor?

74. Sizin bir kadını hayatta başarılı saymanız için neyi veya neleri mutlaka başarmış olması gerekmektedir?

EK - 3

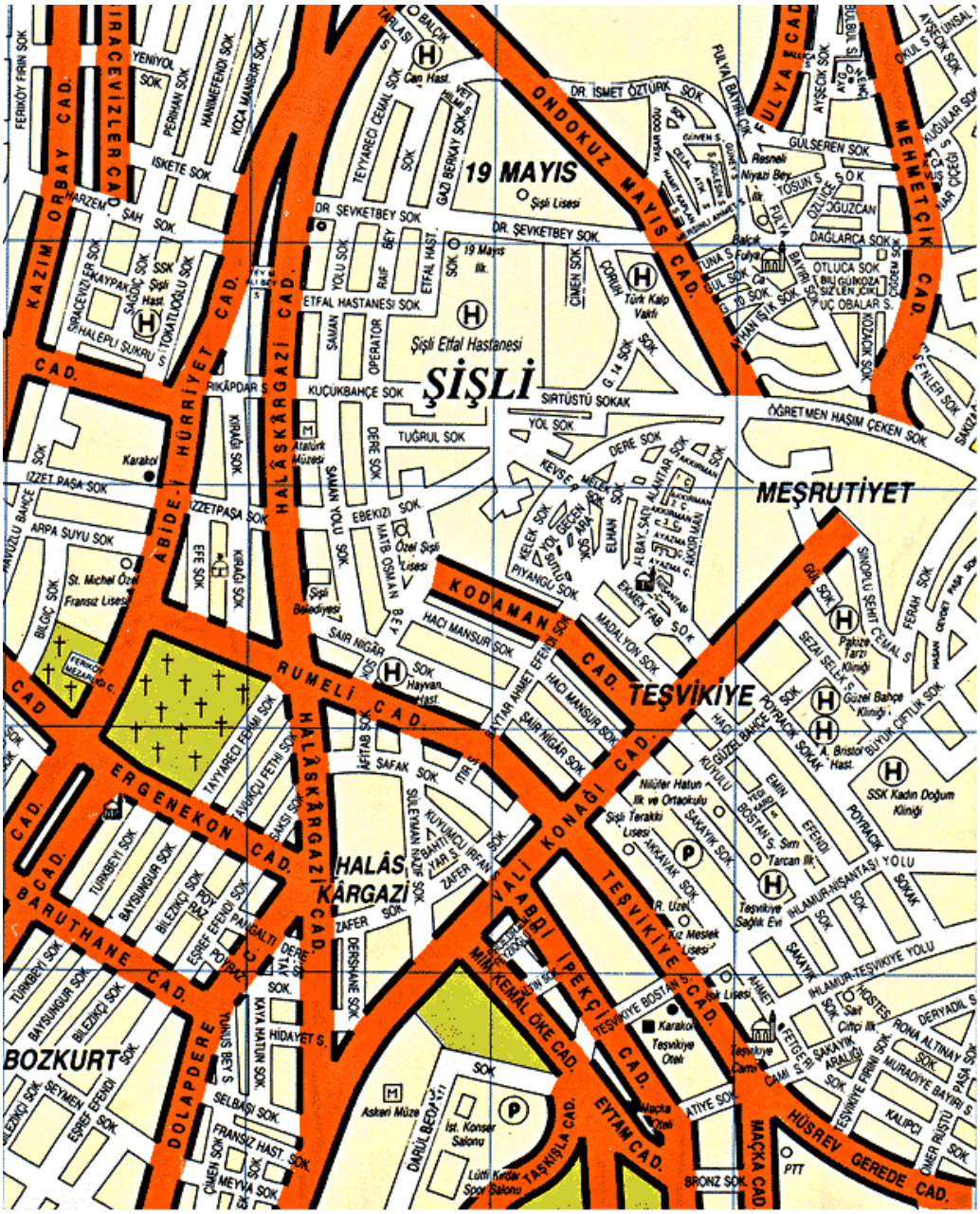
ŞİŞLİ
19 MAYIS
MEŞRUTİYET
TEŞVİKİYE
HALÂSKÂRGAZİ
BOZKURT
ONDOKUZ MAYIS CAD.
KAZIM ORBAY CAD.
ABİDE-İ HÜRRİYET CAD.
HALÂSKÂRGAZİ CAD.
RUMELİ CAD.
ERGENEKON CAD.
BARUTHANE CAD.
KODAMAN CAD.
VALİ KONAĞI CAD.
ABDİ İPEKÇİ CAD.
MİMKEMAL ÖKE CAD.
EYTAM CAD.
HÜSREV GEREDE CAD.
MEHMETÇİK CAD.
FULYA CAD.
Şişli Etfal Hastanesi
Şişli Lisesi
Atatürk Müzesi
Askeri Müze
İst. Konser Salonu
Lütfi Kırdar Spor Salonu
Karakol
Teşvikiye Camii
Teşvikiye Hastanesi
Teşvikiye Sağlık Evi
Teşvikiye Otobüs Durağı
Karakol Teşvikiye Oteli
Nişantaşı Üniversitesi
Nişantaşı Teşvikiye Lisesi
Şişli Terakki Lisesi
Nişantaşı Anadolu Lisesi
Nişantaşı Kız Meslek Lisesi
Nişantaşı İlk ve Ortaokulu
Tarcan İlk.
Çiftçi İlk.
Resneli Niyazi Bey İlk.
19 Mayıs İlk.
Fransız Hast.
Şişli Hast.
Çağ Hast.
Türk Kalp Vakfı
A. Bristol Büyük Hast.
SSK Kadın Doğum Kliniği
Güzel Bahçe Kliniği
Paksoy Tarzı Kliniği
Hayvan Hast.
Özel Şişli Vak'a Osman Bey Lisesi
St. Michel Özel Fransız Lisesi
Şişli Belediyesi
PTT
Yeşilçam Sok.
Abdi İpekçi Cad.
Teşvikiye Cad.
Maçka Cad.
Dolapdere
Ferikköy Fırın Sok.
Yeniyol Sok.
Iracevizler Cad.
Perihan Sok.
Hanımefendi Sok.
Koca Mansur Sok.
Iracevizler Sok.
Kaypakoğlu Sok.
Halepli Şükrü Sok.
Rıkâpdar
Kuçukbahçe Sok.
Tuğrul Sok.
Ebekızı Sok.
Arpa Suyu Sok.
İzzetpaşa Sok.
Bilgiç Sok.
Hacı Mansur Sok.
Sair Nigâr Sok.
Madalyon Sok.
Piyangu Sok.
Ekmek Fab. Sok.
Sinoplu Şehit Cemal Sok.
Güneş Sok.
Ferah Sok.
Poyracık Sok.
Güzel Bahçe Sok.
Çiftlik Sok.
Emin Bostan Sok.
Akkavak Sok.
Sakayık Sok.
Ihlamur-Nişantaşı Yolu
Ihlamur-Teşvikiye Yolu
Rona Altınay Sok.
Muradiye Bayırı Sok.
Kalıpçı Sok.
Derya Dil Sok.
Aytaç Sok.
Bronz Sok.
Ötüken Sok.
Kuyumcu İrfan Bey Sok.
Süleyman Bahri Yar Sok.
Zafer Sok.
Dershane Sok.
Hidayet Sok.
Selbaşı Sok.
Meyva Sok.
Fransız Hast. Sok.
Çimen Sok.
Operatör Sok.
Etfal Hastanesi Sok.
Dr. Şevketbey Sok.
Dr. İsmet Öztürk Sok.
Gülseren Sok.
Yosun Sok.
Dağlarca Sok.
Otluca Sok.
Uç Obalar S.
Öğretmen Haşim Çeken Sok.
Şenler Sok.
Sırtüstü Sokak
Yol Sok.
Dere Sok.
Keyse Sok.
Elhan Sok.
Gülen Sok.
Kelek Sok.
Sair Nigâr Sok.
Hacı Mansur Sok.
Safak Sok.
Aşçıbaşı Sok.
Kütüphane Sok.
Tayyareci Fehmi Sok.
Ayakçı Fethi Sok.
Baysungur Sok.
Bilezikçi Sok.
Türkbeyi Sok.
Esref Efendi Sok.
Pangaltı Sok.
Seymen Efendi Sok.
Çimen Sok.
Meyva Sok.
Selbaşı Sok.
Hidayet S.
Kaya Hatun Sok.
Tunus Bey S.
Dere Sok.
Ayı Sok.
Potpacık
Fulya Bayırı Çık.
Aysedik Sok.
Gülseren Sok.
Yosun S. Sok.
Güzelce Oğuzcan
Dağlarca Sok.
Otluca Sok.
Bir Gökoza Siz Len Çık.
Uç Obalar S.
Mozkon Sok.
Şenler Sok.
Öğretmen Haşim Çeken Sok.
Sırtüstü Sokak
Yol Sok.
Dere Sok.
Keyse Sok.
Elhan Sok.
Gülen Sok.
Kelek Sok.
Piyangu Sok.
Ekmek Fab. Sok.
Madalyon Sok.
Sinoplu Şehit Cemal Sok.
Güneş Sok.
Ferah Sok.
Poyracık Sok.
Güzel Bahçe Sok.
Çiftlik Sok.
Emin Bostan Sok.
Akkavak Sok.
Sakayık Sok.
Ihlamur-Nişantaşı Yolu
Ihlamur-Teşvikiye Yolu
Rona Altınay Sok.
Muradiye Bayırı Sok.
Kalıpçı Sok.
Derya Dil Sok.
Aytaç Sok.
Bronz Sok.
Ötüken Sok.
Kuyumcu İrfan Bey Sok.
Süleyman Bahri Yar Sok.
Zafer Sok.
Dershane Sok.
Hidayet S.
Selbaşı Sok.
Meyva Sok.
Fransız Hast. Sok.
Çimen Sok.
Operatör Sok.
Etfal Hastanesi Sok.
Dr. Şevketbey Sok.
Dr. İsmet Öztürk Sok.
Gülseren Sok.
Yosun Sok.
Dağlarca Sok.
Otluca Sok.
Uç Obalar S.
Öğretmen Haşim Çeken Sok.
Şenler